ੴ

ੴ ਸਤਿ ਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

Ik oa'nkār saṯ nām karṯā purakẖ nirbẖao nirvair akāl mūraṯ ajūnī saibẖa'n gur parsāḏ.

ੴ

THE SIKH BULLETIN

www.sikhbulletin.com editor@sikhbulletin.com Volume 28 Number 2

Published by: Hardev Singh Shergill

15718 Creek Hills Rd, El Cajon, CA 92021 USA Tel: (760) 295-0073

In This Issue / ਤਤਕਰਾ

Editorial...1

Shabd Vichar ਭਲੀ ਸਰੀ ਜਿ ਉਬਰੀ **Bhlee Sree Jay Ubri.** ***Karminder Singh, PhD (Boston)*** 2

The Past, Present and Future of Religious Thought: A Sikh Perspective. *Dr Gurnam Singh UK & Dr Jogishwar Singh Switzerland* 5

Universal God.
Jarnail Singh Gill, Sydney, Australia 9

Princess Bamba Duleep Singh: The Enigmatic Heiress. *KBS SIDHU and HS Virk* 14

Naam, Daan, and Ishnaan as Lived Ethics:
Dr. Devinder Pal Singh Canada 17

Debunking The Myth Of Karma's Of The Previous Life. *Harmanpreet Singh Minhas* 19

Interfaith Conferences Have Exposed Their True Face. *Jeevan Singh Tamil* 24

ਜਿਨੀ ਪਛਾਤਾ ਹੁਕਮੁ ਤਿਨ ਕਦੇ ਨ ਰੋਵਣਾ।
ਮਨਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕਨੇਡਾ 25

ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ। *ਐਡਵੋਕੇਟ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕੰਵਰ* 32

ਮੇਰੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਸਕਾਰ ਕਰਨ ਤਕ।
ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਜਿਉਣਵਾਲਾ.......................................36

ਕੌਮ ਦਾ ਉਹ ਮਹਾਨ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਤੇ ਕੌਮ ਪ੍ਰਤੀ ਉਸ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ । *ਇੰਦਰ ਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਕਾਨਪੁਰ* 40

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਬਨਾਮ 'ਗੁਰੂ ਪੰਥ'।
ਗੁਰਪਰੀਤ ਸਿੰਘ ਬਾਹਰੇਨ 42

ਬਾਲਾ ਸੰਧੂ ਬਨਾਮ ਬਾਲਾ ਘਣਘਸ।
ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੈਕਰਾਮੈਂਟੋ 44

Note to Contributors 47

www.sikhbulletin.com
www.sikhivicharforum.org

Editor in Chief: Karminder Singh Dhillon, PhD (Boston), New Zealand.
Punjabi Editor: Gyani Jarnail Singh Arshi (Malaysia)
Editors: Moninder Singh (Canada), Harpreet Kaur (New Zealand)
Technical Lead: Amrinder Singh Sandhu (USA)

Editorial

Happy Vaisakhi 1469, Happy Vaisakhi 1699.

The 1st of Baisakh Nanakshahi Sammat 558, which coincides with 14th of April 2026 marks two pivotal events of Sikhi – Vaisakhi of 1469 and of 1699. Vaisakhi 2026 is thus the 557th anniversary of Guru Nanak's birth in 1469; and the 327th anniversary of the celebration in 1699, of the culmination of a 230-year journey.

Vaisakhi 1699 was the celebration of spiritual completeness. The journey of spiritual completeness began with Guru Nanak in 1469, and was contributed to by nine successive Gurus. This journey, which was celebrated in 1699, culminated in 1708 with the installation of the Sri Guru Granth Sahib cementing the *Shabd* as our Guru and guide towards spiritual enlightenment. Spiritual completeness is defined within the *Shabd* as being linked completely with the messages of the complete Guru within; and being linked completely with humanity without.

The highlight of Vaisakhi 1469 was the advent of Guru Nanak. The highlight of Vaisakhi 1699 was the celebration of being linked within and without. Guru Gobind Singh called out 5 Sikhs that he had selected based on their links with Guru Nanak's Sikhi. He made sure they were each from different regions and different castes. He united them in the one-ness of humanity, erased their differences in caste and origin, gave them one identity as Khalsa. When it was all over, he had united them with him and him with them.

The Sikh world is, lamentably, removed from the essence of both events. Vaisakhi 1469 has gotten erased from the Sikh psyche as the birthdate of Guru Nanak. The Sikh world celebrates the birthdate of their founder on a fraudulent date seven months after Vaisakhi. And Vesakhi 1699 has become mired in unbelievable tales of the Guru beheading his own Sikhs before brining them back to life. This irony notwithstanding, the Sikh Bulletin wishes the Sikh world in general, and our readers in particular Happy Vaisakhi.

Karminder Singh Dhillon, PhD.
Editor-in-chief.

ਭਲੀ ਸਰੀ ਜਿ ਉਬਰੀ ਹਉਮੈ ਮੁਈ ਘਰਾਹੁ ॥
Bhlee Sree Jay Ubri Haumai Muee Ghrah.

Karminder Singh, PhD (Boston)
Email: dhillon99@gmail.com

This *Shabd* is composed by Guru Nanak and recorded on page 18 of the Sri Guru Granth Sahib ji (SGGS) within *SriRag* – the first *rag* chapter of the SGGS.

ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੧ ॥ *SriRag Mehla 1*
SriRag First Mehl.

ਭਲੀ ਸਰੀ ਜਿ ਉਬਰੀ ਹਉਮੈ ਮੁਈ ਘਰਾਹੁ ॥ *Bhlee Sree Jay Ubri Haumai Muee Ghrah*.

Bhlee – Good, worthy. **Sree** – Lit. River, body of water. Metap. Spiritual life. **Jay** – Whence, if, that, on account of. **Ubri** – Saved, protected. **Haumai** – Ego. **Muee** – Lit. Death, eliminate. Sp. Subdue. **Ghrah** – Lit. House, home. Sp. Mind.

My Worthy Spiritual Life Has Been Saved On Account Of Ego Being Subdued Within My Mind.

ਦੂਤ ਲਗੇ ਫਿਰਿ ਚਾਕਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਕਾ ਵੇਸਾਹੁ ॥ *Doot Lgay Fir Chakri Satgur Ka Vesah*.

Doot – Lit. Soldiers of death. Sp. Vices as bearers of spiritual death. **Lgay** – Became. **Fir** – Turned. **Chakri** – Lit. From ਚਾਕਰ *Chakar*. Servant. Servitude. **Satgur** – Creator-connecting *Shabd* Guru. **Ka** – Of, in. **Vesah** – Trust, belief.

Having Placed My Trust In My Creator-Connecting *Shabd* Guru, My Vices Have Been Turned From Being Masters of My Mind To Servants.

ਕਲਪ ਤਿਆਗੀ ਬਾਦਿ ਹੈ ਸਚਾ ਵੇਪਰਵਾਹੁ ॥ ੧ ॥ *Kalp Tyagi Baad Hai Scha Veyparvah.*

Kalp – Lit. Schemes, plans. **Tyagi** – Renounced, abandons, forsaken. **Baad** – Worthless. **Hai** – Is. **Scha Veyparvah** – The Creator.

I Have Forsaken My Vice-Laden Worthless Schemes For Realization Of The Creator Within.

ਮਨ ਰੇ ਸਚੁ ਮਿਲੈ ਭਉ ਜਾਇ ॥ *Man Ray Sach Milaiy Bhao Jaye*

Man Ray – O Mind. **Sach** - Origin Sanskrit *Satya*, in Perpetual Existence, the Creator; the Creator who is in permanent existence. **Milaiy** – Lit. Meet, obtain. Sp. Realize within. **Bhao Jaye** – Fear dissipates, dispels.

Realization Of The Creator Within Causes Fear To Dissipate, O Mind.

ਭੈ ਬਿਨੁ ਨਿਰਭਉ ਕਿਉ ਥੀਐ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਬਦਿ ਸਮਾਇ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥
Bhaiy Ben Nirbhou Kio(n) Theeay Gurmukh Shabd Smaye. Rahao.

Bhaiy – Lit. Fear. Sp. Reverence. **Ben** – Sans. **Nirbhou** – Fearless. **Kio**(n) – Cannot. **Theeay** – Become. **Gurmukh** – With *sihari*. Lit. ਗੁਰੂ ਦੇ ਮੁਖ ਵਿਚੋਂ *Guru day mukh vicho(n)* - from within the Guru's command; spirituality of *Shabd*.

Shabd – With *sihari*. Messages from within the *Shabd.* **Smaye** – Absorbed, imbued, imbibed, permeate, pervade, inculcate, instill.

One Cannot Become Fearless Sans Reverence To The Creator And Sans Becoming Instilled in The Spirituality Of The Messages Within The *Shabd*.

ਕੇਤਾ ਆਖਣੁ ਆਖੀਐ ਆਖਣਿ ਤੋਟਿ ਨ ਹੋਇ ॥ ***Kayta Akhann Aakhiay Akhann Toatt Na Hoey.***

Kayta – What. **Akhann Aakhiay** – Say, narrate. **Akhann** – With *sihari*. To the narration. **Toatt** – Limit. **Na** - Negative. **Hoey** – Is.

What Can I Narrate Of The Creator Within, There Is No Limit To His Narrative.

ਮੰਗਣ ਵਾਲੇ ਕੇਤੜੇ ਦਾਤਾ ਏਕੋ ਸੋਇ ॥ ***Mangann Valay Kaytrray Data Eyko Soey*.**

Mangann – Asking, begging. **Valay** – Those who. **Kaytrray** – Multitudes. **Data** – Giver. **Eyko** – Is one, single. **Soey –** That.

Save That We Who Ask Are In Multitudes; But The Giver Is That One Single Creator Within.

ਜਿਸ ਕੇ ਜੀਅ ਪਰਾਣ ਹੈ ਮਨਿ ਵਸਿਐ ਸੁਖੁ ਹੋਇ ॥ ੨ ॥ ***Jis Kay Jea Prann Hai Man Vseaiy Sukh Hoey***.

Jis Kay – Of (the Creator). **Jea Prann** – Lit. Life and breath. Sp. Life force. **Hai** – Is. **Man** – Mind. **Vseaiy** – Lit. Reside. Metap. Realization. **Sukh** – Spiritual bliss. **Hoey** – Happens, comes.

Realization Of The Force Of My Life Within My Mind Brings Spiritual Bliss.

ਜਗੁ ਸੁਪਨਾ ਬਾਜੀ ਬਨੀ ਖਿਨ ਮਹਿ ਖੇਲੁ ਖੇਲਾਇ ॥ ***Jag Supna Baji Bni Khen Meh Kheyl Kheylaye***.

Jag – World. **Supna** – Lit. Dream. Metap. Temporary. **Baji Bni** – Lit. Drama on a stage. **Khen Meh** – Lit. Within the blink of an eye. Metap. Extremely short duration. **Kheyl Kheylaye** – Lit. Game played. Metap. Lifespan lived.

The World Is A Temporary Stage Wherein Lifespan Is For An Extremely Short Duration.

ਸੰਜੋਗੀ ਮਿਲਿ ਏਕਸੇ ਵਿਜੋਗੀ ਉਠਿ ਜਾਇ ॥ ***Sanjogi Mil Eyksay Vijogi Uth Jaye***.

Sanjogi – Lit. Desirous of a union. Metap. Seekers of Realization. **Mil** – Lit. Meet, get, obtain. **Eyksay** – Lit. Of the One (Creator). **Vijogi** – Lit. Separated, not united, not combined. Sp. Un-realized. **Uth Jaye** – Depart.

Within This Duration, Seekers Of Realization Of The Creator Within Obtain It While Others Depart In A Non-Realized State.

ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਣਾ ਸੋ ਥੀਐ ਅਵਰੁ ਨ ਕਰਣਾ ਜਾਇ ॥ ੩ ॥ *Jo Tis Bhanaa So Theeay Avar Na Karnaa Jaye*.

Jo – In accordance with. **Tis Bhanaa** – His *Hukm*, will, command. **So Theeay** – Happens**. Avar** – Other, beyond, outside of it. **Na** – Negative. **Karnaa Jaye** – Done, undertaken.

Lifespan And Departure Happens In Accordance With His *Hukm*, Nothing Can Be Undertaken Outside Of It.

Note: The three verses in the succeeding paragraph deploy the metaphor of trade, trading, capital and merchandise. Guru Nanak uses the metaphor to illustrate the purpose of life. Within this metaphor, the world is illustrated as a trading post, lifespan as the capital, realization of the Creator within as the merchandise and life itself as the process of trading. The metaphors are retained in the translations below to provide for an interpretation that remains close to the original messages within the verses.

ਗੁਰਮੁਖਿ ਵਸਤੁ ਵੇਸਾਹੀਐ ਸਚੁ ਵਖਰੁ ਸਚੁ ਰਾਸਿ ॥ *Gurmukh Vast Vaysahiaiy Sach Vakhar Sach Raas*.

Gurmukh - With *sihari*. Lit. ਗੁਰੂ ਦੇ ਮੁਖ ਵਿਚੋਂ *Guru day mukh vicho(n*) - from within the Guru's command; spirituality of *Shabd*. **Vast** – Merchandise**. Vaysahiaiy** – Lit. Invest in. **Sach -** Origin Sanskrit *Satya*, in Perpetual Existence, the Creator; the Creator who is in permanent existence. **Vakhar** – Trade. **Raas** – Lit. Capital. Sp. Lifespan.

The Spirituality Of The *Shabd* Advocates Investing And Trading In Merchandise That Is The Realization Of The Creator Within Using The Capital That is My Lifespan As Bestowed By My Creator.

ਜਿਨੀ ਸਚੁ ਵਣੰਜਿਆ ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਸਾਬਾਸਿ ॥ *Jini Sach Vannanjia Gur Purey Sabas*.

Jini – Those. **Sach** - Origin Sanskrit *Satya*, in Perpetual Existence, the Creator; the Creator who is in permanent existence. **Vannanjia** – Conducted trade. **Gur** – Messages or counsel within the *Shabd*. **Purey** – Complete, perfect. **Sabas** – Praiseworthy.

Those Moments Of My Life Whence I Have Conducted A Trade That Is The Realization Of The Creator Within In Accordance With The Messages Of The Complete Guru Are Praiseworthy.

ਨਾਨਕ ਵਸਤੁ ਪਛਾਣਸੀ ਸਚੁ ਸਉਦਾ ਜਿਸੁ ਪਾਸਿ ॥ ੪ ॥ ੧੧ ॥ *Nanak Vast Pchannsi Sach Sauda Jis Paaas.*

Vast – Merchandise. **Pchannsi** – Recognize. **Sach** - Origin Sanskrit *Satya*, in Perpetual Existence, the Creator; the Creator who is in permanent existence. **Sauda** – Trade. **Jis** –Those. **Paaas** – Lit. Close, respect, regard.

Nanak: Recognition Of The Merchandise Of The Messages Of The Complete Guru Comes To Those Who Have Regard For The Trade In Realization Of The Creator Within.

The Past, Present and Future of Religious Thought: A Sikh Perspective

Dr Gurnam Singh (University of Warwick, UK)
Dr Jogishwar Singh (Retired MD, Banque Edmond de Rothschild, Switzerland)
Email: *jogishwarsingh@protonmail.com*

INTRODUCTION. The diversity and ubiquity of religious thought are a testament to the extraordinary capacity of the human mind. Indeed, one of the key distinguishing features of the human species is our capacity to develop a 'theory of mind'. First coined by psychologists David Premack and Guy Woodruff in their 1978 paper *"Does the chimpanzee have a theory of mind?"*, theory of mind characterizes the unique human cognitive ability that enables us to understand that others have thoughts, beliefs, desires, and intentions that are different from our own. It is the source of human creativity, imagination, language, and culture.

This capacity to imagine has given rise to a multitude of beliefs about human existence, both in relation to the inner world of mind and consciousness and to the natural and physical realm. The key point is that each set of beliefs reflects the unique cultural and societal contexts of their times. The notion that 'God' is a product of the phenomenal creative capacity of the human mind becomes plausible given the shifting discourses and progression of religions and belief systems. Though this may not appear to be the case in terms of everyday common religious practices, from a longer historical perspective, one can detect quite radical changes.

Like all faith traditions, Sikhi has to some degree become conflated with ritualistic practices and irrational beliefs. However, in essence, reason, discernment (budh/bibeik), and the pursuit of knowledge (Gyan) form the bedrock of the Sikh worldview. 'God', or rather the creative entity ('Karta Purakh'), within a Sikh paradigm is inseparable from the creation ('Kudrat') and therefore all of Nature and existence. This means that to know 'God' is to know the universe, and since this is only possible through human consciousness, ultimately to know your true self is to know the divine.

In this regard, given that it is the youngest of the major world faith traditions, with its future-oriented paradigm free of dogma, Sikhi offers real potential for bridging across and between secular and non-secular worldviews. Accordingly, this article explores the relevance of Sikh religious thought, its current interpretations, and its potential future orientation, against the backdrop of an examination of the evolution of multi-religious thought as well as the ongoing debate regarding the relevance of religion in a rapidly changing world characterized by rapid technological evolution.

THE PAST: ORIGINS AND EVOLUTION. From ancient times, despite the advent of sacred texts, religious practices reflected a wide variety of beliefs rooted in local culture, customs, and Nature. They took the form of what is referred to as polytheism, with each society, tribe, and village worshipping various gods associated with natural forces and human experiences. Based on the prevailing knowledge of the people over the ages, religion served as an explanatory system for the idea that metaphysical forces, expressed through spirits, deities and priests, control various aspects of life. As the anthropologist Edward Burnett Tylor (1871), in his classic text, *Primitive Culture*, argues, early religions functioned to provide humans with a rationalization of naturally occurring phenomena.

From the weather to fertility, disease to death, rituals, worship, deities, and spirits became integral to daily life. Indeed, the power of religion can still be felt today in various forms, from the rich tapestry of religious

buildings across the world, to the large congregations attending religious festivals, to the ubiquity of religion in the digital sphere. Because human nature has inbuilt mechanisms to reason, it is natural for people to require explanations for why things happen. Hence, from cosmological events to earthquakes, extreme weather, conflict, disease, birth, and death, attributing agency to otherworldly hidden forces offered a powerful paradigm that in some instances lasted for millennia.

FROM POLYTHEISM TO MONOTHEISM. As societies grew more complex, so did their religious structures. The shift from polytheism to monotheism, namely the belief in an all-powerful, pervasive deity, commonly referred to as 'God', marked a significant evolution in religious thought. The rise of monotheistic religions such as Judaism, Christianity, and Islam introduced the concept of a singular deity, reflecting a move towards more centralized and organized forms of worship. This transition also illustrates how religious ideas adapt to changing social and political landscapes.

The Sikh belief system, founded in the 15th century by Guru Nanak in the Punjab region of South Asia, represents another significant development of monotheistic thought systems. It goes beyond the simplistic notion of ‘All is One’. True Sikhi emphasizes the belief in one formless, omnipresent creator who has no name and who is inseparable from Nature. Moreover, because of infinite and timeless essence, this entity is beyond description, human comprehension and imagination, which is also why Sikhi tends to reject all forms of ritual worship, be it other human beings, deities, or ‘religious’ places.

According to Sikhi, the only way to realize the Divine is through the Shabd Guru or divine wisdom imparted by the Guru, which in the case of Sikhi would be the Sri Guru Granth Sahib. However, in contrast to the other major monotheistic traditions, in Sikhi reading scriptures, performing prayers and religious rites is not enough; the mystery of the divine aspects of existence can only be realized through reflectively engaging in and with the world. While there is little room for dogma within the Sikh perspective, there is an absolute belief that through critical reflection, nurturing a discerning intellect, and devotional love, one can connect with the universal Divine. Indeed, Sikh scripture categorically states that it is only through the unique human attribute of being able to conceive of one’s own existence that one can perceive divinity.

While Sikhi is frequently classified as a monotheistic tradition, it possesses distinctive characteristics that differentiate it from both Abrahamic and Vedic traditions, positioning it in a unique category of its own. Unlike the Abrahamic faiths, which emphasize a singular, often anthropomorphic deity, Sikhi's concept of God is of a formless, omnipresent entity that beyond human comprehension. For some people this appears to align Sikhi with the more abstract, all-encompassing Brahman of Vedic thought, yet in practice it differs significantly in its rejection of idol worship, ritualistic practices and renunciation. Additionally, Sikhi places a strong emphasis on the immanence of the Divine within the natural world and human consciousness, advocating for a direct, personal experience of God through reflective living and ethical conduct.

This synthesis of transcendence and immanence, coupled with a focus on social justice and equality, marks Sikhi as a distinct and social spiritual path, where the inner and material worlds are both real and of equal importance. Indeed, it was none other than the founder of Sikhi, Guru Nanak, who set out the core message combining social, material, and spiritual dimensions, with a strong emphasis on practical and ethical living. Nanak rejected arbitrary social divisions based on gender, caste, social status and ritualistic practices, advocating instead for a direct personal connection with the Divine. The spiritual dimension of Sikhi philosophy is rooted in a life of constant reflection on the universal Divine and selfless service. Central to this is a practice of ‘Naam’ where one imbibes divine virtues outlined in the first words of the Guru Granth Sahib in Jap Bani, also known as the *Japji Sahib*, the objective being for every Sikh to become so impregnated with these virtues that he/she embodies the Divine in every aspect of their life.

THE PRESENT: DIVERSITY AND ADAPTATION. Today, religious thought is characterized by an immense diversity of beliefs and practices. From the major world religions to countless indigenous and New Age religious movements, humanity's imaginative capacity continues to generate a wide array of spiritual expressions. Richard Dawkins, in his well-known text, "*The God Delusion*", highlights how these beliefs are deeply rooted in human psychology, often serving to cope with existential questions and the human condition.

Notwithstanding the many doctrinal conflicts that all religious traditions must face often between upholding tradition and adapting to change, modern religious beliefs also show a remarkable ability to adapt to contemporary issues and integrate new ideas. For example, the rise of secularism and scientific understanding has led some religious groups to reinterpret traditional doctrines in ways that align with modern values and knowledge. Indeed, there is a strong current among most faith traditions, not least Sikhi, to claim that belief and science are not incompatible. For instance, the geneticist and director of the National Institutes of Health, Francis Collins (2006), in his book "*The Language of God: A Scientist Presents Evidence for Belief*", argues that scientific exploration and religious faith can coexist harmoniously, stating, "The God of the Bible is also the God of the genome. He can be worshipped in the cathedral or in the laboratory."

This flexibility suggests that religious thought is not static but malleable, continually evolving in response to new information and societal changes. In the Sikh context, this adaptability is evident in how the community has engaged with modern challenges and issues. Sikhi continues to emphasize core principles such as equality, social justice, and community service (seva). Contemporary Sikh scholars and leaders often address issues such as gender equality, environmental sustainability, and interfaith dialogue, demonstrating how Sikh thought evolves to remain relevant in the modern world.

The literal meaning of the word Sikh, from its Sanskrit root Siṣya, is 'disciple', 'learner' or 'seeker'. Hence it is in the DNA of Sikhi to evolve but, this begs the question, 'seekers of what'? Gurbani is very clear that a true Sikh is somebody who reflects and contemplates on the wisdom of the Guru, meaning, one needs to stay true to its core principles. From the times of our Gurus, Sikh theologians have always participated in interfaith dialogue covering a wide range of issues, from the nature of existence and ethics to navigating identity, diversity, and social justice. Commitment to Seva (selfless service) and "Vand chhakna" (Sharing of food and wealth) are two manifestations of the commitment to serve humanity and transcend social divisions. Indeed, as Mandair (2014) argues, Sikh philosophy "points towards the possibility of an external engagement with concepts of other cultures, a process that has materialized today not only through modes of public reasoning by Sikh thinkers and exegetes but through the everyday lived experience of cultural encounter". Such engagement reflects the dynamic adaptable nature of Sikh thought in the modern world.

THE FUTURE: NEW HORIZONS. Atheists believe that one of the prime factors leading human beings to invent God was the fear of death, the fear of just vanishing into nothing, described as The NOTHING by Michael Ende (1973) in his famous novel *"The Neverending Story".* Hence, even if the classical God is no longer believable, there seems to be a basic human need to believe in the possibility of something else, of a purpose to life. The invention of God was perhaps necessary to build a superstructure of reincarnation and afterlife extending existence beyond physical death to provide some means of coherence to human existence. On the other hand, the 19th-century German philosopher, Friedrich Nietzsche (1883-1885), in his seminal work *"Thus Spoke Zarathustra," declared that "God is dead"* as he heralded the advent of post-religious society.

In the 21st century, the trend towards secularism, especially in the West, is apparent, yet the persistence of spirituality and the search for meaning suggests that religious thought, or at least something akin to it, will continue to play a significant role in human society. In the future, religious thought may evolve in ways that are difficult to predict. It is possible that new forms of spirituality will emerge, blending elements of traditional

religions with modern philosophies and scientific understanding. The rise of digital and virtual technologies may also influence religious practices, creating new ways for people to connect with the Divine and with each other. Indeed, while the commodification of spirituality may be open to question, there are undoubtedly benefits in terms of accessibility and widening participation.

In the Sikh context, the future of religious thought may involve a continued emphasis on core principles such as equality, social justice, and community service, while also embracing new challenges and opportunities. For instance, as environmental concerns become increasingly urgent, the Sikh principle of living in harmony with Nature may take on new significance. Moreover, as interfaith dialogue becomes more important in a globalized world, Sikhi's inclusive and egalitarian ethos could contribute to fostering greater understanding and cooperation among different religious and cultural groups.

CONCLUSION. The continuing longevity of religious thought reflects the remarkable adaptability and creativity of the human mind. From its origins in ancient polytheistic beliefs to the diverse and evolving expressions of spirituality today, religion continues to play a central role in human life. Although reactionary and nationalistic religious movements persist and false prophets exploit human vulnerabilities, the rise in education and literacy across the world has led to a decline in affiliation to and influence of organized religion.

Despite this trend, the intrinsic human need to explore the spiritual dimensions of existence remains undiminished. While the traditional concept of a God in the sky may be seen as expendable, the teachings of Sikhi suggest that the future of humanity relies on our ability to integrate material secular considerations with spiritual and ethical dimensions. This integration is crucial as we navigate the complexities of present and future. Guru Nanak's emphasis on reflective spirituality, social justice, and ethical living offers a framework that aligns well with contemporary challenges.

With its focus on reason, discernment, and practical living, Sikhi offers a unique and valuable contribution to meeting the challenges of our Age. By promoting a worldview that harmonizes scientific understanding with spiritual wisdom, Sikhi can help bridge the gap between technological advancement and the human quest for meaning and purpose.

REFERENCES:

1. Collins, F. S. (2006). *The language of God: A scientist presents evidence for belief* (No. 111). Simon and Schuster.
2. Dawkins, R. (2006). *The God Delusion*. Houghton Mifflin Harcourt.
3. Ende, M. (1979). *The Neverending Story*. Translated by Ralph Manheim. New York: Dutton Children's Books, 1983.
4. Harari, Y. N. (2017). *Homo Deus: A Brief History of Tomorrow*. Harper.
5. Nietzsche, F. (1883-1885). Thus Spoke Zarathustra: A Book for All and None. (Original work published in German as "Also sprach Zarathustra: Ein Buch für Alle und Keinen"). Translated by Walter Kaufmann. New York: Modern Library, 1995.
6. Mandair, A. (2014) Sikh Philosophy, The Oxford Handbook of Sikh Studies, Oxford Academic.
7. Premack, D., & Woodruff, G. (1978). Does the chimpanzee have a theory of mind? *Behavioral and Brain Sciences, 1*(4), 515-526.
8. Tylor, E. B. (1871). *Primitive Culture*. John Murray.

Universal God

Jarnail Singh Gill, Sydney, Australia.
Email: www.understandingguru.com

1. ABSTRACT. It is a strange conundrum. Every religion claims there is only one God, yet they all worship different Gods. They even fight with each other in the name of their Gods. This is the harsh reality of our world's current religious landscape. That means that despite being promoted as One, God is not One. If it were a One God, it would have been a universal God acceptable to all. What is the reason that God is not One despite being One? We have a Christian God, a Muslim God, a Jewish God, or some other God. If God is omnipresent, and God is one, then which one is the Universal God? Is He Jewish, Christian, Muslim, or some other God? Or is it possible to have more than one omnipresent God? Do we have the same God here in Australia and Saudi Arabia? In this essay, I will try to understand this conundrum.

2. SEARCH FOR A UNIVERSAL GOD. We may not have a universal God, but humanity has long yearned for one. In ancient Egypt, the concept of Aten, the sun god, during the reign of Akhenaten, represented a move towards monotheism. However, it was not strictly a Universal God encompassing all other deities. In Ancient Greece, the concept of a single, ultimate reality or principle, such as Plato's "The One" or Aristotle's "Prime Mover," which, while not personal deities, shared some characteristics with the Universal God. Judaism affirms the existence of one God, Yahweh, who is the creator and ruler of the universe. While the concept is monotheistic, there are nuances in how God's universality is compromised in his covenant with the Jewish people. Christianity, while also monotheistic, introduces the concept of the Trinity—God as Father, Son, and Holy Spirit. Islam strongly emphasizes the oneness of God, Allah, and rejects any form of polytheism or idolatry. Hinduism presents a complex picture of beliefs with a vast pantheon of gods and goddesses. However, underlying this diversity is the concept of a universal God or Brahman, the ultimate reality. All these religions mentioned above, and others not mentioned here, claim their God is universal. Is it so? It does not look like the case because the oneness of their Gods is not all-inclusive. The fact that multiple religions claim the universality of their God testifies to the exclusivity built into their universality. It appears that monotheism does not necessarily translate into the universality of God. A monotheistic religion, believing in one God, does not necessarily believe in a universal God. Their oneness of God has numerous cracks in it. At the moment, we face a paradox: multiple monotheistic religions each believe in their own brand of monotheism. It is what we may call a polytheism-of-monotheism situation. Searching for a universal God, mankind has ended up in what Richard Dawkins calls “monotheistic chauvinism.”[1]

3. CRACKS IN THE ONENESS OF GOD. Why does monotheism fall short of God's universality? Let us look for an answer through the cracks in monotheism's oneness. All faiths use and rely on symbolism to articulate. Interestingly, this symbolism also highlights the cracks in the oneness of the monotheistic Gods. Symbolism is a fundamental process of the human mind, and religion has inspired much of it in human society. Man's symbol-making function in religion extends to eating, looking, dressing, and moving about. It is fascinating to see how religious symbolism splits the oneness of God preached by religions. Take the example of food used as a symbol in religion. To quote Hayakawa, “Food too is highly symbolic. Religious dietary regulations such as those of the Catholics, Jews, Moslems, and Hindus are observed in order to symbolize adherence to one’s religion.”[2] If God is one, why don’t we have the same instructions for eating and drinking? Why does the god of one religion prohibit

eating beef, and the god of another religion allows it? Sikhism disallows smoking, but there is no bar on smoking in Islam. Why is eating beef or smoking not banned or allowed to all human beings?

Similarly, other symbolic rituals vary from one religion to another. Why do we have circumcision as mandatory to please God in one religion and not in other religions? Why does the same god ask for the circumcision of women in one part of the world and not in the other part? For example, it is practiced in Africa but not required in India. In matters of dress, monotheistic Gods also gave contradictory instructions to different religions. Women in some religions are required to cover their faces in public, while in others they are free to smile openly. Sikhism asks its followers to keep their hair unshorn, whereas Hindus are not obliged to do so. If God is one, why can't we have a common dress code for humans?

Conversions also contradict the oneness of God. Proselytization should be irrelevant if we have one God. If we say that God is one, but religions are many, then the question arises: if the destination is the same, why so much fuss about the path to that destination? If we say that one path is misleading and the other is not, how come they lead to the same destination? Hence, there is no point in switching from one religion to another if we have the same God everywhere. However, the ground reality is that we have not only conversions but forced conversions happening all over the world. One religion entices or forcibly converts adherents of other religions into their fold. If God is one, the same God should rule everywhere, and there is no need to convert. Moreover, the question is, why does one God allow these conversions? We can only conclude from this that the oneness of God in monotheistic religions has multiple cracks in it.

4. WHAT CAUSES IT? What causes these cracks? Does the multiplicity of religions cause it? This does not seem to be the case. Here are a couple of examples. Nabeel Qureshi has written a book called "*Seeking Allah, Finding Jesus.*" In this book, he relates his journey from a staunch Muslim believer in Allah to finding himself "walking boldly by His Spirit of Grace and love, in the firm confidence of everlasting life given through his Son."[3] He discovers in his journey that, as opposed to Islam, the god of Christianity is the real God. If God is universal, then why should there be a difference between Allah of Islam and God of Christianity? One might think the problem arises because different religions have different concepts of God, and that one is correct and the other is wrong. However, sometimes, believers of the same religion get conflicting instructions from the same god. In his Second Inaugural Address (March 4, 1865), Abraham Lincoln said: "Both read the same Bible, and pray to the same God, and each invokes His aid against the other. It may seem strange that any men should dare to ask a just God's assistance in wringing their bread from the sweat of other men's faces; but let us judge not, that we be not judged."[4] Abraham Lincoln was talking about the American people; some of them opposed slavery, and others favoured it, despite all of them being Christians believing in the same God. This shows that even a shared religious text cannot prevent people from holding different, opposing interpretations of their beliefs to justify their actions. Apparently, one religion allows people to nurture two sets of opposing moral behaviours. Surely, God cannot pass on these contradictory instructions to His adherents if God is One. This behaviour is not restricted to Christianity but is extant in many religions. For example, some Hindus eat meat, while others do not. The disparity is not limited to moral behaviour; sometimes it reaches ridiculous extremes. Abdus Salam, who won the Nobel Prize in Physics in 1979, had the words "First Muslim Nobel Laureate" engraved on his tombstone. The word Muslim was removed from the epitaph by the Pakistan government under pressure from mainstream Islam because he belonged to the Ahmadiyya sect of Islam.[5] The believers in the same Allah refuse to treat each other as Muslims and yet claim to be followers of the same Allah.

5. HISTORY OF GOD. To delve deeper into the subject, let us peek into what is called God's history. This will give us some valuable insights into our subject matter. It is a contradiction of the sort that God has a history. By definition, an immortal and universal God will have continuity, not history. The God who dies and reincarnates

cannot be a universal, immortal God. However, such a God will definitely have a history. Nevertheless, the history of God we come across is the history of religions. In their little booklet, *The Lessons of History*, Will and Ariel Durant observed that "One lesson of history is that religion has many lives and a habit of resurrection."[6] History is witness to the fact that once a religion and its God die, they get reincarnated into a new religion and a new God. From primitive tribal animism to paganism, polytheism, and monotheism, religion and God have lived many lives. The history of God that scholars discuss is, in fact, the history of humans' understanding of God over time. The cracks into the oneness of God are, in fact, the cracks in the human understanding of God.

Human understanding of God has also given birth to the debate of whether God created man or if God is a human invention. It is interesting and illuminating to find that this debate is as old as the concept of God. Contrary to popular belief, the idea that man created God is recent; in his book *And Man Created God*, Robert Banks traces it back to 800 BC. "The first to broach the idea of human beings having created gods were a number of Old Testament Jewish prophets from the eighth century BC onwards."[7] Robert Banks mentions Philo, the Jewish philosopher, who regards the creation of such gods as human fancy, spreading ignorance and mischief. The human fancy is still active and fertile, giving birth to many more ideas about the idea of God. In modern times, the human invention of God has been described as a product of human wishes by Ludwig Feuerbach, as a substitute for oppressive conditions by Karl Marx, as a projection of repressed desires by Freud, and as a symbol of human potential by Erich Fromm. In her book, *A History of God*, Karen Armstrong treats God as an Idea and God's history as the history of human ideas. "It seems that the idea of God is remarkably close to ideas in religions that developed quite independently. Whatever the conclusions we reach about the reality of God, the history of this idea must tell us something important about the human mind and nature of our aspirations."[8] Karen Armstrong says in her above book that "creating gods is something human beings have always done. When one religious idea ceases to work for them, it is simply replaced."[9] Atheists use this argument to deny the existence of God. In a way, the history of God is also a history of heretics. After some time, the old idea of God is replaced by a new idea, and the one who proposes this new idea is called a heretic by the believers in the old idea. "Some of the greatest religious spirits have been heretics – not least, the founders of great religion."[10]

6. MEANING OF LIFE. The history of the idea of God, in fact, traces the footprints of the human search for meaning in life. The meaning of being human. In his book "*In God We Doubt*," John Humphrys remarks that "for all their differences, there are a couple of propositions on which atheist and believer can agree. One is that their dispute goes to the core of what it is to be a human."[11] It is this search for meaning that prompts mankind to try different ideas, both theistic and atheistic. This search for the meaning of being human is the road to realizing the Universal God. This is the yearning I mentioned at the start of this essay. Both religious and irreligious ideas attempt to understand the meaning of being human. It is in this that Schellenberg justifies being sceptical of religion in his book, "*The Wisdom To Doubt*," saying that the kind of "skepticism about religion of the sort I have defended may very well represent a positive step forward instead of a step backward, intellectually speaking, and that it may in a deep sense be wise to acquiesce in doubt about ultimate things."[12] In his view, it can open useful intellectual vistas. Humans are both rational and spiritual animals. Being rational and spiritual are not necessarily mutually exclusive; they can be complementary aspects of being human. Describing the spiritual, John Hick calls it the fifth dimension, which, when "responds to the reality underlying and transcending everything, we are able to be aware of that reality."[13] The idea of God came along the path in our search for the meaning of what it is to be human. Religion is the byproduct of this search. In the concluding remarks of his book, "*Religion for Atheists*," Alain de Botton says," Religions are intermittently too useful, effective and intelligent to be abandoned to the religious alone."[14] History is witness to the fact that Religions become useful only when they emit a universal message of a universal God.

7. HUMANISM AND THE UNIVERSAL GOD. Is this universal message a message of humanism? In his book *The God Argument*, A.C. Grayling argues for humanism as a replacement for religion, arguing that humanity can reap a rich harvest of insight from its cumulative experience. The learning is that "humanism is premised on humanity's best efforts to understand its own nature and circumstances."[15] However, even as humans, we are a divided lot. Our actions determine what we believe in. What footprints do we leave in the world as human beings define our existence? If we treat a part of humanity as lesser humans, then humanism cannot be a universal religion. The good thing is that advances in modern science have yielded results that debunk many myths that divide humanity. The human race sprang from a common ancestor, making us all brothers and sisters. According to geneticist David Reich, the common ancestor of the human race has been traced back to Africa using DNA data. Tracing the family tree of human history, it has been found that" the deepest branch of the tree - the branch that left the main trunk earliest - is found today only in people of sub-Saharan ancestry, suggesting that ancestors of modern humans lived in Africa."[16] It may be hard to believe that an African, a Chinese, an Indian, and a European have the same forefathers in Africa. However, it has been proven by science. The environment caused the visible variation between races over many centuries. Geneticist Cavalli-Sforza writes in his book *Genes, Peoples, and Languages*," The diaspora of Africans to the rest of the world exposed them to a great variety of environments, from hot and humid or hot and dry environments to temperate and cold ones, including the coldest ones of the world, as in Siberia."[17] This change in environment caused differences in skin colour, eye shape, hair type, body, and facial form. Exposure to a new climate inevitably triggers adaptation to it, and the resulting changes in skin colour, eye and nose shape, hair type, and other facial and bodily features. Science has irrevocably proven that we are all one family. However, the universal God cannot be confined to humans; it encompasses everything in this universe, from bees to black holes, flora, and fauna. Humanity is only a tiny part of its existence. So even though humanism is a right step in the right direction, it does not lead us to our destination.

8. UNIVERSAL GOD. We have seen that the God of all monotheistic religions fails to qualify as a universal God. Humanism falls short of being a universal God. Then what is a universal God?

8.1 Reacting to the ontological argument about the existence of God, Kant famously argued that existence is not a real predicate, meaning that it does not tell us anything about God as a predicate tells us about the subject in a sentence. However, the existence of a Universal God is the whole meaning of its existence. It is the only meaning of its being. Kant also argues that the existence of God is "the necessary condition of the possibility of the summum bonum."[18] In the case of a universal God, this summum bonum or the highest good is not aimed merely at us humans but at the entire creation, which is the expression of the existence of God

8.2 In Western philosophy, the concept of God that comes closest to a universal god is the Spinozian monistic God. Spinoza encapsulates his views in the phrase "Deus, sive Natura," meaning God and nature are identical. "Whatsoever is, is in God, and without God nothing can be, or be conceived."[19] Nature here is more than flowers and fountains. It is the totality of existence, encompassing everything from bees to black holes. The Spinozian God is often criticized as an "impersonal substance of nature, with no will, no freedom, no concern for human beings."[20] This is what makes it the Universal God. It transcends humanity and embraces universality.

8.3 The anthropomorphic God and the universal God are contradictory. The incarnation of God implies its absence from the world, which necessitates its incarnation. Universal God is ever-immanent in the universe.

8.4 The usual epithets attributed to God, like omnipresent or omnipotent, are irrelevant in regard to the Universal God. For example, what is the point of saying that God is everywhere when there is nothing except God?

8.5 The universal God and science are not antithetical. In fact, science is a way to admire the Universal God. As science discovers the mysteries of this universe, it instils a sense of wonder and awe in humans. The more we know, the more amazed we are. The more we know, the more we become aware of our ignorance. All this fills us with a sense of the divinity of the unseen.

8.6 Universal God is not just an idea. It is a fact of existence. It is in the universe and beyond the universe. If we deny or ignore it, we do it at our own risk. Universal God defies any nomenclature, is immortal, was never born, and will never die. The Universal God was there before the universe began; it is here in this universe and will be there when this universe dies. Universal God is the one and only creator. Being religious is to be awe-struck at his marvellous creation. All human knowledge, religion, science, and the arts are attempts to unravel the mysteries of God's existence. Humans are designed and destined to continue their never-ending journey to know the Universal God in its entirety. (*Note: This essay was submitted as an assignment in my MLA course on Philosophy of Religion*).

FOOTNOTES

1. Richard Dawkins, The God Delusion, (Mariner Books, 2006), 53
2. S.I. Hayakawa and Alan R. Hayakawa, Language in Thought and Action, (A Harvest Original Harcourt Inc, 1990),15
3. Nabeel Qureshi, (Seeking Allah, Finding Jesus, Zondervan, 2014),283
4. The quote appears on page 346 of the Congressional Serial Set, Issue 1208, and can be found at the following link. https://books.google.com.au/books?id=hDI2AQAAIAAJ&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
5. This information and the picture of the epitaph can be found at the following link. HTTPs://en.wikipedia.org/wiki/Abdus_Salam
6. Will and Ariel Durant, The Lessons of History, (Simon & Schuster Paperbacks,2010), 49
7. Robert Banks, And Man Created God, (Lion, 2018), 35
8. Karen Armstrong, A History of God, (Vintage Books, 1999),7
9. Ibid.,10
10. Mark Vernon, After Atheism, (Palgrave Macmillan,2007), 187
11. John Humphrys, In God We Doubt, (Hodder,2008),317
12. J.L. Schellenberg, The Wisdom To Doubt, (Cornell University Press, 2007), 311
13. John Hick, The Fifth Dimension, (Oneworld, 1999),254
14. Alain de Botton, Religion for Atheists, (Vintage International, 2013), 312
15. A.C. Grayling, The God Argument, (Bloomsbury, 2013), 255
16. David Reach, Who We Are and How We Got Here, (Oxford University Press,2019), 5
17. Luigi Luca Cavalli-Sforza, Genes, Peoples, and Languages, trans. Mark Seielstad, (University of California Press. 2001),10
18. Immanuel Kant, Critique of Practical Reason, trans. Thomas Kingsmill Abbott, (Dover Publications, 2004), 133
19. Benedict de Spinoza, The Ethics, trans. R. H. M. Elwes, (Impressum Publisher, 2020), 15
20. Devra Lehmann, Spinoza – The Outcast Thinker, (Seven Stories Press, 2024), 274

BIBLIOGRAPHY

Armstrong, Karen, A History of God, Vintage Books, 1999
Banks, Robert, And Man Created God, Lion,2018
Botton, Alain de, Religion for Atheists, Vintage International, 2013
Cavalli-Sforza Luigi Luca, Genes, Peoples, and Languages, trans. Mark Seielstad, University of California Press. 2001
Congressional Serial Set, Issue 1208, Page 346, can be found at the following link.
https://books.google.com.au/books?id=hDI2AQAAIAAJ&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
Dawkins, Richard, The God Delusion, Marine Books, 2006
Durant, Will and Ariel, The Lessons of History, Simon & Schuster Paperbacks, 2010
Grayling, A.C., The God Argument, Bloomsbury, 2013
Hayakawa, S.I & Hayakawa Alan R., Language in Thought and Action, A Harvest Original Harcourt Inc, 1990
Hick, John, The Fifth Dimension, Oneworld, 1999
Humphrys, John, In God We Doubt, Hodder, 2008
Kant, Immanuel, Critique of Practical Reason, trans. Thomas Kingsmill Abbott, Dover Publications, 2004
Lehmann, Devra, Spinoza – The Outcast Thinker, Seven Stories Press, 2024
Nabeel Qureshi, Seeking Allah, Finding Jesus, Zondervan, 2014
Reach, David, Who We Are And How We Got Here, Oxford University Press,2019
Schellenberg, J.L., The Wisdom To Doubt, Cornell University Press, 2007
Spinoza, Benedict de, The Ethics, trans.R.H.Ml Elwes, Impressum Publisher, 2020
Vernon, Mark, After Atheism, Palgrave Macmillan, 2007

Princess Bamba Duleep Singh: The Enigmatic Heiress.

The Last Torchbearer of the Legacy of Maharaja Ranjit Singh.

KBS SIDHU[1] and HS Virk[2]
[1]Ex-Special Chief Secretary, Govt. of Punjab, Chandigarh
Email: kbs.sidhu@gmail.com
[2]Professor of Eminence (Hon.), SGGS World University, Fatehgarh Sahib, Punjab
Email: hardevsingh.virk@gmail.com

ABSTRACT. This paper describes the story of the enigmatic Sikh princess, Bamba Duleep Singh, who was a rebel by nature and preferred to live in Lahore (instead of London), the capitol of Khalsa Raj of Maharaja Ranjit Singh, her grandfather. She was longest living offspring of Maharaja Duleep Singh, who was deported to England and converted to Christianity. Authors discuss his marriage to Bamba Muller, life and legacy of Princess Bamba, and her contribution to building a museum of rare artifacts of Darbar-e-Khalsa in Lahore Fort.

THE MAHARAJA AND AN EGYPTIAN DAMSEL: AN UNEXPECTED UNION. Maharaja Duleep Singh, the youngest progeny of the indomitable Maharaja Ranjit Singh, has had an everlasting imprint on the annals of the Sikh history. His youth was entangled with the political designs of the British East India Company, culminating in the Punjab's annexation post the Second Anglo-Sikh War of 1849. Stripped from his cultural tapestry and coerced into Christianity, the British took him under their tutelage. His destiny intersected with Bamba Müller's—an exotic damsel— in Cairo, while he was en route from India post his mother's ash immersion. This lady, sired by Ludwig Müller, a German banker, and Sofia, of Abyssinian (Ethiopian) descent, would soon adorn the title of his wife. Their intertwining fates became an emblem of history's unforeseen trajectories.

Princess Bamba Sutherland Duleep Singh, dressed in traditional robes, after her move to Lahore.

The English authority which ruled over Cairo did not recognize Jewish marriages. Duleep brought Bamba back to England as his wife as he was deeply impressed by her piety, beauty, and reserve. Queen Victoria had unsuccessfully tried to persuade Duleep to marry a princess of Coorg (known as Kodagu in present day Karnatka), a Christian convert, who was kidnapped from India in the same way as Duleep Singh. Duleep Singh and son of Queen Victoria, future King Edward were best friends. Both enjoyed hunting and dinning parties. Bamba was a great favorite of King Edward who was a frequent visitor to their home, Elveden Hall. When Bamba and her siblings became orphans, King Edward arranged for their life support and

education in London through Arthur Oliphant, whose father was Duleep's trusted and loyal equerry. Bamba was intelligent as a student. She joined Somerville College, Oxford and then went to the United States to study at Northwestern University Woman's Medical School in Chicago. She completed three years of medical education with distinction till the university closed the school for the reasons unknown. Bamba opted to return to Lahore.

In a photograph from 1892, the three princesses — Bamba, Catherine, and Sophia — are captured together. Princess Bamba is seated on the left, gracefully holding flowers. (Photo courtesy: SikhiWiki)

Born on a crisp September day in 1869 in London, Princess Bamba made her entrance as the eldest daughter of Maharaja Duleep Singh. Christened Bamba Sofia Jindan Daleep Singh, her name was a testament to both her maternal and paternal roots, embodying a bridge between the old and the new. Among several siblings, Bamba held a unique position. As time unfurled, while her siblings assimilated into the English nobility, Bamba, the elder sentinel, outlived them all. Sophia, her sister, often steals the limelight for her fierce activism in the British suffragette movement. Yet, Bamba's bearing, reflecting the intricate weave of their Sikh ancestry against the backdrop of a transforming Indian subcontinent, remains an understated chapter.

A LIFE DIVIDED BETWEEN TWO WORLDS. Upon her decision to venture to India, Princess Bamba felt the need for a dependable female confidante and caretaker, prompting her to place an advertisement in a newspaper. Responding amongst a flurry of interested candidates was Marie Antoinette, a Hungarian aristocrat with formal training in music and opera. Their mutual journey wove their fates together, alternating between Lahore and Simla, the British Raj's summer haven. Through Bamba's intervention, Marie and Umrao Singh Shergill— a Jat Sikh aristocrat— crossed paths, a meeting that quickly culminated in marriage. They subsequently settled in Budapest, where, in 1913, they welcomed their daughter, Amrita Shergill, destined to become one of India's pioneering artists.

Meanwhile, Princess Bamba felt a continual pull to her ancestral lands, frequently traveling between England and India. Bamba was a rebel who wanted to liberate India. It is a rumor that she wanted to settle in India after marriage with some Sikh prince of cis-Satlej states or some scion of Sikh aristocracy related to her grandfather. But she failed in her mission as Sikh rulers and Sikh aristocracy were afraid of British ire if they married a rebel Princess Bamba. Ultimately, she married Doctor DW Sutherland, Principal of King Edward College, Lahore in 1915. Dr. Sutherland moved to Scotland but Princess Bamba refused to leave Lahore citing love for the country of her ancestors. She was widowed in 1939 in Lahore.

LEGACY OF PRINCESS BAMBA. Bamba Sutherland died on 10 March 1957, in Lahore, surrounded by her friends. She refused to leave Lahore despite partition in 1947 as she was against the division of the country into India and Pakistan. She was a revolutionary, a suffragette, and beloved to the Sikh community. Before her death, she visited East Punjab and met Master Tara Singh, the Akali leader. She also paid obeisance at Golden Temple, which was gilded by Maharaja Ranjit Singh, her grandfather.

Bamba Sutherland left a large quantity of important historical items to her secretary, Pir Karim Bakhsh Supra of Lahore, who gave them to the Pakistani government to be put on display publicly. The collection consists of eighteen paintings, fourteen watercolors, 22 paintings on ivory, and a number of photos and other articles. The collection was sold to the Pakistani government, and it is kept in Lahore Fort. During December 2024, I visited Princess Bamba Collection in Maharani Jinda Haveli of Lahore Fort. It has original paintings of Lahore Darbar of Maharaja Ranjit Singh, Duleep Singh and his mother, Maharani Jindan, as prize possessions.

'Gulzaar', the former residence of Princess Bamba Sutherland in Model Town, Lahore, has been demolished and sold. But I made it a point to visit her tomb in "Gora Kabristan" (cemetery of the Whiteman) on Jail Road, Lahore. The tombstone reads: "Here lies in eternal peace The Princess Bamba Sutherland, the eldest daughter of Maharaja DALEEP SINGH and grand-daughter of Maharaja RANJIT SINGH of Lahore". The Persian inscription on her gravestone translates to: "The difference between royalty and servility vanishes, the moment the writing of destiny is encountered. If one opens the grave, None, would be able to discern rich from poor".

Gulzaar', the former residence of Princess Bamba Sutherland, Lahore

Tombstone of Princess Bamba Sutherland, Christian Cemetery (Gora Qabristan).

BIBLIOGRAPHY

1. SIKHIWIKI: www.sikhiwiki.org
2. Wikipedia: https://en.wikipedia.org/wiki/Bamba_Sutherland
3. Singh Gurhapal, Sikhs in Britain: the making of a community. Darshan Singh Tatla. Zed Books, 2006, p. 274.
4. Princess Bamba Collection, Maharani Zinda Haveli, Shahi Qila, Lahore.
5. Virk Hardev Singh, Pakistan Da Safarnama, Rozana Spokesman, Chandigarh, Jan. 2025.

Naam, Daan, and Ishnaan as Lived Ethics: Reflections on Sikh Spiritual Practice

Dr. Devinder Pal Singh
Professor of Religious Studies, Arihanta Institute, San Jose, California, USA
Email: c4usikhism@gmail.com

Devinder Pal Singh, PhD

My journey in Sikhi has not been a straight road marked by certainty, but a slow awakening, layer by layer, through remembrance, responsibility, and renewal. The Gurmat path does not demand escape from the world; instead, it insists on immersion within it, transformed by awareness. Over time, I have come to understand that *Naam, Daan*, and *Ishnaan* are not three separate practices but a single rhythm of living, a breath that flows inward, outward, and again inward, aligning the soul with the Divine *Hukam*.

NAAM: LEARNING TO REMEMBER WHAT WAS NEVER FORGOTTEN. My earliest understanding of Naam was simplistic; repetition of the Divine Name, a verbal act confined to prayer hours. Yet life, with its trials and distractions, slowly taught me that Naam is not something I *do*; it is something I *return to*. Naam is remembrance, but also recognition: the quiet realization that the Divine Presence was never absent, only unattended.

In moments of anxiety, ambition, or loss, Naam became my anchor. The Gurus remind us that Naam is the lifeline in the ocean of existence, and I have found this to be profoundly true. When the mind scattered itself across worries of the future and regrets of the past, Naam gathered it back into the present. It softened my ego's sharp edges and reminded me that I am not the center of existence, but a participant within a vast, compassionate order.

Gradually, Naam moved beyond the tongue into consciousness. It appeared in silence, in ethical hesitation, in awe before nature, and in the humility of admitting my own limitations. Remembering the Divine in this way reshaped my understanding of success and failure. Achievements lost their intoxicating power; setbacks lost their cruelty. Naam did not remove suffering, but it gave suffering meaning and direction.

Through Naam, I began to sense that the Divine is not distant or abstract but immanent: present in breath, in labour, and in relationships. This remembrance cultivated gratitude and dissolved the illusion of isolation. I was no longer alone in my striving; I was held within a greater rhythm.

DAAN: LEARNING THAT WHAT I POSSESS NEVER TRULY BELONGED TO ME. If Naam softened my inner world, *Daan* confronted my external life. The Sikh tradition does not glorify renunciation but sanctifies honest earning (*kirat*) and generous sharing (*vand chhakna*). Yet practicing Daan demanded more than occasional charity; it demanded a re-examination of ownership itself.

Initially, my acts of giving were transactional, even self-affirming. I gave because it felt virtuous, because I could afford to, because it reinforced an image of myself as "good." Over time, Sikhi challenged this subtle ego. Gurbani repeatedly reminds us that everything we call ours is a trust, not a possession. Wealth, intellect, influence, even time: none originate from the self alone.

This realization transformed *Daan* from an act of generosity into an act of justice. Sharing with the needy was no longer benevolence flowing downward; it was balance being restored. I began to see inequality not merely as social failure but as spiritual imbalance. To eat while another starves, to accumulate while others lack dignity, is to forget *Naam* in action.

Daan also extended beyond material wealth. Listening without judgment, offering time, mentoring without expectation, and standing with the marginalized, these forms of giving demanded more courage than writing a cheque. They required vulnerability and presence. In giving myself, I encountered my own discomfort, impatience, and hidden prejudices.

Yet paradoxically, *Daan* enriched me. It loosened the grip of fear; the fear of scarcity, insignificance, and loss. In giving, I experienced abundance not as accumulation, but as circulation. What flowed out returned as contentment, humility, and a deeper connection to humanity.

ISHNAAN*: CLEANSING BEYOND WATER.** Of the three, ***Ishnaan took the longest for me to understand. For years, I associated it primarily with physical cleanliness or ritual bathing. But Sikhi, uncompromising in its rejection of empty ritualism, compelled me to look deeper. True *Ishnaan*, I learned, is not about washing the body alone, but about cleansing consciousness.

Physical cleanliness remains important; it reflects discipline, respect for the body, and mindfulness. Yet the Gurus insist that one can bathe endlessly and still remain internally polluted by ego, lust, anger, greed, attachment, and pride. My real struggle lay there.

Mental *Ishnaan* demanded honesty. It required me to confront my intentions, question my motivations, and recognize how often ego disguised itself as righteousness. Prejudice, resentment, and self-deception are harder to wash away than dirt. This cleansing was uncomfortable; it stripped away comforting narratives about who I thought I was.

Naam became the water of this inner *Ishnaan*. Through remembrance, the mind slowly released its toxins. Through *Daan*, selfish impulses were weakened. Through reflection and repentance (*pashchatap*), clarity emerged. I learned that cleansing is not a one-time act but a daily discipline, much like tending a garden where weeds continuously return.

Ishnaan also involved ethical hygiene in what I consumed, intellectually and emotionally. News, conversations, digital spaces, and ambitions all left residues. Learning when to withdraw, when to speak, and when to remain silent became acts of purification.

THE INTERWOVEN PATH. Over time, I realized that *Naam* without *Daan* becomes self-absorption, *Daan* without *Naam* becomes egoistic charity, and *Ishnaan* without both becomes hollow ritual. The genius of the Sikh worldview lies in this integration. Spirituality is not divorced from economics, nor ethics from remembrance, nor inner purity from social responsibility.

Walking this path has not made me flawless, but it has made me aware. I stumble, forget, and falter, but I now recognize the direction. *Naam* re-centers me, *Daan* grounds me, and *Ishnaan* renews me.

In a world obsessed with speed, consumption, and self-promotion, this threefold discipline offers quiet resistance. It teaches me to live attentively, share responsibly, and cleanse continuously. My journey is unfinished, but it is anchored. I walk not toward personal salvation alone, but toward a life aligned with ***Sarbat da Bhala***, the well-being of all.

And in that alignment, I glimpse the purpose of human life as envisioned by Sikhi: to remember the Divine, serve creation, and remain inwardly pure while standing firmly in the world.

Debunking The Myth Of Karma's Of The Previous Life

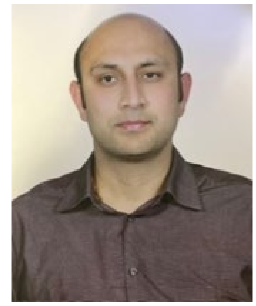

Harmanpreet Singh Minhas
hpsminhas@outlook.com

To resolve the myth of one's life being determined by deeds done or not done in one's "past life," a Sikh can get assistance from a shabd of Guru Arjun ji that is recorded on page 748 of the Sri Guru Granth Sahib (SGGS).

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥
ਜਬ ਕਛੁ ਨ ਸੀਓ ਤਬ ਕਿਆ ਕਰਤਾ ਕਵਨ ਕਰਮ ਕਰਿ ਆਇਆ ॥
ਅਪਨਾ ਖੇਲੁ ਆਪਿ ਕਰਿ ਦੇਖੈ ਠਾਕੁਰਿ ਰਚਨੁ ਰਚਾਇਆ ॥੧॥
ਮੇਰੇ ਰਾਮ ਰਾਇ ਮੁਝ ਤੇ ਕਛੂ ਨ ਹੋਈ ॥
ਆਪੇ ਕਰਤਾ ਆਪਿ ਕਰਾਏ ਸਰਬ ਨਿਰੰਤਰਿ ਸੋਈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥
ਗਣਤੀ ਗਣੀ ਨ ਛੂਟੈ ਕਤਹੂ ਕਾਚੀ ਦੇਹ ਇਆਣੀ ॥
ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਹੁ ਪ੍ਰਭ ਕਰਣੈਹਾਰੇ ਤੇਰੀ ਬਖਸ ਨਿਰਾਲੀ ॥੨॥
ਜੀਅ ਜੰਤ ਸਭ ਤੇਰੇ ਕੀਤੇ ਘਟਿ ਘਟਿ ਤੁਹੀ ਧਿਆਈਐ ॥
ਤੇਰੀ ਗਤਿ ਮਿਤਿ ਤੂਹੈ ਜਾਣਹਿ ਕੁਦਰਤਿ ਕੀਮ ਨ ਪਾਈਐ ॥੩॥
ਨਿਰਗੁਣੁ ਮੁਗਧੁ ਅਜਾਣੁ ਅਗਿਆਨੀ ਕਰਮ ਧਰਮ ਨਹੀ ਜਾਣਾ ॥
ਦਇਆ ਕਰਹੁ ਨਾਨਕੁ ਗੁਣ ਗਾਵੈ ਮਿਠਾ ਲਗੈ ਤੇਰਾ ਭਾਣਾ ॥੪॥੬॥੫੩॥ {ਪੰਨਾ 748}

Jab kacẖẖ na sī▫o ṯab ki▫ā karṯā kavan karam kar ā▫i▫ā. Apnā kẖel āp kar ḏekẖai ṯẖākur racẖan racẖā▫i▫ā. ||1|| Mere rām rā▫e mujẖ ṯe kacẖẖū na ho▫ī. Āpe karṯā āp karā▫e sarab niranṯar so▫ī. ||1|| rahā▫o. Gaṇṯī gaṇī na cẖẖūtai kaṯhū kācẖī ḏeh i▫āṇī. Kirpā karahu parabẖ karṇaihāre ṯerī bakẖas nirālī. ||2|| Jī▫a janṯ sabẖ ṯere kīṯe gẖat ṯuhī ḏẖi▫ā▫ī▫ai. Ŧerī gaṯ miṯ ṯūhai jāṇėh kuḏraṯ kīm na pā▫ī▫ai. ||3|| Nirguṇ mugaḏẖ ajāṇ agi▫ānī karam ḏẖaram nahī jāṇā. Ḏa▫i▫ā karahu Nānak guṇ gāvai miṯẖā lagai ṯerā bẖāṇā. ||4||6||53|| SGGS 748.

Do we only live once? It all depends on one's perspective. If you think we're nothing but chemicals with no soul, then yes, it is the end. If you believe in only one life and then it's heaven or hell, then no. It's especially not the end if you happen to believe in reincarnation. Reincarnation suggests this is not our first life on Earth and it's most likely not our last. The Hindu perspective suggests we have been around for millions of lifetimes and that there may be millions ahead. In that sense, we are all "old souls." In each of our lives, somehow through some inconceivable system, all our positive and negative deeds are recorded. This means, no one gets away with anything. The mind propels us into action based on its conditioning which is based on actions of past life. So, when the body reaches its demise, the mind and soul get transferred into, hopefully, another human womb (human rebirth may not be guaranteed and a person can reincarnate into a different species). Even while in the womb, the mind may remain active and recall events from the previous life. The concept of reincarnation suggests that the soul moves through different bodies until it ultimately purifies itself of traits like anger, greed, envy, and pride.

The mind functions kind of like a hard drive with millions of files on it. If a hard drive is transferred into a different computer, the new computer will have all the same information as the previous one. So, when the mind and soul are relocated into a new body, the exterior is different, but all the programming stored in the mind are the same. This programming will make the person behave in very much the same way as they did in the previous

life because the conditioning and impressions are the same. The car may be different, but the driver is the same. Hence, we are not very different from who we were in our previous life.

Having said all that, Gurbani does not agree with the concept of reincarnation and karma of a previous life. Gurbani takes the ball out of God's court and places it firmly in our court. For our pain and pleasure, we can blame neither God nor a devil nor some third party (collectively termed as outside agency). If some outside agency is responsible for all our troubles, then we humans have no responsibility for our actions in our present life. Then why should we follow any religion, or engage in Shabd-Vichaar etc. It does not make any sense.

The concepts of reincarnation and karma are old, worn out and illogical, while Gurbani concepts are new, fresh, and logical. Yes, there are words used in Gurbani that may imply that Gurbani agrees with Karma of previous lives and Reincarnation. These words are merely used as examples to explain doctrines of Gurbani. It's like using some logic that someone already understands to explain something new. Simply put, an example does not equate to the message/doctrine.

On page 1366 Bhagat Kabir Ji tells us the human life is priceless (Kabīr mānas janam ḏulambẖ hai). Every moment in life is precious and every single moment that passes cannot come back again. We do not get to live our life for the second or third or the infinite times (ho▫e na bārai bār). When some fruit ripens, it falls from the tree (Ji▫o ban fal pāke bẖu▫e giraih). It cannot reattach itself with the tree again (bahur na lāgėh dār). Similarly, we do not get a second chance to live our life (*i.e. no reincarnation*).

ਕਬੀਰ ਮਾਨਸ ਜਨਮੁ ਦੁਲੰਭੁ ਹੈ ਹੋਇ ਨ ਬਾਰੈ ਬਾਰ ॥
ਜਿਉ ਬਨ ਫਲ ਪਾਕੇ ਭੁਇ ਗਿਰਹਿ ਬਹੁਰਿ ਨ ਲਾਗਹਿ ਡਾਰ ॥੩੦॥ {ਪੰਨਾ 1366}
Kabīr mānas janam ḏulambẖ hai ho▫e na bārai bār.
Ji▫o ban fal pāke bẖu▫e giraih bahur na lāgėh dār. ||30||

Like the logical message from Bhagat Kabir Ji in this Shabd Guru Arjun Dev Ji logically debunks the theory of Karma in this Shabd.

ਮੇਰੇ ਰਾਮ ਰਾਇ ਮੁਝ ਤੇ ਕਛੂ ਨ ਹੋਈ ॥
ਆਪੇ ਕਰਤਾ ਆਪਿ ਕਰਾਏ ਸਰਬ ਨਿਰੰਤਰਿ ਸੋਈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥
Mere rām rā▫e mujẖ ṯe kacẖẖū na ho▫ī.
Āpe karṯā āp karā▫e sarab niranṯar so▫ī. ||1|| rahā▫o.

Since these are the Rahao verses, the central message of the Shabd is contained within these verses. When reading and understanding the remaining verses, we need to relate them back to these. Rahao versess can also be considered as the title of the Shabd. To gain full understanding of the Shabd each verse the Shabd must be related/linked back to the meaning/message within the Rahao versess. When singing the Shabd, the Rahao versess must be sung multiple times.

To express his humility Guru Ji while conversing with God, says that O' My God (Mere rām rā▫e) I can do nothing without you (mujẖ ṯe kacẖẖū na ho▫ī). He credits everything to God, saying that O' God you are omni present (sarab niranṯar so▫ī). You are the creator (Āpe karṯā), you are everywhere and within everyone (sarab niranṯar so▫ī). Everything that happens, happens within your will (Hukam/Systems, āp karā▫e). Godly systems include, life and death, all the eco systems that sustain us on earth, sun, air, water, everything that goes on within our body and infinite other things which are beyond the comprehension of humans. A simplistic way to think about God is that God is the universal energy.

Some people may think that all the actions humans perform (good or bad) are ordered by God (āp karā▫e). Such thinking is short sighted and illogical. Such thinking cannot be further from the truth. God and goodness are synonymous with each other. Evil, corrupt, immoral, unethical, dishonest, tainted actions of humans cannot be attributed as orders of God. Few excerpts from Gurbani suggest that humans have free will/choice to do what they want. Not everything a person does is pre-approved by God.

ਆਪਿ ਬੀਜਿ ਆਪੇ ਹੀ ਖਾਹਿ ॥੨॥ {ਪੰਨਾ 25}
Āp bīj āpe hī kẖā▫e. ||2||

ਜੇਹੀ ਮਨਸਾ ਕਰਿ ਲਾਗੈ ਤੇਹਾ ਫਲੁ ਪਾਏ ॥ {ਪੰਨਾ 116}
Jehī mansā kar lāgai ṯehā fal pā▫e.

ਜੇਹਾ ਬੀਜੈ ਸੋ ਲੁਣੈ ਕਰਮਾ ਸੰਦੜਾ ਖੇਤੁ ॥ {ਪੰਨਾ 134}
Jehā bījai so luṇai karmā sanḏ▫ṛā kẖeṯ.

ਜੈਸਾ ਸੇਵੈ ਤੈਸੋ ਹੋਇ ॥੪॥ {ਪੰਨਾ 223}
Jaisā sevai ṯaiso ho▫e. ||4||

Simply put, we reap exactly what we sow. As indicated in the Gurbani, man is the architect of his own fate or destiny because every thought and action build his future. Hence, self-effort called *Uddam* in the Gurbani is very essential. In life, our self-effort is the best help we can count on. If we need to improve in any aspect of life, no magic will help us. A person does not become a doctor or a professional athlete without self-effort, without self-will, without hard work, without determination to succeed etc. As discussed previously, there is no hard drive with hard work and determination from previous life (concept of Karma) that propelled that person to become a doctor or a professional athlete.

To summarize, the Rahao verses tell us that everything that happens around is due to and within the Hukum/Systems of God. There is nothing that is outside of Hukum/Systems of God, except the evil, corrupt, immoral, unethical, dishonest, tainted actions of humans.

ਜਬ ਕਛੁ ਨ ਸੀਓ ਤਬ ਕਿਆ ਕਰਤਾ ਕਵਨ ਕਰਮ ਕਰਿ ਆਇਆ ॥
ਅਪਨਾ ਖੇਲੁ ਆਪਿ ਕਰਿ ਦੇਖੈ ਠਾਕੁਰਿ ਰਚਨੁ ਰਚਾਇਆ ॥੧॥
Jab kacẖẖ na sī▫o ṯab ki▫ā karṯā kavan karam kar ā▫i▫ā.
Apnā kẖel āp kar ḏekẖai ṯẖākur racẖan racẖā▫i▫ā. ||1||

The definition of Karma suggests that we get to live either a happy and satisfied life or a life full of suffering based on the deeds/actions we accumulate in our previous lives. These actions are somehow tagged to our soul that transmigrates into a new body. Guru Ji debunks this definition. As mentioned, many times before, Gurbani is applicable within our present life only. It is for here and now. The concept of Karma is used within Gurbani but to represent the result of our present actions, NOT previous life. The outcome of good, moral, and ethical actions in our present life is good and the outcome of the evil, corrupt, immoral, unethical, dishonest, and tainted actions in our present life is bad.

Guru Ji uses logic to kill the concept of Karma across multiple life terms. He questions the believers of Karma that when there was nothing (there was no life, Jab kacẖẖ na sī▫o) what Karma you accumulated before you were born (ṯab ki▫ā karṯā kavan karam kar ā▫i▫ā). What Karma's shaped your very first life? Guess what, such logical questions stump people who believe in such illogical concepts.

Guru Ji and Gurbani want people to live their present life in the best possible way, without having to worry about what they did in the past or what will happen to them after they die. This implies that anyone can reach any height within their life. Everyone has the built-in capacity and capability to reach their goals. God does not hold anyone back. There is nothing from their past life that should impact their present life.

In the Rahao verses we learned that everything that happens around is due to and within the Hukum/Systems of God. The human life we get is not a result of Karma's from our previous life. This life and everything around us are given to us by the one God (ṯẖākur racẖan racẖā▫i▫ā). The life as we see it originated from God (Apnā kẖel) and he (God) is part of/within his creation (āp kar ḏekẖai).

ਗਣਤੀ ਗਣੀ ਨ ਛੂਟੈ ਕਤਹੂ ਕਾਚੀ ਦੇਹ ਇਆਣੀ ॥
ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਹੁ ਪ੍ਰਭ ਕਰਣੈਹਾਰੇ ਤੇਰੀ ਬਖਸ ਨਿਰਾਲੀ ॥੨॥
Gaṇṯī gaṇī na cẖẖūtai kaṯẖū kācẖī ḏeh i▫āṇī.
Kirpā karahu parabẖ karṇaihāre ṯerī bakẖas nirālī. ||2||

The people who were slaves to the religious leaders during the lifetime of Guru Ji believed that we have been around for millions of lifetimes and that there may be millions ahead. In each of our lives, somehow through some inconceivable system, all our positive and negative deeds are counted or recorded. There could be a tax return (of good and evil) at the end of life, and we must pay the outstanding bill in our future lives. The most shameful thing is that many Sikh's (followers of Gurbani) still believe in such nonsensical rhetoric. Read this Shabd, read this verse and determine for yourself if such a tax bill needs to be paid across multiple lives.

The concept of reincarnation suggests that the soul moves through different bodies until it ultimately purifies itself of anger, greed, envy, and pride. Guru Ji says that to believe that when the count (Gaṇṯī gaṇī) of our good deeds outnumbers our bad deeds somehow the transmigration (na cẖẖūtai kaṯẖū) of soul from one living body to another will stop is illogical and nonsensical (i▫āṇī). Our body is fragile (kācẖī ḏeh) and once our present life ends there is nothing after that. There is no transfer of tax bill of our good and bad deeds to the next life. There is no next life.

In the Rahao verses we learned that everything that happens around is due to and within the Hukum/Systems of God (parabẖ karṇaihāre). The human life we get is not a result of Karma's from our previous life. This life and everything around us are given to us by the one God. The life as we see it originated from God and he is part of/within his creation. Here Guru Ji says that we should ask God for unique (ṯerī bakẖas nirālī) blessings (Kirpā karahu) in our present life. What is this unique blessing that Guru Ji is talking about? This unique blessing is to live present life with Godly virtues, such that all the deeds that we perform, all the actions we take (in our present life) are in line with Godly characteristics.

ਜੀਅ ਜੰਤ ਸਭ ਤੇਰੇ ਕੀਤੇ ਘਟਿ ਘਟਿ ਤੁਹੀ ਧਿਆਈਐ ॥
ਤੇਰੀ ਗਤਿ ਮਿਤਿ ਤੂਹੈ ਜਾਣਹਿ ਕੁਦਰਤਿ ਕੀਮ ਨ ਪਾਈਐ ॥੩॥
Jī▫a janṯ sabẖ ṯere kīṯe gẖat ṯuhī ḏẖi▫ā▫ī▫ai.
Ŧerī gaṯ miṯ ṯūhai jāṇėh kuḏraṯ kīm na pā▫ī▫ai. ||3||

In the Rahao verses we learned that everything that happens around is due to and within the Hukum/Systems of God. The life as we see it originated from God (Jī▫a janṯ sabẖ ṯere kīṯe) and he is part of/within everything (gẖat gẖat) in his creation. Everything that is living and all the systems that assist in sustenance of life are serving God (ṯuhī ḏẖi▫ā▫ī▫ai). The details of how God works (Ŧerī gaṯ miṯ), how his systems work is known only by God (ṯūhai jāṇėh). Humans measure everything via price. How much is house, how much is your car, how much

do you make… etc., are the common questions asked to assess the value of a human. Guru Ji says that no one can assess the value of the limitless God (kuḏraṯ kīm na pā▫ī▫ai) and the Godly systems.

ਨਿਰਗੁਣੁ ਮੁਗਧੁ ਅਜਾਣੁ ਅਗਿਆਨੀ ਕਰਮ ਧਰਮ ਨਹੀ ਜਾਣਾ ॥
ਦਇਆ ਕਰਹੁ ਨਾਨਕੁ ਗੁਣ ਗਾਵੈ ਮਿਠਾ ਲਗੈ ਤੇਰਾ ਭਾਣਾ ॥੪॥੬॥੫੩॥
Nirguṇ mugaḏẖ ajāṇ agi▫ānī karam ḏẖaram nahī jāṇā.
Ḏa▫i▫ā karahu Nānak guṇ gāvai miṯẖā lagai ṯerā bẖāṇā. ||4||6||53||

Guru Ji in his most humble self, calls himself to be virtue-less (Nirguṇ), foolish (mugaḏẖ), thoughtless (ajāṇ) and ignorant(agi▫ānī). He says that he does not know of any deeds (karam) or any religious ceremonies or prayers that could please God (ḏẖaram nahī jāṇā). Of-course Guru Ji is not virtue-less, foolish, thoughtless, and ignorant. He is using these words to describe that state of mind of normal humans who think so highly of themselves but in a spiritual sense they are pure duds.

In verse 2 of this Shabd, Guru Ji says that we should ask God for unique (ṯerī bakẖas nirālī) blessings (Kirpā karahu) in our present life. What is this unique blessing that Guru Ji is talking about? This unique blessing is to live present life with Godly virtues, such that all the deeds that we perform, all the actions we take (in our present life) are in line with the Godly characteristics. Here too he is asking God for blessings (Ḏa▫i▫ā karahu). The blessing he is seeking are that of establishing Godly virtues within his mind (Nānak guṇ gāvai). Ask yourself, when we ask God for blessings, what do you ask for? Is this in line with what Guru Ji is asking for? The most likely answer is NO. Most likely the Godly virtues/characteristics will not be readily acceptable to our mind. We may adopt Godly virtues due of fear of something, rather than love for God. As part of blessings that Guru Ji is seeking from God, he wants his mind to accept all the Godly virtues purely based on love for God. The results of living life based on Godly virtues may not always be favorable, yet the lovers of God, do not care about such unfavorable results. While enacting life based on Godly virtues, all results seem to be sweet to them (miṯẖā lagai ṯerā bẖāṇā).

EDITOR'S PICK VIDEOS

ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਭਾਗ ੧ Balewali Janmsakhi Part 1
https://www.youtube.com/watch?v=8Zt4ZmnYBdo

ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਭਾਗ ੨ Balewali Janmsakhi Part 2
https://www.youtube.com/watch?v=ezqdy2qNyb0

Interfaith Conferences
Have Exposed Their True Face

Jeevan Singh Tamil
National President
Bahujan Dravida Party
New Delhi

For years, Sikh Babas poured crores and crores of Sikh community money into so-called "Interfaith Conferences." They told us it was about peace, dialogue, and unity.

But today, the truth is standing openly in front of us:

- Most of these religious leaders have surrendered completely to Brahminical ideology.
- These Babas, who claim to represent Sikhi, have become protectors of their own wealth, fame, and government security, not protectors of the Panth.
- They stood with those who oppose equality.
- They bowed before those who uphold caste hierarchy.
- They sold the revolutionary spirit of Sikhi for seats, status, and photo opportunities.

From Day 1, it was clear:

- Interfaith conferences were never about equality.
- They were a political trap to neutralize Sikhi's revolutionary voice.
- They were a way to fool, weaken, and silence the Sikh community.

And today, it stands proven.

- Sikhi is the only philosophy that stands for absolute equality and humanity.
- Every other graded religious structure exists to protect caste, hierarchy, and control.

Let it be known:

- Panthic consciousness cannot be bought.
- Sikhi's revolution cannot be surrendered.
- And the Sikh Community will not follow leaders who bow before Brahminical power.

The time has come to expose this betrayal and rebuild the fearless, sovereign, egalitarian spirit of Sikhi.

ਖੰਡ ਮੰਡਲ ਵਰਭੰਡ

ਜਿਨੀ ਪਛਾਤਾ ਹੁਕਮੁ ਤਿਨ ਕਦੇ ਨ ਰੋਵਣਾ।

ਆਖਿਰਕਾਰ ਇਕ ਇਨਸਾਨ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕੀ ਹੈ ?

ਮਨਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕਨੇਡਾ
terahukum@gmail.com

ਜੇ ਇਨਸਾਨ ਮਨ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਚੜ੍ਹਦੀਕਲਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਮਨ ਦਾ ਟਿਕਾਅ ਭਾਲਦਾ ਹੈ; ਜੇ ਇਨਸਾਨ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਨਸਿਕ ਦੁੱਖ, ਖਿਝ, ਦੁਵਿਧਾ ਅਤੇ ਕਲੇਸ਼ ਤੋਂ ਖਹਿੜਾ ਛੁਟਿਆ ਰਹੇ; ਮਾੜੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਰੱਬ ਨਾਲ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਹਰ ਵੇਲੇ ਸ਼ੁਕਰਾਨੇ ਦੇ ਭਾਵ ਨਾਲ ਮਨ ਲਬਾਲਬ ਰਹੇ ਤਾਂ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਇਸ ਮੁਕਾਮ ਤੱਕ, ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦਾ ਦਸਿਆ ਰਾਹ ਹੀ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਮੁਕਾਮ ਉਪਰ ਪਹੁੰਚੇ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਹੀ ਨਾਨਕ ਨੇ ਸਚਿਆਰ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਮਨ ਦੀ ਇਸੇ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸੱਚਖੰਡ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ, 'ਪਰਮਗਤਿ ਪਾਉਣਾ' ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ 'ਸੱਚੇ ਨਾਲ ਮੇਲ' ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਾਡੇ ਉਪਰ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਇਕੋ ਇਕ ਬਾਬੇ ਨੇ ਆਨੰਦ ਰੂਪੀ ਮੰਜਿਲ ਵੀ ਦਿਖਾਈ, ਇਸ ਦਾ ਰਾਹ ਵੀ ਬੁਝਾਇਆ, ਰਸਤੇ ਦੀਆਂ ਔਂਕੜਾਂ ਤੋਂ ਸੁਚੇਤ ਵੀ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਆਤਮਿਕ ਸਫ਼ਰ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਾਨ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਬਖਸ਼ੀ, ਇਹ ਬੇਸ਼ਕੀਮਤੀ ਸਮਾਨ ਕਿਥੋਂ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਮਿਲੇਗਾ, ਕਿਵੇਂ ਉਸਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ।

ਪਰ ਮੈਂ ਇਸ ਲੇਖ ਵਿਚ ਸਿਰਫ ਉਸ ਵੱਡੇ ਅਤੇ ਅਹਿਮ ਫ਼ਲਸਫ਼ੇ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਹੈ ਜੋ ਸਚਿਆਰ ਬਣਨ ਦੀ ਕੁੰਜੀ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਆਤਮਿਕ ਸਫ਼ਰ ਨੂੰ ਕਾਮਯਾਬੀ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਰਾਜ਼ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਜ਼ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ – ਹੁਕਮੁ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਮਝਣ, ਬੁੱਝਣ ਅਤੇ ਜਿਉਣ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਕੁਝ ਵੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ।

ਕਿਵ ਸਚਿਆਰਾ ਹੋਈਐ ਕਿਵ ਕੂੜੈ ਤੁਟੈ ਪਾਲਿ॥

ਅਰਥ: ਮੈਂ ਸਚਿਆਰ ਕਿਵੇਂ ਬਣਾ, ਉਸ ਸੱਚੇ ਨਾਲ ਅੰਦਰੋਂ ਕਿਵੇਂ ਜੁੜਾਂ, ਕਿਵੇਂ ਮੇਰੇ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚਕਾਰ ਉਸਰੀ ਹੋਈ ਕੰਧ ਟੁੱਟੇ।

ਇਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਅਗਲੀ ਪੰਕਤੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ:

ਹੁਕਮਿ ਰਜਾਈ ਚਲਣਾ ਨਾਨਕ ਲਿਖਿਆ ਨਾਲਿ॥

ਅਰਥ: ਰਜਾਈ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਵੱਲੋਂ ਸਥਾਪਤ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਉਂ ਕੇ ਹੀ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਉਸ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨਾਲ ਜੁੜ ਸਕਦਾ ਹਾਂ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਸ਼ਬਦ ਭੈ, ਨਾਉ ਅਤੇ ਭਾਣਾ ਵੀ ਹੁਕਮ ਵਜੋਂ ਹੀ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਸਹਿਬਾਨਾਂ ਨੇ 'ਹੁਕਮ' ਦੇ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਬੜੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਸਾਡੇ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰ 'ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਚੱਲਣ' ਦੇ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸੌਖਿਆਂ ਕਰਕੇ ਆਮ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਾਡੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਹੁਕਮ ਉੱਪਰ ਓਨੀ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ, ਜਿੰਨੀ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਉੱਪਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਨਾਨਕ ਜਿਸ ਨੁਕਤੇ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਸ ਉੱਪਰ ਐਨੀ ਘੱਟ ਚਰਚਾ? ਹੁਣ ਤੱਕ ਸੈਂਕੜੇ ਕਿਤਾਬਾਂ ਕੇਵਲ ਹੁਕਮ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਉੱਪਰ ਹੀ ਲਿਖਣੀਆਂ ਬਣਦੀਆਂ ਸਨ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜੇ ਹੁਕਮ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਜੇ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂ ਬੋਲਿਆ, ਤਾਂ ਉਹ ਨੇ ਮਲੇਸ਼ੀਆ ਤੋਂ ਸਿੱਖੀ ਵਿਚਾਰ ਫੋਰਮ ਦੇ ਡਾ. ਕਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ। ਮੈਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 2017 ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜਪੁ ਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸੁਣੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਵੀਡੀਓਜ਼ www.sikhivicharforum.org ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਯੂ-ਟਿਊਬ ਚੈਨਲ ਉੱਪਰ ਉਪਲਬਧ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 'ਹੁਕਮ' ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਉੱਪਰ ਕਈ ਘੰਟੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜਪੁ ਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਉਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇਕ ਕਿਤਾਬ ਵੀ ਉਪਲਭਧ ਹੈ।

ਇਸ ਲੰਬੇ ਲੇਖ ਨੂੰ ਆਪਾਂ ਦੋ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਾਂਗੇ। ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਸਮਝਾਂਗੇ ਕਿ, ਇਹ ਹੁਕਮ ਹੈ ਕੀ ? ਕੀ ਹੁਕਮ ਕਿਸਮਤ ਹੈ ? ਕੀ ਹੁਕਮ ਅਰਦਾਸਾਂ ਨਾਲ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ? ਕੀ ਕਿਸੇ ਅਫਸਰ ਵਾਂਗ ਰੱਬ ਰਿਸ਼ਵਤ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂ ਤਰਸ ਖਾ ਕੇ ਹੁਕਮ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ? ਕੀ ਬੰਦੇ ਦੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਰੱਬ ਹੁਕਮ ਸਣਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ? ਕੀ ਰੱਬ ਹੁਕਮ ਬਦਲਦਾ ਵੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ?

ਦੂਜੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਹੁਕਮ ਪਛਾਨਣ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰਾਂਗੇ ਤਾਂ ਜੋ ਹੁਕਮ ਸੌਖਿਆਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਉਸ ਰੱਬੀ ਹੁਕਮ ਦੀ ਵੀ ਗੱਲ ਕਰਾਂਗੇ ਜੋ ਸਚਿਆਰ ਬਣਨ ਲਈ, ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ।

ਭਾਗ 1

1. ਹੁਕਮ ਹੈ ਕੀ ?

ਹੁਕਮ, ਉਹ ਕੁਦਰਤੀ ਕਾਨੂੰਨ/ਨਿਯਮ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਨਿਯਮ ਫ਼ਿਜ਼ੀਕਲ, ਕੈਮੀਕਲ, ਬਾਇਓਲੌਜ਼ੀਕਲ, ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਸਮੇਤ ਹਰ ਪੱਧਰ ’ਤੇ ਲਾਗੂ ਹਨ। ਭਾਵ, ਇਸ ਪੂਰੀ ਕਾਇਨਾਤ ਦੇ ਰਚੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੇ, ਸੂਰਜ ਦੇ ਚੜ੍ਹਨ ਪਿੱਛੇ, ਹਵਾਵਾਂ ਚੱਲਣ ਪਿੱਛੇ, ਮੌਸਮ ਬਦਲਣ ਪਿੱਛੇ, ਪੰਛੀ ਅਤੇ ਜਹਾਜ਼ ਉੱਡਣ ਪਿੱਛੇ, ਤਰਨ ਪਿੱਛੇ, ਡੁੱਬਣ ਪਿੱਛੇ, ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਜਨਮ ਅਤੇ ਮਰਨ ਪਿੱਛੇ, ਜੋ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਯਮ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੇ ਹੁਕਮ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਮਨ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਜਲਣ, ਖੁਸ਼ੀ, ਸੋਗ, ਖੇੜ੍ਹੇ, ਆਨੰਦ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪਿੱਛੇ ਜੋ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਯਮ ਹਨ, ਉਹ ਵੀ ਹੁਕਮ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਸਚਿਆਰ ਬਣਨ ਦਾ ਵੀ ਇਕ ਹੁਕਮ ਹੈ। ਇਹੀ ਹੁਕਮ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ।

2. ਕੀ ਹੁਕਮ ਕਿਸਮਤ ਹੈ ?

ਹੁਕਮ ਕਿਸਮਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਿਸਮਤ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕੁਝ ਬਦਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਤੁਹਾਡੇ ਹੱਥ ਵੱਸ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਹੁਕਮ ਤਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਮਰਜੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ ਪਰ ਉਸਦਾ ਨਤੀਜਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰੀਕੇ ਭੁਗਤਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਇਨਸਾਨ ਅਤੇ ਹੁਕਮ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ, Law of Consequence ਦੇ ਤੌਰ ’ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ‘ਨਤੀਜਿਆਂ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ’ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਭਾਵ ਕੁਝ ਵੀ ਕਰਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਰੱਬ ਵੱਲੋਂ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੁਕਮ ਮੁਤਾਬਿਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੈ।

ਜੇਹਾ ਬੀਜੈ ਸੋ ਲੁਣੈ ਕਰਮਾ ਸੰਦੜਾ ਖੇਤੁ ॥ (134)
ਜੈਸਾ ਬੀਜੈ ਸੋ ਲੁਣੇ ਜੋ ਖਟੇ ਸੋ ਖਾਇ ॥ (730)

ਅਰਥ: ਜਿਹਾ ਬੀਜਾਂਗਾ, ਓਹੀ ਵੱਢਾਂਗਾ, ਜੋ ਕਮਾਊਂਗਾ, ਓਹੀ ਖਾਊਂਗਾ। ਭਾਵ ਜਿਹੋ ਜਿਹੇ ਮੇਰੇ ਕਰਮ ਹੋਣਗੇ, ਉਸੇ ਮੁਤਾਬਕ ਮੈਨੂੰ ਫਲ ਮਿਲੇਗਾ। ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਇਹ ਖੇਤ।

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੂਹ ਵਿਚ ਛਾਲ ਮਾਰਨ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਇਨਸਾਨ ਕੋਲ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ (ਹੁਕਮ) ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਛਾਲ ਮਾਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਮਰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਹੱਡੀਆਂ ਟੁੱਟਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਹ ਹੁਕਮ ਤੈਅ ਕਰੇਗਾ। ਜੋ ਖੂਹ ਦੀ ਡੂੰਘਾਈ, ਉਸ ਦੀ ਧਰਾਤਲ, ਆਸ ਪਾਸ ਤੋਂ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀ ਮਦਦ ਆਦਿ ’ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰੇਗਾ।

3. ਸਭ ਕੁਝ ਹੁਕਮ ਅਧੀਨ ਹੈ।

ਉਸ ਮਾਲਕ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹਰ ਮਨੁੱਖ, ਜੀਵ, ਜੰਤੂ, ਪਾਣੀ, ਅੱਗ, ਹਵਾ, ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਹਰ ਚੱਲ-ਅਚੱਲ ਜ਼ਰ੍ਹਾ, ਉਸ ਹੁਕਮ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਭਾਵ ਉਕਤ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਖਾਸ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿਚ ਬੱਝੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਗ ਵਿਚ ਕਾਗਜ਼ ਪਾਉਣ ’ਤੇ ਅੱਗ ਉਸ ਕਾਗਜ਼ ਨੂੰ ਸਾੜ ਦੇਵੇਗੀ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਾਗਜ਼ ਕਿਸੇ ਰੱਦੀ ਕਾਪੀ ਦਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਫ਼ਿਰ ਕਿਸੇ ਰੂਹਾਨੀ ਕਿਤਾਬ ਦਾ। ਅੱਗ ਇਸੇ ਹੁਕਮ ਅਧੀਨ ਵਿਚਰਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਅਸੀਂ ਸੋਚਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਵਿਚ ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਪਾਣੀ ਘਟਾ ਕਿਉਂ ਨਾ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਵਕਤ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਇਸ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ? ਤੱਤੀ ਰੇਤ ਠੰਢੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋ ਗਈ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਿਰ ’ਤੇ ਪਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹੁਕਮ ਦਾ ਇਹ ਪੱਖ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕਈ ਥਾਈਂ ਸਮਝਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ :

ਭੈ ਵਿਚਿ ਪਵਣੁ ਵਹੈ ਸਦਵਾਉ ॥ ਭੈ ਵਿਚਿ ਚਲਹਿ ਲਖ ਦਰੀਆਉ ॥
ਭੈ ਵਿਚਿ ਅਗਨਿ ਕਢੈ ਵੇਗਾਰਿ ॥ ਭੈ ਵਿਚਿ ਧਰਤੀ ਦਬੀ ਭਾਰਿ ॥ (464)

ਅਰਥ: ਭੈ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਹੁਕਮ/ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਯਮ। ਉਪਰਲੇ ਸਬਦਿ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਪਾਣੀ, ਧਰਤੀ, ਅੱਗ, ਹਵਾ ਆਦਿ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿਚ ਬੱਝੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੱਤਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਿਯਮਾਂ ਤਹਿਤ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਹਾਈਡ੍ਰੋਜ਼ਨ ਦੇ ਦੋ ਕਣ ਅਤੇ ਆਕਸੀਜਨ ਦਾ ਇੱਕ ਕਣ ਮਿਲਕੇ ਹੀ ਪਾਣੀ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਧਰਤੀ ਉੱਪਰ ਗੁਰੂਤਾ ਖਿੱਚ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ (Law Of Gravity) ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਮੁਤਾਬਿਕ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹਕੇ ਉੱਪਰ ਵੱਲ ਸੁੱਟੀ ਚੀਜ਼ ਹੇਠਾਂ ਆਉਣੀ ਹੀ ਆਉਣੀ ਹੈ। ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਬਣਾਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੱਤਾਂ ਨੇ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਨਿਯਮਾਂ ਮੁਤਾਬਿਕ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਫ਼ਿਰ ਭਾਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨੇਕ ਨੀਅਤ ਵਾਲਾ ਇਨਸਾਨ ਆਵੇ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਕੂੜ ਬਿਰਤੀ ਵਾਲਾ।

4. ਹੁਕਮ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਬਦਲਦਾ ।

ਜਿੰਨਾ ਉਹ ਹੁਕਮੀ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਸਦੀਵੀਂ ਹੈ, ਓਨਾ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸਦੀਵੀਂ ਹੈ। ਸਦੀਵੀਂ ਤੋਂ ਭਾਵ ਕਿ ਜੋ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਹੈ। ਕਦੇ ਨਾ ਖ਼ਤਮ ਹੋਣ ਵਾਲਾ, ਕਦੇ ਨਾ ਬਦਲਣ ਵਾਲਾ, ਕਦੇ ਨਾ ਰੁਕਣ ਵਾਲਾ। ਹਰ ਹਾਲ, ਹਰ ਸਮੇਂ, ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਅਡੋਲ ਹੈ।

ਸਾਚਾ ਸਾਹਿਬੁ ਸਾਚੁ ਨਾਇ

ਅਰਥ: ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੀ, ਹੈ ਅਤੇ ਰਹੇਗਾ। ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਦਾ ਨਾਇ (ਹੁਕਮ) ਵੀ ਸੀ, ਹੈ ਅਤੇ ਰਹੇਗਾ।)

ਭਾਵ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ, ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ, ਕਿਸੇ ਲਈ ਵੀ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਬਦਲਦਾ ਨਹੀਂ। ਭਾਵੇਂ ਜਾਦੂ ਟੂਣੇ ਕਰ ਲਏ ਜਾਣ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਅਰਦਾਸਾਂ ਕਰ ਲਈਆਂ ਜਾਣ, ਕਿਨ੍ਹੇ ਵੀ ਪਾਠ ਕਰ ਲਏ ਜਾਣ। ਇਸੇ ਸਿਧਾਂਤ ਕਾਰਨ ਨਾਨਕ ਦੀ ਸਿੱਖੀ, ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਚਮਤਕਾਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹੀ ਉਸ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਹਾਂ ਜੋ ਹੁਕਮ (ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਯਮਾਂ) ਦੇ ਉਲਟ ਜਾ ਕੇ ਘਟੇ।

5. ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਉਪਰ ਹੁਕਮ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।

ਨਾਨਕ ਵਿਗਸੈ ਵੇਪਰਵਾਹੁ ॥ – (2)

ਅਰਥ: ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਹੁਕਮ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਇਨਾਤ ਦੇ ਮਾਲਕ ਉੱਪਰ ਇਸ ਹੁਕਮ ਦਾ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ।

ਭਾਵ, ਜੋ ਨਿਯਮ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਉਪਰ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਉਪਰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਮਸਲਨ, ਨਾ ਉਹ ਜੰਮਦਾ, ਨਾ ਉਹ ਮਰਦਾ ਹੈ। ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਉਪਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਚਲਦਾ ਹੈ।

6. ਪੂਰਾ ਹੁਕਮ ਕਦੇ ਇਨਸਾਨੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ। ਸਿੱ
ਖੀ ਮੁਤਾਬਿਕ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਪਛਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਾਰੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਜਾਣਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਕਥਨਾ ਕਥੀ ਨ ਆਵੈ ਤੋਟਿ ॥ ਕਥਿ ਕਥਿ ਕਥੀ ਕੋਟੀ ਕੋਟਿ ਕੋਟਿ ॥ (2)

ਅਰਥ: ਜੇ ਅਣਗਿਣਤ ਲੋਕ, ਅਣਗਿਣਤ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਹੁਕਮ ਬਾਰੇ ਵਖਿਆਨ ਕਰਨ, ਤਾਂ ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਪੂਰਾ ਖ਼ੁਲਾਸਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਭਾਵ ਜਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਮਿਲ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਹਰ ਸਵਾਲ ਦਾ ਨਹੀਂ। ਨਾ ਹੀ ਸਵਾਲ ਕਰਨਾ ਗਲਤ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਜਵਾਬ ਲੱਭਣਾ, ਪਰ ਹਰ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਮਿਲੇ, ਇਹ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ।

ਸੋ ਹੁਕਮ ਸਬੰਧੀ ਇਹ ਮੋਟੇ ਮੋਟੇ ਸਿਧਾਂਤ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਾਨੂੰ ਥਾਂ ਥਾਂ ਸਮਝਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਬਿਠਾ ਕੇ ਹੁਣ ਆਪਾਂ ਗੱਲ ਕਰੀਏ, ਹੁਕਮ ਪਛਾਨਣ ਦੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸ ਦੇਵਾਂ ਕਿ ਮੇਰੀ ਰੁਚੀ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਪੰਕਤੀ ਨੇ ਵਧਾਈ ਸੀ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਔਖੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਯਾਦ ਆਉਂਦੀ । ਪਰ ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ ਸਮਝ ਕਦੇ ਨਾ ਆਉਂਦੀ। ਉਹ ਪੰਕਤੀ ਸੀ ਪੰਜਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦੀ:

ਜਿਨੀ ਪਛਾਤਾ ਹੁਕਮੁ ਤਿਨੑ ਕਦੇ ਨ ਰੋਵਣਾ ॥ – (523)

ਅਰਥ: ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਕੇ ਜੀਵਨ ਜੀਵਿਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਰੋਣਾ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਭਾਵ ਉਹ ਕਦੇ ਨਾਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ।

ਮੈਨੂੰ ਇੰਝ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਜੀਵਨ ਲਈ ਰਾਜ਼ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹੋਣ ਜੋ ਮੈਂ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪਾ ਰਿਹਾ। ਖੈਰ, ਆਪਾਂ ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਹੁਕਮ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰ ਚੁਕੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਹੁਣ ਭਾਗ ਦੂਜੇ ਵਿਚ ਹੁਕਮ ਪਛਾਨਣ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਉਧਾਹਰਣਾਂ ਵਿਚਾਰੀਏ।

ਭਾਗ 2.

1. ਜਨਮ, ਮੌਤ ਅਤੇ ਹੁਕਮ

ੳ. ਜੋ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਰਦਾ ਵੀ ਹੈ- ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸੁਪਨਾ ਹੋਵੇ, ਖ਼ਿਆਲ ਹੋਵੇ, ਇਨਸਾਨ ਹੋਵੇ, ਪਸ਼ੂ ਹੋਵੇ, ਪੌਂਦਾ ਹੋਵੇ, ਧਰਤੀ ਹੋਵੇ, ਆਕਾਸ਼ ਹੋਵੇ, ਆਜ਼ਾਦੀ ਹੋਵੇ, ਗੁਲ਼ਾਮੀ ਹੋਵੇ, ਬਾਪ ਹੋਵੇ, ਮਾਂ ਹੋਵੇ, ਭਰਾ, ਭੈਣ, ਬੱਚਾ ਜਾਂ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ।

ਜੋ ਉਪਜੈ ਸੋ ਬਿਨਸਿ ਹੈ ਦੁਖੁ ਕਰਿ ਰੋਵੈ ਬਲਾਇ ॥ – (337)
ਅਰਥ: ਜੋ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਮਰਦਾ ਵੀ ਹੈ, ਫ਼ਿਰ ਉਸ ਦੇ ਦੁੱਖ ਵਿਚ ਭਲਾ ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਰੋਵਾਂ ।

ਜੋ ਉਪਜੈ ਸੋ ਸਗਲ ਬਿਨਾਸੈ ਰਹਨੁ ਨ ਕੋਊ ਪਾਵੈ ॥ – (1231)
ਅਰਥ: ਜੋ ਉਪਜਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸਭ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਸਦਾ ਲਈ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਟਿਕ ਸਕਦਾ ।

ਹੁਕਮ ਦਾ ਇਹ ਪੱਖ ਜੇਕਰ ਇਨਸਾਨ ਜਿੰਦਗੀ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪਣੇ ਜ਼ਹਿਨ ਵਿਚ ਵਸਾ ਲਵੇ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਪਿਆਰੇ ਤੋਂ ਵਿਛੜਣ ਵੇਲੇ, ਮਨ ਨੂੰ ਅਡੋਲ ਰਹਿਣ ਵਿਚ ਮਦਦ ਹੋਵੇਗੀ। ਜੇ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਉਪਰ ਇਨਸਾਨ ਇਹ ਯਾਦ ਰੱਖੇ ਕਿ ਜੋ ਮੇਰੇ ਆਸ ਪਾਸ ਨੇ, ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਿਆਰੇ ਨੇ, ਉਹਨਾਂ ਇਕ ਦਿਨ ਜ਼ਰੂਰ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਚਲੇ ਜਾਣ। ਇਕ ਤਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਵਿਛੋੜੇ ਸਮੇਂ, ਰੱਬ ਉੱਪਰ ਗਿਲ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਇਨਸਾਨ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

ਅ. ਕਿਸੇ ਵੀ ਜੀਵਤ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਖ਼ਾਤਮੇ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਨਹੀਂ – ਮਨੁੱਖ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਉਮਰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਵਿਗਿਆਨਕ ਯੋਗਤਾ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਮਿਆਦ ਸਬੰਧੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਜਿਵੇਂ ਅੱਜ ਵਿਗਿਆਨਕ ਤਰੱਕੀ ਬਦੌਲਤ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਔਸਤਨ ਉਮਰ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ ਕਿਸੇ ਲਈ ਵੀ ਇਹ ਪੱਕੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਹ ਇੰਨੇ ਸਾਲ ਜ਼ਰੂਰ ਜੀਵੇਗਾ। ਕਈ ਵਾਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਛੋਟੀ ਉਮਰੇ ਤੁਰ ਜਾਣ ਦੀ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਵੀ 'ਰੱਬ ਵੱਲੋਂ ਧੱਕਾ' ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂਕਿ ਇਹ ਵੀ ਹੁਕਮ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੀ ਹੈ।

ੲ. ਜਨਮ ਦਾ ਘਰ ਅਤੇ ਹੁਕਮ – ਇੱਕ ਬੱਚਾ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਅਮੀਰ ਘਰ ਵਿਚ ਜਨਮ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਭੁੱਖ-ਮਰੀ ਨਾਲ ਜੂਝ ਰਹੇ ਕਿਸੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ। ਬਹੁਤੇ ਲੋਕ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਰੱਬ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਉਲਾਂਭਾ ਦਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਕਿਉਂ ਕਿਸੇ ਗ਼ਰੀਬ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਚ ਕੇ ਦੁਖੀ ਹੋਣ ਨਾਲ ਵਰਤਾਰਾ ਬਦਲ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ। ਉਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਹੁਕਮ ਕਦੇ ਸਮਝਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ। ਬਿਹਤਰ ਹੈ, ਜੋ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਸੰਵਾਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੀਏ।

2. ਹਾਲਾਤ ਅਤੇ ਹੁਕਮ

ੳ. ਇੱਕ ਬੱਚਾ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਅਨਾਥ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਮਾਂ-ਬਾਪ, ਦਾਦਾ-ਦਾਦੀ, ਭੈਣ-ਭਰਾਵਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਪਰਿਵਾਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਹੁਕਮ ਦਾ ਹੀ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਜੋ ਵੀ ਹੁਕਮ ਤੁਹਾਡੇ ਹਿੱਸੇ ਆਇਆ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੱਤ ਲੈ ਕੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਹਰ ਪਹਿਲੂ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੀਏ। ਅੱਜ ਦਾ ਮਨੁੱਖ ਅਚਨਚੇਤ ਕਈ ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਸੋਚਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਅੱਤਵਾਦ, ਜੰਗਾਂ, ਵਿੱਤੀ ਘਾਟੇ, ਅਚਨਚੇਤ ਮੌਤਾਂ, ਕਈ ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਣਸੁਖਾਵੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਪੈਦਾ

ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਇਨਸਾਨ ਸਿੱਧਾ ਰੱਬ ਨੂੰ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਕਈਆਂ ਦੇ ਘਰ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚੇ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਕਈ ਖੁਦ ਕਿਸੇ ਮਾਰੂ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਅਜਿਹਾ ਆਪਣੀ ਗ਼ਲਤੀ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂ ਫ਼ਿਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ। ਕਈ ਮਾੜੇ ਹਾਲਾਤ ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਬਣਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਮਨੁੱਖਤਾ ਹਾਲੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਕਸਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਇਨਸਾਨ ਇੱਕ ਜੰਗਲੀ ਜਾਨਵਰ ਵਾਂਗ ਲੱਖਾਂ ਸਾਲ ਜੰਗਲਾਂ, ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਾਲੇ ਉਹ ਜੰਗਲੀ ਕਬੀਲਿਆਂ ਵਾਲੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ, ਇਨਸਾਨ ਵਿਚੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਈ ਨਹੀਂ। ਹਾਲੇ ਇਸ ਨੇ ਸਰਬੱਤ ਦਾ ਭਲਾ ਮੰਨ ਕੇ ਜਿਉਣਾ ਨਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ। ਆਪਣੇ ਸਵਾਰਥ ਲਈ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਤਤਪਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਵਰਤਾਰਾ ਵੀ ਹੁਕਮ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਜੇ ਇਹ ਹੁਕਮ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਤਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੁਚੇਤ ਹੋ ਕੇ ਜੀਵਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਉਦਮ ਵੀ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ।

ਅ. ਸਿਰਫ਼ ਬਦਲਾਅ ਹੀ ਸਥਿਰ ਹੈ – ਬਦਲਾਅ ਹੁਕਮ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਪੱਖ ਹੈ। ਉਸ ਰਚਨਹਾਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਸਭ ਕੁਝ ਬਦਲਾਅ ਦੀ ਚੱਕੀ ਵਿਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਫ਼ਿਰ ਭਾਵੇਂ ਮਨ ਹੋਵੇ, ਕਿਰਦਾਰ ਹੋਵੇ, ਸਮਾਜ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਮੌਸਮ। ਪੱਤੇ ਹੋਣ ਜਾਂ ਹਾਲਾਤ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ। ਹੁਕਮ ਦੇ ਇਸ ਪੱਖ ਦੀ ਪਛਾਣ ਸਾਨੂੰ ਦੁੱਖ ਦੀ ਘੜੀ ਵਿਚ ਮਾਯੂਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਮੌਕੇ, ਆਪਿਓਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ।

ਦਿਨ ਰਵਿ ਚਲੈ ਨਿਸਿ ਸਸਿ ਚਲੈ ਤਾਰਿਕਾ ਲਖ ਪਲੋਇ ॥ ਮੁਕਾਮੁ ਓਹੀ ਏਕੁ ਹੈ ਨਾਨਕਾ ਸਚੁ ਬੁਗੋਇ ॥ (64)
ਅਰਥ: ਸੂਰਜ, ਚੰਦ ਅਤੇ ਤਾਰਿਆਂ ਵਾਂਗ, ਕਾਇਨਾਤ ਵਿਚਲੀ ਹਰ ਰਚਨਾ, ਹਰ ਪਲ, ਦਿਨ ਰਾਤ, ਲਗਾਤਾਰ ਬਦਲਾਵ ਵਿਚੋਂ ਗੁਜਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਨਾਨਕ, ਉਸ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਲੜ੍ਹ ਲੱਗ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਬਦਲਾਵ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਗੁਜਰਦਾ, ਸਦਾ ਅਡੋਲ ਹੈ ਅਤੇ ਸਦਾ ਲਈ ਹੈ।

3. ਕੂੜ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਾਈ ਅਤੇ ਹੁਕਮ

ਅੱਤਿਆਚਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਨ ਵਾਲੇ ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤੋਂ ਰਹੇ ਹਨ। ਅੱਤਿਆਚਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਆਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ’ਤੇ ਹੋਏ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਬਾਰੇ ਪੜ੍ਹ, ਸੁਣ, ਦੇਖ ਕੇ ਕਈ ਵਾਰ ਦੁੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਵੀ ਮਨ ਵਿਚ ਉੱਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇਕ ਇਨਸਾਨਾਂ ਨਾਲ ਅਜਿਹਾ ਕਿਉਂ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ? ਪਰ ਆਪਣੀ ਲੜਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਹ ਹੁਕਮ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੂੜ ਵਿਰੁੱਧ ਉਠਾਈ ਆਵਾਜ਼ ਨੇੜਲੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਸਰੀਰਕ, ਸਮਾਜਿਕ, ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਵਿੱਤੀ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਫ਼ਿਰ ਭਾਵੇਂ ਚਰਖੜੀਆਂ ’ਤੇ ਚੜ੍ਹਨਾ ਪਵੇ, ਸੀਸ ਲਹਾਉਣਾ ਪਵੇ, ਨੀਂਹਾਂ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹਨਾ ਪਵੇ, ਫਾਂਸੀ ਚੜ੍ਹਨਾ ਪਵੇ, ਜ਼ਲੀਲ ਹੋਣਾ ਪਵੇ, ਕਚਿਹਰੀਆਂ ਦੇ ਚੱਕਰਾਂ ਵਿਚ ਪੈਣਾ ਪਵੇ ਜਾਂ ਵਿੱਤੀ ਤੰਗੀ ਝੱਲਣੀ ਪਵੇ। ਇਸ ਦਾ ਇੱਕ ਦੂਜਾ ਪਹਿਲੂ ਵੀ ਹੈ। ਕੂੜ ਦੇਖ ਕੇ ਜਰਨਾ ਜਾਂ ਇਸ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਨਾ, ਨੇੜਲੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਸਰੀਰਕ ਸੁੱਖ ਕਿਉਂ ਨਾ ਲੈ ਕੇ ਆਵੇ ਪਰ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਤੌਰ ’ਤੇ ਕੰਗਾਲੀ ਜ਼ਰੂਰ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਕੇਵਲ ਚੋਣ ਕਰਨੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਤੀਜਾ ਭੋਗਣਾ ਹੈ।

4. ਹੁਕਮ, ਇੱਛਾਵਾਂ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇ

ਸਾਡੀਆਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕਰੀਬੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਤੋਂ ਬੇਅੰਤ ਇੱਛਾਵਾਂ ਹਨ ਜੋ ਬੜੇ ਹੀ ਗੁੱਝੇ ਤਰੀਕੇ, ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀਆਂ ਨੇ। ਇਹ ਵੱਡਾ ਨੁਕਤਾ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦੋ ਲੇਖਾਂ ਵਿਚ ਬੜੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਿਆ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਲੇਖਾਂ ਦੇ ਵੈੱਬ ਲਿੰਕ ਇਥੇ ਮੌਜੂਦ ਹਨ।

ਰੱਬੀ ਹੁਕਮੁ ਦੇ ਉਲਟ ਨੇ ਸਾਡੀਆਂ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਤੋਂ ਇੱਛਾਵਾਂ: https://thegurbani.com/relationship-expectations-hukam-gurbani/

ਸਾਡੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਤੇ ਸਚਿਆਰਤਾ ਦਾ ਟੀਚਾ: https://thegurbani.com/hukam-gurbani-worldly-desires-explained/

5. ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਹੁਕਮ

ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਪੁਲਾੜ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਤਲ ਤੱਕ ਉਸ ਕਰਤੇ ਦਾ ਹੁਕਮ ਲਾਗੂ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰਾਂ ਮਾਨਸਿਕ ਸੁਖ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ, ਸਚਿਆਰ

ਬਣਨ ਲਈ ਵੀ, ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ਜੋ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੇ ਬੁਝਿਆ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ। ਇਸ ਪੂਰੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਤਫ਼ਸੀਲ ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ। ਆਪਾਂ ਇਥੇ ਇਸਦੇ ਮੋਟੇ ਮੋਟੇ ਨੁਕਤੇ ਵਿਚਾਰ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ।

ੳ. ਔਗੁਣ ਅਤੇ ਹੁਕਮ – ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਾਮ (ਕਾਮਨਾਵਾਂ), ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ ਅਤੇ ਹੰਕਾਰ ਵਰਗੇ ਔਗੁਣ ਹੀ ਮਾਨਸਿਕ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹੋ ਅੜਿੱਕੇ ਨੇ ਰੱਬੀ ਸੁੱਖ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ। ਔਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਨੇ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਜਮੁ/ਜਮਦੂਤ ਕਿਹਾ ਹੈ ਜੋ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਮਾਨਸਿਕ ਮੌਤ ਵੱਲ ਖਿੱਚਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਕਾਮਿ ਕ੍ਰੋਧਿ ਲੋਭਿ ਮਨੁ ਲੀਨਾ॥ ਤੜਫਿ ਮੂਆ ਜਿਉ ਜਲ ਬਿਨੁ ਮੀਨਾ ॥ – (1143)
ਅਰਥ:ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਬਿਨਾ, ਮੱਛੀ ਤੜਪਦੀ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨ ਵਿਚ ਕਾਮ
(ਕਾਮਨਾਵਾਂ), ਕ੍ਰੋਧ ਅਤੇ ਲੋਭ ਵਰਗੇ ਵਿਕਾਰ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਮਨ ਤੜਪਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਅ. ਗੁਣ ਅਤੇ ਹੁਕਮ – ਸਦਾ ਸੁੱਖ ਦੀ ਅਵੱਸਥਾ ਲਈ ਰੱਬੀ ਗੁਣ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨੇ ਹੋਣਗੇ। ਇਹ ਨਾਨਕ ਵੱਲੋਂ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸਭ ਤੋਂ ਅਹਿਮ ਹੁਕਮ ਹੈ। ਸਿਰਫ਼ ਅਰਦਾਸਾਂ ਕਰਕੇ, ਖਾਸ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਰਟਨ ਕਰਕੇ ਇਹ ਅਵੱਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ, ਭਾਵੇਂ ਜਿੰਨਾ ਮਰਜ਼ੀ ਪਾਖੰਡ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ, ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਤਪ ਕਰ ਲਏ ਜਾਣ, ਤੀਰਥ ਨਹਾ ਲਏ ਜਾਣ, ਸਭ ਬੇਅਰਥ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਗੁਰੂ ਜੀਨੇਫ਼ਰਮਾਇਆ

ਨਾਨਕ ਕੈ ਘਰਿ ਕੇਵਲ ਨਾਮੁ ॥ – (1136)
ਅਰਥ: ਨਾਨਕ ਸਾਨੂੰ ਕੇਵਲ ਰੱਬੀ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਖ਼ੁਰਾਕ ਹੀ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਕਿਉਂਕਿ ਇਹੋ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਰਸਤਾ ਹੈ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦਾ। ਸਭ ਨੂੰ ਇਕ ਕਰਕੇ ਜਾਨਣਾ, ਉੱਦਮ, ਮਿਹਨਤ, ਗਿਆਨ, ਸਹਿਜ, ਸੰਤੋਖ, ਦਇਆ, ਨਿਰਭਉ, ਨਿਰਵੈਰ, ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਣਾ, ਸਿਰਜਨਾਤਮਕਤਾ, ਸਿਫ਼ਤ-ਸਲਾਹੁ ਆਦਿ ਅਨੇਕਾਂ ਗੁਣ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਪਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਗੁਰੂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਵੀ ਇੱਕ ਗੱਲ ਨੋਟ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਮੁਤਾਬਿਕ ਗੁਣ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਸਰੋਤ ਕੇਵਲ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਹੀ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਨਿਰਗੁਣਿ ਗੁਣੁ ਕਰੇ ਗੁਣਵੰਤਿਆ ਗੁਣੁ ਦੇ ॥ – (2)
ਅਰਥ:ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਗੁਣਵਾਨ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁਣ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰਗੁਣਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਓਹੀ ਗੁਣ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸੋ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਚੋਣ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਹੈ ਪਰ ਹੁਕਮ ਅਟੱਲ ਹੈ। ਇਹੀ ਕਿ ਔਗੁਣ ਦੁੱਖ ਨੇ ਅਤੇ ਗੁਣ ਸੁੱਖ। ਜੋ ਚੁਣਨਾ ਹੈ ਚੁਣ ਲਓ। ਜੇ ਇਹ ਹੁਕਮ ਸਮਝ ਕੇ ਵੀ ਨਾ ਅਪਣਾਇਆ ਤਾਂ ਫ਼ਿਰ ਆਪਣੇ ਦੁੱਖਾਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਦਦੈ ਦੋਸੁ ਨ ਦੇਊ ਕਿਸੈ ਦੋਸੁ ਕਰੰਮਾ ਆਪਣਿਆ ॥ – (433)
ਅਰਥ: ਆਪਣੇ ਦੁੱਖਾਂ ਪਿੱਛੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਕੀਤੇ ਕੰਮ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ ਦੇਣ ਦਾ ਕੋਈ ਫ਼ਾਇਦਾ ਨਹੀਂ।

ੲ. ਸਿਫ਼ਤ ਸਲਾਹੁ – ਅਨੇਕਾਂ ਰੱਬੀ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜਿਸ ਗੁਣ ਉਪਰ ਜ਼ੋਰ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹੁ ਦਾ ਗੁਣ। ਭਾਵ, ਕਰਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਸ਼ੁਕਰਾਨੇ ਦਾ ਭਾਉ (ਅਹਿਸਾਸ)। ਸ਼ੁਕਰਾਨਾ ਸਾਹਾਂ ਦਾ, ਧਰਤੀ ਵਰਗੇ ਸੋਹਣੇ ਗ੍ਰਹਿ ਦਾ, ਤੰਦਰੁਸਤੀ ਦਾ, ਇਨਸਾਨ ਹੋਣ ਦਾ, ਫਲ-ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਜਿਹੇ ਚਮਤਕਾਰੀ ਉਤਪਾਦਾਂ ਦਾ, ਅਤਿ ਸੂਖਮ ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੀਰ ਦਾ, ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਦਿਮਾਗ ਦਾ, ਬਖ਼ਸ਼ੇ ਹੋਏ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਅਤੇ ਜੋ ਵੀ ਹੋਰ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰ ਸਕੀਏ। ਕਰਤੇ ਦੇ ਸੋਹਲੇ ਗਾਉਣ ਦਾ ਨਤੀਜਾ (ਹੁਕਮ) ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੰਮ ਸਾਨੂੰ ਸਦਾ ਸੁੱਖ ਦੀ ਮਨੋਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਹਿਲੇ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ :

ਤੁਮ ਗਾਵਹੁ ਮੇਰੇ ਨਿਰਭਉ ਕਾ ਸੋਹਿਲਾ ॥
ਹਉ ਵਾਰੀ ਜਿਤੁ ਸੋਹਿਲੈ ਸਦਾ ਸੁਖੁ ਹੋਇਆ ॥ ਰਹਾਉ ॥ – (12)

ਅਰਥ:ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਨਿਰਭਉ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀਆਂ ਸਿਫ਼ਤਾਂ ਦਾ ਸੋਹਿਲਾ ਗਾ। ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿਫਤਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਵਸਾ ਲੈ। ਮੈਂਐਸੇ ਸੋਹਿਲੇ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਹਾਂ ਜਿਸ ਸਦਕਾ ਮਨ ਵਿਚ ਸਦਾ ਲਈ ਸੁੱਖ ਵਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸੋ ਉਮੀਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਤੋਂ 'ਹੁਕਮ' ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਆਸਾਨੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਪਰ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨਾ ਹੀ ਆਖਰੀ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਸਲੀ ਕੰਮ ਹੈ ਹੁਕਮ ਮੰਨਣਾ ਜਾਂ ਕਹਿ ਲਈਏ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਸਿਰ ਮੱਥੇ ਮੰਨ ਕੇ ਜਿੰਦਗੀ ਜਿਉਣਾ। ਇਸੇ ਨੂੰ ਹੀ 'ਭਾਣਾ ਮਿੱਠਾ' ਕਰ ਕੇ ਮੰਨਣਾ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਗੁਰੂ ਦਾ ਲੜ੍ਹ ਫੜ ਕੇ ਮੁਸ਼ੱਕਤ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਪੂਰੀ ਸਾਇੰਸ ਅਸਲ ਵਿਚ ਹੁਕਮ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਉੱਪਰ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਾਇੰਸਦਾਨ, ਕੁਦਰਤ ਵਿਚ ਚੱਲ ਰਹੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਹੁਕਮ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਨਵੇਂ-ਨਵੇਂ ਉਤਪਾਦ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕਾਂ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਪੰਛੀਆਂ ਦੀ ਉਡਾਨ ਪਿਛਲੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਬਣਾਏ ਗਏ, ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੀਰ ਸਬੰਧੀ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਇੰਜਨ ਦਾ ਡਿਜ਼ਾਇਨ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ, ਵੇਲ੍ਹ ਮੱਛੀ ਸਬੰਧੀ ਹੁਕਮ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਪਣਡੁੱਬੀ ਇਜ਼ਾਦ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਕਿੰਗਫ਼ਿਸ਼ਰ ਨਾਮੀਂ ਪੰਛੀ ਦੀ ਚੁੰਝ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਬਣਾਵਟ ਅਨੁਸਾਰ ਬੁਲੇਟ ਟਰੇਨ ਦਾ ਬਾਹਰੀ ਢਾਂਚਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿਚਲੀਆਂ ਤਰੰਗਾਂ ਸਬੰਧੀ ਜਾਣ ਕੇ ਟੈਲੀਫੋਨ, ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਆਦਿ ਤਕਨੀਕਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਹੋਈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਪੌਦਿਆਂ, ਜੜ੍ਹੀ ਬੂਟੀਆਂ, ਰਸਾਇਣਾਂ ਸਬੰਧੀ ਹੁਕਮ ਪਛਾਣ ਕੇ ਦਵਾਈਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਲਗਭਗ 550 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੇ ਹੁਕਮ ਪਛਾਨਣ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਬਹੁਤੇ ਮੁਲਕਾਂ ਅਤੇ ਕੌਮਾਂ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਬੇਹੱਦ ਵਿਗਿਆਨਕ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਅੱਜ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਉੱਪਰ ਉਹ ਰਾਜ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਸਿੱਖ ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸੋਚ ਵਾਲੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ, ਉਹ ਅੱਜ ਮੱਝ ਦਾ ਦੁੱਧ ਵਧਾਉਣ ਲਈ, ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਠੀਕ ਕਰਾਉਣ ਲਈ, ਬੱਚੇ ਪੈਦਾ ਕਰਾਉਣ ਲਈ, ਨੌਕਰੀਆਂ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀਆਂ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ, ਠੱਗ ਬਾਬਿਆਂ, ਮੜ੍ਹੀਆਂ ਤੇ ਗੁਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪੂਜੀ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਜਾਂ ਫ਼ਿਰ ਆਪਣੀਆਂ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਹੱਲ੍ਹ ਅਖੰਡ ਪਾਠ, ਅਰਦਾਸਾਂ ਅਤੇ ਲੰਗਰ ਨੂੰ ਹੀ ਸਮਝ ਲਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਅਨੁਸਾਰ ਤਾਂ ਦੁਨਿਆਵੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਣ ਲਈ ਤਕਨੀਕ, ਵਿਦਿਆ ਅਤੇ ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੀ ਅਪਨਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਉੱਨਤੀ ਲਈ, ਸਾਹਿਬ ਸਿਉ ਮੇਲ ਲਈ, ਸਦਾ ਸੁਖ ਅਤੇ ਚੜ੍ਹਦੀਕਲਾ ਲਈ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਹੁਕਮ ਜ਼ਰੀਏ ਹੀ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹਰ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਭਗਤ ਨੇ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਦੀ ਮੰਜਿਲ ਸਰ ਕੀਤੀ ਹੈ। । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਮੁਤਾਬਿਕ ਇਹ ਜਗਤ ਤਮਾਸ਼ਾ, ਇੱਕ ਖੇਡ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਹਾਂ ਇਸ ਦੇ ਖਿਡਾਰੀ। ਨਾਨਕ ਹੈ ਸਾਡਾ ਕੋਚ ਜੋ ਨਿਯਮ ਅਤੇ ਖੇਡਣ ਦੇ ਤੌਰ-ਤਰੀਕੇ ਦੱਸਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਮਰਜ਼ੀ ਸਾਡੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਰੂਪੀ ਖੇਡ ਬਿਨਾ ਨਿਯਮ ਸਿੱਖੇ ਖੇਡਣੀ ਹੈ ਜਾਂ ਫ਼ਿਰ ਨਿਯਮਾਂ ਮੁਤਾਬਕ।

ਅਪਨਾ ਖੇਲੁ ਆਪਿ ਕਰਿ ਦੇਖੈ ਠਾਕੁਰਿ ਰਚਨੁ ਰਚਾਇਆ ॥ – (748)

(ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਜਗਤ ਰੂਪੀ ਇੱਕ ਖੇਡ ਰਚਾਈ ਹੈ ਅਤੇ ਖੁਦ ਹੀ ਇਸ ਵਿਚ ਵਸਿਆ ਹੋਇਆ, ਇਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ।)

ਬਹੁਤੇ ਲੋਕ ਤਾਂ ਬਗੈਰ ਸੋਚੇ ਸਮਝੇ ਬਸ ਏਵੇਂ ਹੀ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਰਿਸਮਸੀ ਸਜਾਵਟਾਂ ਵਾਰੇ ਪੁੱਛਣ ਤੇ ਮੇਰੇ ਗੁਆਂਢੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, "ਮੈਂ ਤਾਂ ਫਲੋਅ ਨੂੰ ਫਾਲੋ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। (ਜਿਵੇਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵੱਗ ਕਰਦਾ ਹੈ)। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਤਾਂ ਹਿੰਦੂ ਹੈਂ ਤੇ ਆਹ ਬੱਕਰੀਆਂ ਭੇਡਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦਾ ਮੂਹਰਾ ਕਿਉਂ ਸਜਾਇਆ ਏ? ਜਵਾਬ ਸੀ "ਬਸ ਏਵੇਂ ਈ ਏ। ਬਹੁ ਗਿਣਤੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ "ਮੈਂ ਤਾਂ ਫਲੋਅ ਨੂੰ ਫਾਲੋ ਕਰਦਾ ਹਾਂ" ਵਾਲੀ ਐ ਕਿਉਂਕਿ ਸਿੱਖਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਸਿਖਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਘਰ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਹੋ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਪੈਦਾਇਸ਼ੀ ਸਿੱਖ ਬਣ ਗਏ। ਜੋ ਨਿਰੋਲ ਝੂਠ ਹੈ। ਜੇ ਇਹ ਸੱਚ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਪੁੱਤਰ, ਦੂਜੇ, ਤੀਜੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਔਲਾਦ ਜ਼ਰੂਰ ਸਿੱਖ ਹੁੰਦੀ, ਪਰ ਨਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖੀ ਅਸੂਲ ਨਾ ਧਾਰਣ ਕੀਤੇ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਸਿੱਖ ਬਣੇ। ਚੌਥੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਿਰਫ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੀ ਸਿੱਖ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਵਾਲੀ ਵਾਰਿਸ ਬਣੇ, ਪਰ ਦੂਜਿਆਂ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਖਬਰ ਤੇ ਮਹਾਂਦੇਵ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲਗਾਵ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਸੋ ਸਿੱਖ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸਿੱਖ ਬਣਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਜਿਉਣਵਾਲਾ

ਕੰਵਰ ਦੀ ਕਲਮ ਤੋਂ....

ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ

ਐਡਵੋਕੇਟ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕੰਵਰ
E-mail- kanwar238@yahoo.com

ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਬਾਣੀ ਸਾਰੀ ਮਾਨਵਤਾ ਦੇ ਕਲਿਆਨ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਅਦੁੱਤੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਮਈ ਗਿਆਨ ਦਾ ਸੋਮਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਕੇ, ਹਰ ਮਨੁੱਖ, ਸੁਖੀ 'ਤੇ ਅਨੰਦਮਈ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਸਮਾਜ ਸਿਰਜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ, ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਖਾਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਫ਼ਰਮਾਨ ਹੈ:

ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਰਾਖੁ ਮਨ ਮਾਹਿ ॥ਨਾਮੁ ਸਿਮਰਿ ਚਿੰਤਾ ਸਭ ਜਾਹਿ॥ (ਪੰਨਾ-੧੯੨)।

ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਹਮੇਸ਼ਾ ਯਾਦ ਰੱਖੋ, ਅਤੇ ਸਿਖਿਆ ਹੈ: ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਚਿੰਤਾ ਰਹਿਤ ਜੀਵਨ ਜੀਉਣ ਵਾਸਤੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨਾ ਇਕ ਵਡਮੁੱਲਾ ਨੁਕਤਾ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਭੁਲੇਖੇ ਪਾ ਕੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁਮਰਾਹ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਇਹ ਸਮਝਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਅਸਲ ਭਾਵ ਕੀ ਹੈ।

ਸਿਮਰਨ: ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਬਿੱਪਰਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਅਨੁਸਾਰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਠ ਵਾਲੇ ਜਪ ਤਪ ਕਰਨੇ ਹੀ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਤੀਰਥ ਇਸ਼ਨਾਨ ਅਤੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਠ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਵੀ ਸਿਮਰਨ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿਮਰਨ ਜੁਗਤਾਂ ਅਪਣਾ ਕੇ ਇਹ ਸਮਝ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੁਰੇ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗੀ ਅਤੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗਾ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਐਸੇ ਕਰਮ ਵਿਅਰਥ ਹਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਫ਼ਰਮਾਨ ਹੈ:

ਜਪੁ ਤਪੁ ਕਰਿ ਕਰਿ ਸੰਜਮ ਥਾਕੀ ਹਠਿ ਨਿਗ੍ਰਹਿ ਨਹੀ ਪਾਈਐ॥ (ਗ:ਗ:ਸ: ਪੰਨਾ ੪੩੬)

ਭਾਵ ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਠ ਵਾਲੇ ਜਪ, ਤਪ ਆਦਿ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮਨ ਦੇ ਵਿਕਾਰਾਂ 'ਤੇ ਕਾਬੂ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਨਾਲ ਮਨ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।

ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੀ ਵੇਖਦੇ ਸੀ ਕਿ ਕਈ ਲੋਕ ਕਾਪੀਆਂ ਤੇ ਰਾਮ ਰਾਮ ਲਿਖਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਕਈ ਕਾਪੀਆ ਰਾਮ ਰਾਮ ਲਿਖ ਕੇ ਭਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹੀ ਸਾਡਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਹੈ। ਉਹ ਆਖਦੇ ਸਨ ਕਿ ਅਗਲੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿੱਚ ਇਹ ਨਾਮ ਸਾਡੇ ਬੈਂਕ ਵਿਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁਣ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰੀ ਭਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਕਾਪੀਆਂ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਲਿਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਨੂੰ ਉਹ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਇਹੀ ਹੈ ਬਿੱਪਰਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ। ਇਹ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਕਿ ਐਸਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕਿੰਨਾਂ ਸੁਧਾਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਮਕਸਦ ਤਾਂ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਲਿਆਉਣਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਜਾਗ੍ਰਿਤੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ 'ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ' ਤੋਂ ਇਹ ਭਾਵ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਇਕ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਾਂ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਰਟਿਆ ਜਾਵੇ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਬਣੀ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ 'ਤੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਇਕ ਨਵਾਂ ਰਿਵਾਜ਼ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵਾਲੇ ਕਿੰਨਾਂ ਕਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਸਿਰਫ ਵਾਹਿਗੁਰੂ-ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਰਟਣ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸੇ ਨੂੰ ਉਹ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਰਾਗੀ ਸਿੰਘ ਵੀ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦਿਆਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ-ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਸਲਿਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ, ਇਹ ਸਭ ਦੇਖਾ ਦੇਖੀ ਰਿਵਾਜ਼ ਵਧਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੇਖਾ ਦੇਖੀ ਕਰਮਕਾਂਡ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਹੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਫ਼ਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ:

ਦੇਖਾ ਦੇਖੀ ਸਭ ਕਰੇ ਮਨਮੁਖਿ ਬੂਝ ਨ ਪਾਇ ॥
ਜਿਨ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਿਰਦਾ ਸੁਧੁ ਹੈ ਸੇਵ ਪਈ ਤਿਨ ਥਾਇ ॥ (ਗ:ਗ:ਸ: ਪੰਨਾ ੨੮)।

ਮਨਮੁਖ ਐਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਆਪਣੀ ਬੁੱਧ ਤੋਂ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ, ਮਨ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਐਸੇ ਮਨਮੁੱਖ ਲੋਕ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਸੋਚੇ ਸਮਝੇ, ਮਨ-ਮੱਤ ਕਾਰਨ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਜੋ ਉਹ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪਣੀ ਬਿਬੇਕ

ਬੁੱਧ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਰਮ ਨੂੰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਦੇਖਾ ਦੇਖੀ ਕੋਈ ਕਰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਇਸੇ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਸ਼ੁਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਦੇਖਾ ਦੇਖੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ। ਆਪਣੀ ਬਿਬੇਕ ਬੁੱਧ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਕੇਵਲੇ ਐਸੇ ਕਰਮ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਅਰਥ ਹੋਵੇ। ਅਰਥ-ਭਰਪੂਰ ਕਰਮ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਚੰਗਾ ਸਿੱਟਾ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਹੈ: ਸੇਵ ਪਈ ਤਿਨ ਥਾਇ। ਭਾਵ ਜੋ ਕਰਮ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੀ ਕੋਈ ਲਾਭ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ਬਹੁਤ ਵਾਰ, ਇਹ ਸਮਝਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਰੱਬ ਦਾ ਕੋਈ ਨਾਮ ਰੱਖ ਕੇ, ਉਸ ਨਾਮ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਰਟਣ ਨਾਲ ਹੀ ਰੱਬ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪੰਨਾ ੪੯੧ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਹੈ:

ਰਾਮ ਰਾਮ ਸਭੁ ਕੋ ਕਹੈ ਕਹਿਐ ਰਾਮੁ ਨ ਹੋਇ॥

ਅਰਥ ਬਹੁਤ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹਨ। ਭਾਵ ਕੇਵਲ ਰਾਮ ਰਾਮ, ਜਾਂ ਫਿਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ-ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਕਹਿਣ ਨਾਲ ਹੀ (ਕਹਿਐ ਰਾਮੁ ਨ ਹੋਇ॥) ਰਾਮ ਜਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਜੇਕਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਮਲਾਪ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਦਾ ਰਸਤਾ ਵੀ ਦਸਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਖਦੇ ਹਨ:

ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਰਾਮੁ ਮਨਿ ਵਸੈ ਤਾ ਫਲੁ ਪਾਵੈ ਕੋਇ ॥

ਅਸਲ ਵਿਚ ਰਾਮ ਜਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾਉਣਾ ਹੀ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਹੈ। ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨ ਨਾਲ, ਬਿਬੇਕ ਬੁੱਧ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਨਾਲ। "ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ" ਦੇ ਅਰਥ ਜੋ ਆਮ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਤਾਂ ਹਰ ਸਮੇਂ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਵਾਸਤੇ ਕਿਸੇ ਚਾਪਲੂਸੀ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਜਦੋਂ ਰਾਮ ਦੇ ਭਾਵ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਸੋਝੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੈ। ਐਸੀ ਸੋਝੀ ਆਉਣ ਨਾਲ ਹੀ 'ਰਾਮੁ ਮਨਿ ਵਸੈ ' ਭਾਵ ਉਸ ਰਾਮ ਜਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਣ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਵਸਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਮਕਸਦ ਤਾਂ ਰੱਬੀ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਵਸਾਉਣਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਰਾਮ ਦੇ ਗੁਣ ਭਾਵ ਸੁਚੱਜੇ ਰੱਬੀ ਗੁਣ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਵਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਫਲ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਲੋਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਰਟਦੇ ਹਨ ਉਹ ਨਿਰ੍ਹਾ ਜੀਭ ਨਾਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਭਾਵ ਆਪਣੀ ਵਲੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਰਟਦੇ ਹਨ। ਮਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਬਦਲਾਵ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਜਿਵੇਂ ਰੋਟੀ-ਰੋਟੀ ਕਹਿਣ ਨਾਲ ਹੀ ਰੋਟੀ ਢਿੱਡ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪੈਅ ਸਕਦੀ। ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ, ਕੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਰਟਣ ਨਾਲ ਮਨ ਦੀ ਸੋਚ ਵਿਚ ਬਦਲਾਵ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ?

ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਜਪੁ ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ੩੨ਵੀਂ ਪੌੜੀ ਵਿਚ ਬੜੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ:

ਇਕ ਦੂ ਜੀਭੌ ਲਖ ਹੋਹਿ ਲਖ ਹੋਵਹਿ ਲਖ ਵੀਸ ॥ ਲਖੁ ਲਖੁ ਗੇੜਾ ਆਖੀਅਹਿ ਏਕੁ ਨਾਮੁ ਜਗਦੀਸ ॥
ਏਤੁ ਰਾਹਿ ਪਤਿ ਪਵੜੀਆ ਚੜੀਐ ਹੋਇ ਇਕੀਸ ॥ ਸੁਣਿ ਗਲਾ ਆਕਾਸ ਕੀ ਕੀਟਾ ਆਈ ਰੀਸ ॥
ਨਾਨਕ ਨਦਰੀ ਪਾਈਐ ਕੂੜੀ ਕੂੜੈ ਠੀਸ ॥੩੨॥ (ਗ:ਗ:ਸ: ਪੰਨਾ ੭)

ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਕਤੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਫ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਮਨੁੱਖ ਲੱਖਾਂ ਜੀਭਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਅਨੰਤ ਵਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਰਹੇ ਅਤੇ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਝੂਠੀ ਸ਼ੇਖੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁਝ ਨਹੀਂ।

"ਕੀਟਾ ਆਈ ਰੀਸ" ਵਾਲੀ ਉਪਮਾ ਰਾਹੀਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਮਨੁੱਖੀ ਕਲਪਨਾ ਦੀ ਹੱਦ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਕੀੜਾ ਅਸਮਾਨ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਡਣ ਯੋਗ ਸਮਝਣ ਲੱਗ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਿਣਤੀਆਂ ਵਾਲੇ ਜਾਪ ਕਰ ਕੇ ਵੱਡੇ ਦਾਅਵੇ ਕਰਨੇ ਆਤਮਕ ਉਚਾਈ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੇ।

ਇਸ ਪੌੜੀ ਰਾਹੀਂ ਜਦੋਂ "ਨਦਰੀ ਪਾਈਐ" ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਿਸੇ ਦਾਅਵੇਟ, ਚਾਪਲੂਸੀ ਜਾਂ ਦਿਖਾਵੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਤਾਂ ਸਦਾ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਤਦੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ, ਆਪਣੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਬਿਬੇਕ ਬੁੱਧ ਨਾਲ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰੇ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਪੌੜੀ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਸਮਝਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਮਕਸਦ ਗਿਣਤੀ ਜਾਂ ਦਾਅਵਾ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਅੰਦਰਲੀ ਤਬਦੀਲੀ ਹੈ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਜਦੋਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਦਾ ਜਾਪ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਅੰਦਰ ਦੀ ਤਬਦੀਲੀ ਕਿੰਨੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਇਸ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਇਹ ਵੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਬਾਣੀ ਜਾਂ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਰਹੋ ਤਾਂ ਇਹ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸੇ ਲਈ ਕਈ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਆਪਣੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪਾਠ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਆਖ

ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਫਿਰ ਮਿਥੇ ਗਏ ਦਿਨ ਅਰਦਾਸ ਵਿਚ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿੰਨੀ ਵਾਰੀ ਕਿਸ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪਾਠ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਇਸ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਮਝਾਉਂਦੀ ਹੈ:

ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਪੜੇ ਕਾ ਕਿਆ ਗੁਨੁ ਖਰ ਚੰਦਨ ਜਸ ਭਾਰਾ ॥
ਰਾਮ ਨਾਮ ਕੀ ਗਤਿ ਨਹੀ ਜਾਨੀ ਕੈਸੇ ਉਤਰਸਿ ਪਾਰਾ (ਗ:ਗ:ਸ: ਪੰਨਾ-੧੧੦੨)

ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਬੇਦ, ਪੁਰਾਨ ਆਦਿ ਪੜ੍ਹ ਕੇ, ਭਾਵ ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ, ਜਾਂ ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਵਿਚਾਰੇ ਕੇਵਲ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਹੀ, "ਰਾਮ ਨਾਮ ਕੀ ਗਤਿ ਨਹੀ ਜਾਨੀ" ਭਾਵ ਜੇਕਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ, ਸੁਚੱਜੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਈ ਤਾਂ ਪੜ੍ਹਨਾ ਸੁਣਨਾ ਸਭ ਵਿਅਰਥ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਜੇਕਰ ਰੱਬੀ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਈ ਤਾਂ ਗੁਣ ਅਪਨਾਏ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ। ਫਿਰ ਜੇ ਗੁਣ ਅਪਨਾਏ ਹੀ ਨਹੀਂ ਗਏ ਤਾਂ ਗੁਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ "ਕੈਸੇ ਉਤਰਸਿ ਪਾਰਾ" ਜੀਵਨ ਸਫਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਸੇ ਲਈ ਐਸੇ ਪਾਠ ਕਰਨ ਦੀ ਤੁਲਣਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ "ਖਰ ਚੰਦਨ ਜਸ ਭਾਰਾ ॥" ਭਾਵ ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਖੋਤੇ ਉੱਤੇ ਚੰਦਨ ਦੀ ਲਕੜ ਲੱਧ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ।ਕਿਉਂਕਿ ਖੋਤੇ ਨੂੰ ਚੰਦਣ ਦੀ ਲਕੜੀ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਦਾ ਕੋਈ ਅਹਿਸਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉਸ ਵਾਸਤੇ ਤਾਂ ਉਹ ਵਾਧੂ ਦਾ ਭਾਰ ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਜੇਕਰ ਪਾਠ ਕਰਕੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਇਆ; ਮਨ ਸ਼ਾਂਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਬੁਰੇ ਵਿਚਾਰ ਨਿਕਲੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਪਾਠ ਕਰਨਾ ਵਿਅਰਥ ਹੋ ਗਿਆ।

ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਜਦੋਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਸ਼ਬਦ ਪੜਿਆ ਜਾਂ ਸੁਣਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਰਾਹੀਂ ਜੀਵਨ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਸੁਨੇਹਾ ਕੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਫ਼ਰਮਾਨ ਹੈ;

ਗੁਰਮਤਿ ਸੁਨਿ ਕਛੁ ਗਿਆਨੁ ਨ ਉਪਜਿਓ ਪਸੁ ਜਿਉ ਉਦਰੁ ਭਰਉ ॥ (ਗ:ਗ:ਸ: ਪੰਨਾ ੬੮੫)।

"ਗੁਰਮਤਿ ਸੁਨਿ" ਭਾਵ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ-ਸੁਣ ਕੇ ਜੇਕਰ "ਕਛੁ ਗਿਆਨੁ ਨ ਉਪਜਿਓ" ਕਿਸੇ ਸੁਚੱਜੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਸਭ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ "ਪਸੁ ਜਿਉ ਉਦਰੁ ਭਰਉ ॥" ਭਾਵ ਡੰਗਰ ਚਾਰਾ ਖਾ ਕੇ ਆਪਣਾ ਪੇਟ ਭਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਚਾਰਾ ਖਾਣ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅਹਿਸਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਸਭ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਜਾਂ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਜਾਂ ਸੁਣਨ ਨਾਲ, ਉਸ ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਸਮਝ ਹੀ ਨਾ ਆਵੇ, ਅਤੇ ਉਸ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਅਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਹੀ ਨਾ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਇਹ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਵੇਂ ਡੰਗਰ ਕੇਵਲ ਆਪਣਾ ਪੇਟ ਭਰਨ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਖਾਂਦਾ ਹੈ।

ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪੰਨਾ ੧੦੭੮ 'ਤੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਉਚਾਰਿਆ ਸ਼ਬਦ ਬਹੁਤ ਸੇਧ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਪੰਗਤੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰਨ ਨਾਲ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪੰਗਤੀਆਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨ:

ਸਿਮਰੈ ਧਰਤੀ ਅਰੁ ਆਕਾਸਾ ॥ ਸਿਮਰਹਿ ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਗੁਣਤਾਸਾ ॥
ਪਉਣ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰ ਸਿਮਰਹਿ ਸਿਮਰੈ ਸਗਲ ਉਪਾਰਜਨਾ ॥

ਭਾਵ ਧਰਤੀ, ਅਕਾਸ਼, ਚੰਦ, ਸੂਰਜ ਹਵਾ, ਪਾਣੀ, ਅੱਗ, ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸਾਰੀ ਕਾਇਨਾਤ ਆਦਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ (ਭਾਵ ਗੁਣਤਾਸਾ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਰੱਬ ਨੂੰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਨਾਮ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ) ਸਿਮਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਦਵੀਪ, ਟਾਪੂ, ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਮੰਡਲ ਵੀ ਉਸੇ ਰੱਬ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਪਾਤਾਲ ਪੁਰੀਆਂ ਆਦਿ ਸਭ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ, ਉਹ ਸਭ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ। ਇੱਥੇ ਇਹ ਸਮਝਣਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਦੀ ਜ਼ੁਬਾਣ ਤਾਂ ਹੁੰਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ 'ਤੇ ਫਿਰ ਇਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਕਿਵੇਂ ਸਿਮਰ (ਰਟ) ਸਕਦੇ ਹਨ? ਇਸ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਜ਼ੁਬਾਨ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਰਟਣ ਨੂੰ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਸ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਸਮਝਾਉਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ, ਹਵਾ, ਪਾਣੀ, ਅੱਗ, ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਆਦਿ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰੀ ਕਾਇਨਾਤ ਆਦਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੀ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਰਾਹੀਂ ਸਮਝਾਇਆ ਇਹ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ, ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਸਮਝ ਕੇ, ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨ ਵਿਹਾਰ ਕਰਨਾ ਹੀ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਇਨਸਾਨ ਹੋ 'ਤੇ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਵਾਲੇ ਗੁਣਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਚਰਨਾ ਹੈ; ਡੰਗਰਾਂ ਵਾਂਗ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਸਿਮਰਨ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਜੀਵਨ ਸ਼ੇਲੀ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨਾ ਹੀ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਹੈ।

ਨਾਮ: ਹੁਣ ਕਿਉਂਕਿ ਗੱਲ 'ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ' ਦੀ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਕਿ 'ਨਾਮ' ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ-ਅਧਾਰ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ 'ਨਾਮ' ਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਸਮਝਣਾ ਵੀ ਹੋਵਗਾ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ 'ਨਾਮ" ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਬਹੁਤ ਅਹਿਮੀਅਤ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਡਾ: ਗੁਰਸ਼ਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ ਗੁਰਮਤ ਨਿਰਣਯ ਕੋਸ਼ ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ {"ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਹਰ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸਾਰ "ਨਾਮ" ਹੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ "ਨਾਮ" ਪਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਾਰ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਇਸਦੇ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਤੀਕ ਪਹੁੰਚਣਾ ਸੌਖਾ ਨਹੀ। ਕਈ ਵਿਦਵਾਨ "ਨਾਮ" ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਵਰਤੋਂ ਵੇਖ ਕੇ ਸਿੱਖ ਮਤ ਨੂੰ ਨਾਮ-ਮਾਰਗ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਹੈਰਾਨਗੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮੂਲ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਅਤੇ ਸੰਖੇਪਤਾ

ਨਾਲ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਫੈਲੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਕਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਜਗਿਆਸਾ ਦਾ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕਰਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਜ਼ੂਲ ਦੇ ਕਰਮਕਾਂਡਾਂ ਅਤੇ ਮਕੈਨੀਕਲ ਅਭਿਆਸ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ"}।

ਇਹ ਟਿੱਪਣੀ ਠੀਕ ਹੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਨਾਲ ਨਾਮ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਅਸਲ ਲੋੜ ਤਾਂ 'ਨਾਮ' ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਗੁਣ-ਵਾਚਕ ਹੈ। ਇਸ ਅਦਾਰ 'ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਜਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਤਾਂ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨ:

(੧) ਪਰਮਾਤਮਾ ਗੁਣੀ ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਫ਼ਰਮਾਨ ਹੈ "ਗੋਵਿਦੁ ਗੁਣੀ ਨਿਧਾਨੁ ਹੈ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਇਆ ਜਾਇ॥" (ਗ:ਗ:ਸ: ਪੰਨਾ ੩੨)। ਭਾਵ ਪਰਮਾਤਮਾ ਗੁਣਾਂ (ਧਵਿਨਿਏ ਵਰਿਟੁਏਸ) ਦਾ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਅਰਥਾਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸੁਚੱਜੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਸੁਭਾਵਕ ਹੈ ਕਿ ਸੁਚੱਜੇ ਗੁਣ ਅਪਣਾਉਣ ਨਾਲ ਹੀ ਜੀਵਨ ਉਧਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ, ਰੱਬੀ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰਨਾ। ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਣਾ ਹੀ ਨਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਫ਼ਰਮਾਨ ਹੈ:

ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਗੁਣਤਾਸ ॥ (ਗ:ਗ:ਸ: ਪੰਨਾ ੧੭੮)

ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸਮਝਾ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ:

(੧) ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇ,
(੨) ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ
(੩) ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨ ਜੀਵਿਆ ਜਾਵੇ।

ਸਮੁੱਚਾ ਭਾਵ ਕਿ, ਗੁਣਕਾਰੀ ਹੋ ਕੇ ਸਾਮਜ ਵਿਚ ਵਿਚਰਿਆ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਹੈ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨਾ, ਅਤੇ ਇਹੀ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਹੈ।

ਇਸੇ ਮਨੋਰਥ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਫ਼ਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ:

ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਮਿਲੈ ਤਾਂ ਜੀਵਾਂ ਤਨੁ ਮਨੁ ਥੀਵੈ ਹਰਿਆ॥ (ਗ:ਗ:ਸ: ਪੰਨਾ ੧੪੨੯)

ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸਮਝਾ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇਕਰ 'ਨਾਮ' ਭਾਵ ਸੁਚੱਜੇ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਸੁਚੱਜੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਵੇ (ਨਾਮੁ ਮਿਲੈ) ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਤਨ ਮਨ ਖਿੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਮੇਰੀ ਦੇਹ ਤੇ ਆਤਮਾ ਪ੍ਰਫੁਲਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਕਿ ਰੱਬੀ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਸਤੇ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰਨਾ ਹੀ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਣਾ, ਨਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ।

(੨) ਪਰਮਾਤਮਾ ਸੁਚੱਜੀ ਮੱਤ - ਬਿਬੇਕ ਬੁੱਧ – ਸੁਚੱਜੇ ਗਿਆਨ (Divine Wisdom) ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ।ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਇਹ ਇਕ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਫ਼ਰਮਾਨ ਹੈ: "ਗੁਰ ਪਰਮੇਸਰੁ ਇਕੁ ਜਾਣਿ ॥"(ਗ:ਗ:ਸ: ਪੰਨਾ ੨੯)। 'ਗੁਰ' ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਸੁਚੱਜਾ ਗਿਆਨ (ਧਵਿਨਿਏ ਾਸਿਦੋਮ) । ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸੁਚੱਜਾ ਗਿਆਨ (Divine Wisdom) ਅਤੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰੁ ਜਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਇਕ ਹੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅੰਤਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਭਾਵ ਸੁਚੱਜੇ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਘੜੀ ਗਈ ਸੁਚੱਜੀ ਮੱਤ ਹੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸੁਚੱਜੇ ਗਿਆਨ ਵਾਲੀ ਬਿਬੇਕ ਬੁੱਧ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ: ਜਿਨੀ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ਗਏ ਮਸਕਤਿ ਘਾਲਿ- (ਪੰਨਾ-੮), ਭਾਵ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾਮੁ ਧਿਾਇਆ; ਇਸ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ, ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ ਸੁਚੱਜੇ ਗੁਣ ਅਤੇ ਸੁਚੱਜੇ ਗਿਆਨ ਵਾਲੀ ਬਿਬੇਕ ਬੁੱਧ ਘੜ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਸਚਿਆਰ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਕੰਮ ਪੂਰਾ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਐਸੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਉਹ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸਫਲ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

(੩) ਰੱਬੀ ਨਿਯਮ (ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਨਿਯਮ) (Divine Laws or Nature) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨਿਯਮ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕੁਦਰਤ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ 'ਨਾਮ'ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ:

ਨਾਮ ਕੇ ਧਾਰੇ ਆਗਾਸ ਪਾਤਾਲ ॥ਨਾਮ ਕੇ ਧਾਰੇ ਸਗਲ ਆਕਾਰ ॥
ਨਾਮ ਕੇ ਧਾਰੇ ਪੁਰੀਆ ਸਭ ਭਵਨ ॥" (ਗ:ਗ:ਸ: ਪੰਨਾ ੨੮੪)।

ਭਾਵ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇਸ ਪਦੇ ਵਿਚ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਸਮਝਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ, ਅਕਾਸ਼, ਪਤਾਲ, ਪੁਰੀਆਂ ਭਵਨ ਇਹ ਸਾਰਾ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ, ਆਦਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਭਾਵ ਨਾਮ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ (Divine Laws) ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੀ ਚੱਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਇੱਥੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ 'ਨਾਮ' ਭਾਵ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਨਿਯਮ ਕਹਿ ਕੇ ਹੀ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਨਿਯਮ ਸਮਝਣਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨ ਜੀਉਣਾ ਹੀ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਹੈ: "ਹੁਕਮਿ ਰਜਾਈ ਚਲਣਾ"

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ:

ਹੁਕਮੈ ਅੰਦਰਿ ਸਭੁ ਕੋ ਬਾਹਰਿ ਹੁਕਮ ਨ ਕੋਇ ॥ (ਗ:ਗ:ਸ: ਪੰਨਾ ੧)

ਭਾਵ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਕੁਦਰਤ ਭਾਵ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੀ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ। ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਉਲਟ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ 'ਭੈ' ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ:

ਭੈ ਵਿਚਿ ਪਵਣੁ ਵਹੈ ਸਦਵਾਉ ॥ ਭੈ ਵਿਚਿ ਚਲਹਿ ਲਖ ਦਰੀਆਉ ॥
ਭੈ ਵਿਚਿ ਅਗਨਿ ਕਢੈ ਵੇਗਾਰਿ ॥ ਭੈ ਵਿਚਿ ਧਰਤੀ ਦਬੀ ਭਾਰਿ ॥ (ਗ:ਗ:ਸ: ਪੰਨਾ ੪੬੪)

ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਰਾਹੀਂ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਕਾਇਨਾਤ ਦੀ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਵਿਚਰ ਰਹੀ ਹੈ।

ਹੁਣ ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਾ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਵਿਕਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨ ਵਿਹਾਰ ਕਰਨਾ ਹੀ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨਾ ਹੈ।

ਸੁਭਾਵਕ ਹੈ ਕਿ, ਜਦੋਂ ਸੁਚੱਜੇ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਸੁਚੱਜੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਸੁਰਤ ਮੱਤ ਬੁੱਧ ਘੜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸੋਝੀ Enlightenment (ਐਨਲਾਈਟਨਮੈਂਟ) ਆਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹੀ ਨਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ।

ਇੱਥੇ ਇਹ ਵੀ ਸਮਝ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਮਿਹਰ, ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਕੇ ਸ਼ੁਕਰਨਾ ਕਰਨਾ ਵੀ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਅਥਵਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨਾ ਹੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮਨ ਵਿਚ ਸਬਰ, ਸਨਤੋਖ, ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਨਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ।

ਇਸ ਵਿਆਖਿਆ ਅਮਨੁਸਾਰ: ਸੁਚੱਜੇ ਗੁਣ ਅਤੇ ਸੁਚੱਜਾ ਗਿਆਨ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸੁਚੱਜੀ ਮੱਤ ਅਤੇ ਬਿਬੇਕ ਬੁੱਧ ਨੂੰ ਘੜਣਾ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਜੀਵਨ ਜੀਉਣਾ ਹੀ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨਾ ਹੈ। ਇਹੀ "ਹੁਕਮਿ ਰਜਾਈ ਚਲਣਾ" ਹੈ ਅਤੇ ਇਹੀ ਨਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਨਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਲਾਭ ਵੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕਈ ਥਾਈਂ ਸਮਝਾਏ ਹਨ। ਇਸ ਲੇਖ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਸਮਝਣ ਵਾਸਤੇ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇਕ ਪਦੇ ਦਾ ਹੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਸ਼ਟਪਦੀ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਉਲੇਖ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ:

ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਗਰਭਿ ਨ ਬਸੈ ॥ ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਦੂਖੁ ਜਮੁ ਨਸੈ ॥
ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਕਾਲੁ ਪਰਹਰੈ ॥ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਦੁਸਮਨੁ ਟਰੈ ॥
ਪ੍ਰਭ ਸਿਮਰਤ ਕਛੁ ਬਿਘਨੁ ਨ ਲਾਗੈ ॥ ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਅਨਦਿਨੁ ਜਾਗੈ ॥
ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਭਉ ਨ ਬਿਆਪੈ ॥ ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਦੁਖੁ ਨ ਸੰਤਾਪੈ ॥
ਪ੍ਰਭ ਕਾ ਸਿਮਰਨੁ ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ॥ ਸਰਬ ਨਿਧਾਨ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਰੰਗਿ ॥੨॥ (ਗ:ਗ:ਸ: ਪੰਨਾ ੨੬੨)

ਪ੍ਰਭ ਕਾ ਸਿਮਰਨ, ਨਾਮ ਸਿਮਰਨਾ ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨਾ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਪਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਦੇ ਲਾਭ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਅਰਥ ਬਹੁਤ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਵੱਖਰੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਭਾਸਦੀ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਹੀ ਇਕ ਨੁਕਤਾ ਇਹ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ ਕਿ:

ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਮਨ ਕੀ ਮਲੁ ਜਾਇ ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਰਿਦ ਮਾਹਿ ਸਮਾਇ ॥ (ਗ:ਗ:ਸ: ਪੰਨਾ ੨੬੩)

ਭਾਵ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਭਾਵ ਸੁਚੱਜੇ ਗੁਣ ਅਪਣਾਉਣ ਨਾਲ, ਮਨ ਦੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਈਰਖਾ, ਦਵੈਸ਼, ਵੈਰ-ਵਿਰੋਧ, ਲਾਲਚ, ਲਾਲਸਾ, ਵਰਗੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਦੀਕਲਾ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰੂਪੀ ਨਾਮੁ ਭਾਵ ਸੁਚੱਜੇ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੀ ਬਿਬੇਕ ਬੁੱਧ ਦਾ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਵਾਸਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਹੈ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਉਧਾਰ ਦਾ ਨੁਕਤਾ।

ਇੱਥੇ ਹੀ ਬਸ ਨਹੀਂ। ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਵੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਕੇ ਖਬਰਦਾਰ ਵੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਫ਼ਰਮਾਨ ਹੈ:

ਹਉਮੈ ਨਾਵੈ ਨਾਲਿ ਵਿਰੋਧੁ ਹੈ ਦੁਇ ਨ ਵਸਹਿ ਇਕ ਠਾਇ ॥ (ਗ:ਗ:ਸ: ਪੰਨਾ ੫੬੦)

ਭਾਵ ਜਿਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਹਉਮੈ ਹੋਵੇ ਉੱਥੇ ਨਾਮ (ਸੁਚੱਜਾ ਗਿਆਨ) ਨਹੀਂ ਵੱਸ ਸਕਦਾ। ਹਉਮੈ ਕਾਰਨ ਐਸਾ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਗੁਣਵਾਨ ਅਤੇ ਗਿਆਨਵਾਨ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਲਈ ਉਹ ਕੋਈ ਗੁਣ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਲਈ ਉੱਦਮ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਕਿਸੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਉਹ ਸੁਚੱਜਾ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਸੁਚੱਜੇ ਗੁਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।

ਜਿਉਣਵਾਲਾ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ...

ਮੇਰੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਸਕਾਰ ਕਰਨ ਤਕ

ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਜਿਉਣਵਾਲਾ
Email: brar_jiwanwala@hotmail.com

ਬਹੁਤੇ ਮਰਦਾਂ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਇਹ ਖੁਆਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਨੂੰ ਵੱਡਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਪੁਰਾਣੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ "ਕੀ ਤੁਸੀਂ "ਗਦੌੜਾ ਫੇਰਿਆ ਐ"। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਦੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਥਾਲੀ ਥਾਲੀ ਗੁੜ ਦਾ ਕੜਾਹ ਵੰਡਣਾ। ਇਹ ਕੰਮ ਵੀ ਆਪਣੇ ਵਿਤ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਈ ਕੋਈ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਰਿਵਾਜ਼ ਚੱਲਦੇ ਚੱਲਦੇ ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਲੱਡੂ ਜਲੇਬੀਆਂ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਣ ਕਰ ਗਏ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਕਰਜ਼ੇ ਦੇ ਭਾਰ ਨੂੰ ਨਾ ਸਹਾਰਦੇ ਹੋਏ ਆਤਮ ਹੱਤਿਆਵਾਂ ਦੇ ਰਾਹ ਪੈ ਗਏ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਅੱਜ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਆਖਰੀ ਖੁਆਸ਼ ਲਿਖਣ ਦਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਆਸਰੇ ਇਸ ਨੂੰ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰਕੇ ਦੋਸਤਾਂ, ਮਿਤਰਾਂ, ਸਨੇਹੀਆਂ ਅਤੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰਨ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਵੀਰ ਦੇ ਵੀ ਕੰਮ ਆ ਜਾਵੇ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਾਨੂੰ ਸਸਕਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਕੁੱਝ ਤਰੀਕੇ ਦੱਸਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ:

ਇਕ ਦਝਹਿ ਇਕ ਦਬੀਅਹਿ ਇਕਨਾ ਕੁਤੇ ਖਾਹਿ ॥
ਇਕਿ ਪਾਣੀ ਵਿਚਿ ਉਸਟੀਅਹਿ ਇਕਿ ਭੀ ਫਿਰਿ ਹਸਣਿ ਪਾਹਿ ॥
ਨਾਨਕ ਏਵ ਨ ਜਾਪਈ ਕਿਥੈ ਜਾਇ ਸਮਾਹਿ ॥੨॥ ਪੰਨਾ 648, ਮ:1 ॥

ਕੋਈ ਮੁਰਦੇ ਨੂੰ ਸਾੜ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਦੱਬ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਕੁਤਿਆਂ ਮੂਹਰੇ ਸੁੱਟ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕੋਈ ਜਲ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕਰਕੇ ਹੱਸਦੇ ਹਨ। ਹਿੰਦੂ ਮੱਤ ਅਨੁਸਾਰ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ਆਤਮਾ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ ਤੇ ਧਰਮਰਾਜ ਕੋਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਖੀਰਲੀ ਪੰਗਤੀ ਵਿੱਚ ਸਵਾਲ ਖੜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੌਣ ਕਿੱਥੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਲੈ ਕੇ ਆਪਾਂ ਅੱਗੇ ਚੱਲਦੇ ਹਾਂ।

ਕਾਯਉ ਦੇਵਾ ਕਾਇਅਉ ਦੇਵਲ ਕਾਇਅਉ ਜੰਗਮ ਜਾਤੀ ॥
ਕਾਇਅਉ ਧੂਪ ਦੀਪ ਨਈਬੇਦਾ ਕਾਇਅਉ ਪੂਜਉ ਪਾਤੀ ॥੧॥
ਕਾਇਆ ਬਹੁ ਖੰਡ ਖੋਜਤੇ ਨਵ ਨਿਧਿ ਪਾਈ ॥
ਨਾ ਕਛੁ ਆਇਬੋ ਨਾ ਕਛੁ ਜਾਇਬੋ ਰਾਮ ਕੀ ਦੁਹਾਈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥
ਜੋ ਬ੍ਰਹਮੰਡੇ ਸੋਈ ਪਿੰਡੇ ਜੋ ਖੋਜੈ ਸੋ ਪਾਵੈ ॥
ਪੀਪਾ ਪ੍ਰਣਵੈ ਪਰਮ ਤਤੁ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰੁ ਹੋਇ ਲਖਾਵੈ ॥੨॥੩॥ ਪੰਨਾ 695, ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ ॥

ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਰਾਮ ਦੀ ਯਾਦ ਦੀ ਦੁਹਾਈ ਮੱਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਦੇਸ ਦੇਸਾਂਤਰਾਂ ਦੇ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਮੰਦਰਾਂ ਵਲ ਭਟਕਣ ਦੇ ਥਾਂ ਰਾਮ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਲੱਭ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਸੋ, ਉਸ ਰਾਮ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਲੱਭੋ, ਏਹੀ ਅਸਲ ਦੇਵਤੇ ਦੀ ਭਾਲ ਹੈ, ਏਹੀ ਅਸਲ ਮੰਦਰ ਹੈ, ਏਹੀ ਅਸਲ ਪੂਜਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਸ ਪਰਮ-ਤੱਤ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਨੂੰ ਨਿਰਾ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਨਾਹ ਸਮਝੋ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਵਿੱਚ ਭੀ ਵੱਸਦਾ ਵੇਖੋ। ਇਹ ਸੂਝ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਰਹਾਉ ਦੀ ਪੰਗਤੀ ਵਿੱਚ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ; ਨਾ ਕਛੁ ਆਇਬੋ ਨਾ ਕਛੁ ਜਾਇਬੋ ਰਾਮ ਕੀ ਦੁਹਾਈ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਵਾਸਤਾ ਪਾ ਕੇ ਮੈਂ ਕਹਿਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬਾਹਰੋਂ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬਾਹਰ ਕੁੱਝ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਹੁਣ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਰਦਾ ਕੀ? ਇਸ ਬਾਰੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਕੀ ਫੁਰਮਾਣ ਹੈ:

ਪਵਨੈ ਮਹਿ ਪਵਨੁ ਸਮਾਇਆ ॥ ਜੋਤੀ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਰਲਿ ਜਾਇਆ ॥
ਮਾਟੀ ਮਾਟੀ ਹੋਈ ਏਕ ॥ ਰੋਵਨਹਾਰੇ ਕੀ ਕਵਨ ਟੇਕ ॥੧॥
ਕਉਨੁ ਮੂਆ ਰੇ ਕਉਨੁ ਮੂਆ ॥
ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਮਿਲਿ ਕਰਹੁ ਬੀਚਾਰਾ ਇਹੁ ਤਉ ਚਲਤੁ ਭਇਆ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥
ਅਗਲੀ ਕਿਛੁ ਖਬਰਿ ਨ ਪਾਈ ॥ ਰੋਵਨਹਾਰੁ ਭਿ ਊਠਿ ਸਿਧਾਈ ॥
ਭਰਮ ਮੋਹ ਕੇ ਬਾਂਧੇ ਬੰਧ ॥ ਸੁਪਨੁ ਭਇਆ ਭਖਲਾਏ ਅੰਧ ॥੨॥
ਇਹੁ ਤਉ ਰਚਨੁ ਰਚਿਆ ਕਰਤਾਰਿ ॥ ਆਵਤ ਜਾਵਤ ਹੁਕਮਿ ਅਪਾਰਿ ॥
ਨਹ ਕੋ ਮੂਆ ਨ ਮਰਣੈ ਜੋਗੁ ॥ ਨਹ ਬਿਨਸੈ ਅਬਿਨਾਸੀ ਹੋਗੁ ॥੩॥
ਜੋ ਇਹੁ ਜਾਣਹੁ ਸੋ ਇਹੁ ਨਾਹਿ ॥ ਜਾਨਣਹਾਰੇ ਕਉ ਬਲਿ ਜਾਉ ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਗੁਰਿ ਭਰਮੁ ਚੁਕਾਇਆ ॥ ਨਾ ਕੋਈ ਮਰੈ ਨ ਆਵੈ ਜਾਇਆ ॥੪॥੧੦॥ ਪੰਨਾ 885, ਮ:5 ॥

ਇਸ ਸਲੋਕ ਦੀਆਂ ਅਖੀਰਲੀਆਂ ਪੰਗਤੀਆਂ ਤੋਂ ਵੀਚਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਸਲੋਕ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜੰਮਣ-ਮਰਨ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਦੱਸ ਕੇ ਸਾਡਾ ਭਰਮ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਨਾ ਮਰਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਕਿਤੋਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਕਿਤੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਰੀਰ ਦੇ ਤੱਤ; ਹਵਾ, ਪਾਣੀ, ਅੱਗ (ਗਰਮਾਇਸ਼ ਜੋ ਪੇਟ ਵਿੱਚ ਖਾਣਾ ਪਾ ਲੈਣ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ) ਮਿੱਟੀ ਤੇ ਅਕਾਸ਼, ਤੱਤਾਂ ਵਿੱਚ ਮਿਲ ਗਏ ਪਰ ਅਸੀਂ ਭਰਮ ਅਤੇ ਮੋਹ ਦੇ ਬੰਧਨ ਵਿੱਚ ਬੱਧੇ ਹੋਏ ਆਪਣੀ ਜੀਵਨ ਲੀਲਾ ਪੂਰੀ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਰੋ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਕਿ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਵੀ ਇਹੋ ਕੁੱਝ ਵਾਪਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਰੱਬੀ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖ ਕੇ ਵੀਚਾਰ ਕਰੋ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਰੇ ਭੁਲੇਖੇ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਇਹ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਸੰਸਾਰ ਹੈ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਇਥੋਂ ਕੂਚ ਕਰ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਯਮ ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁੱਝ ਆਪਾਂ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਇਹ ਓਹ ਨਹੀਂ। ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕੁੱਝ ਸਿੱਖੋ! ਪੁਨਰ-ਜਨਮ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਇਸ ਸਲੋਕ ਵਿੱਚ ਖੰਡਣ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਪੰਚ ਤਤੁ ਮਿਲਿ ਕਾਇਆ ਕੀਨੀ ॥
ਤਿਸ ਮਹਿ ਰਾਮ ਰਤਨੁ ਲੈ ਚੀਨੀ ॥
ਆਤਮ ਰਾਮੁ ਰਾਮੁ ਹੈ ਆਤਮ ਹਰਿ ਪਾਈਐ ਸਬਦਿ ਵੀਚਾਰਾ ਹੇ ॥੭॥ 1030, ਮ:1 ॥

ਦਰਅਸਲ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝਾਉਣ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੰਦਿਆ ਤੂੰ ਬੰਦੇ ਦਾ ਪੁੱਤ ਬਣ। ਲੋਕ ਸੰਸਾਰਕ ਜ਼ੁਮੇਵਾਰੀ ਤੋਂ ਭੱਜ ਕੇ ਜੰਗਲਾਂ ਬੇਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰੱਬ ਨੂੰ ਲੱਭਦੇ ਫਿਰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੜ੍ਹ ਲਿਖ ਕੇ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ, ਚੰਗੇ ਕੰਮ ਕਰ ਏਹੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪਾਉਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਹੈ ਸਾਡਾ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਦਾ ਅਸਲ ਮਕਸਦ।

ਜੇ ਮਿਰਤਕ ਕਉ ਚੰਦਨੁ ਚੜ੍ਹਾਵੈ ॥ ਉਸ ਤੇ ਕਹਹੁ ਕਵਨ ਫਲ ਪਾਵੈ ॥
ਜੇ ਮਿਰਤਕ ਕਉ ਬਿਸਟਾ ਮਾਹਿ ਰੁਲਾਈ ॥ ਤਾਂ ਮਿਰਤਕ ਕਾ ਕਿਆ ਘਟਿ ਜਾਈ ॥੩॥
ਕਹਤ ਕਬੀਰ ਹਉ ਕਹਉ ਪੁਕਾਰਿ ॥ ਸਮਝਿ ਦੇਖੁ ਸਾਕਤ ਗਾਵਾਰ ॥
ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਬਹੁਤੁ ਘਰ ਗਾਲੇ ॥ ਰਾਮ ਭਗਤ ਹੈ ਸਦਾ ਸੁਖਾਲੇ ॥੪॥੪॥੧੨॥ ਪੰਨਾ 1160, ਮ:5 ॥

ਜੇਕਰ ਮਰੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਚੰਦਨ ਦੀ ਲੱਕੜੀ, ਜੋ ਬਹੁਤ ਹੀ ਕੀਮਤੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਦੇਸੀ ਘੀਓ ਪਾ ਕੇ ਜਲਾਈਏ ਜਿਵੇਂ ਟਕਸਾਲੀਆਂ ਨੇ ਅਖਾੜੇ ਵਾਲੇ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ 18-20 ਪੀਪੇ ਦੇਸੀ ਘਿਓ ਦੇ ਪਾ ਕੇ ਸਾੜਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕੁੰਦਨ ਸਿੰਘ ਨਾਮੀ ਇਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਆਤਮ ਹੱਤਿਆ ਕਰ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਦੱਸੋ ਮਿਰਤਕ ਨੂੰ ਕੀ ਮਿਲਿਆ? ਜੇਕਰ ਮਿਰਤਕ ਨੂੰ ਗੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਦੱਸੋ ਕਿ ਉਸਦਾ ਕੀ ਘੱਟ ਜਾਵੇਗਾ? ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਇਹ ਸਵਾਲ ਸਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਹਨ। ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਪੁਕਾਰ ਪੁਕਾਰ ਕੇ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ; ਐ ਮੂਰਖ ਲੋਕੋ! ਸਮਝੋ ਕੁੱਝ। ਕੀਮਤੀ ਗਹਿਣੇ, ਚੰਦਨ ਦੀ ਲੱਕੜੀ ਅਤੇ ਘਿਓ ਆਦਿਕ ਜਲਾ ਕੇ ਆਪਾਂ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਬਰਬਾਦ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਨਾਲ ਹੀ ਜਵਾਬ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਦੀ ਸਮਝ ਪੈ ਗਈ ਉਹ ਸਦਾ ਸੌਖੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੋ ਨਹਾਉਣ ਤੇ, ਨਵੇਂ ਕਪੜੇ ਪਾਉਣ ਤੇ, ਅਰਥੀ ਵਾਲੇ ਡੱਬੇ, ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਲੰਗਰ ਵਗੈਰਾ ਛਕਾਉਣ ਅਤੇ ਭਾਈਆਂ ਨੂੰ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ ਕਰਾਉਣ ਅਤੇ ਪਾਠ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਖੂਹ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟਣ ਬਰਾਬਰ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਮੁਤਾਬਕ ਜਿਵੇਂ;

ਕਵਨੁ ਨਰਕੁ ਕਿਆ ਸੁਰਗੁ ਬਿਚਾਰਾ ਸੰਤਨ ਦੋਊ ਰਾਦੇ ॥
ਹਮ ਕਾਹੂ ਕੀ ਕਾਨਿ ਨ ਕਢਤੇ ਅਪਨੇ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੇ ॥੫॥
ਅਬ ਤਉ ਜਾਇ ਚਢੇ ਸਿੰਘਾਸਨਿ ਮਿਲੇ ਹੈ ਸਾਰਿੰਗਪਾਨੀ ॥
ਰਾਮ ਕਬੀਰਾ ਏਕ ਭਏ ਹੈ ਕੋਇ ਨ ਸਕੈ ਪਛਾਨੀ ॥੬॥੩॥ ਪੰਨਾ 969, ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ॥

ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਨਰਕ-ਸਵਰਗ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਕਾਬਜ਼ ਲੋਕ ਸਾਡੇ ਕਿਸੇ ਮਰੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਅਰਦਾਸਾਂ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਵਾਸ ਦੇਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ? ਕੋਈ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਪੰਡਿਤ ਮੁਲਾਂ ਜੋ ਲਿਖਿ ਦੀਆ ॥ ਛਾਡਿ ਚਲੇ ਹਮ ਕਛੂ ਨ ਲੀਆ ॥੩॥ ਪੰਨਾ 1159॥ ਜੋ ਕੁੱਝ ਵੀ ਪੰਡਿਤ, ਮੁਲਾਂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਉਹ ਅਸੀਂ ਬਿਲਕੁੱਲ ਛੱਡਣਾ ਹੈ ਇਹ ਸਾਡੇ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਾ ਕੋਈ ਧਰਮਰਾਜ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਜਮਦੂਤ, ਨਾ ਆਤਮਾ, ਨਾ ਲੇਖਾ-ਜੋਖਾ, ਨਾ ਸਵਰਗ ਨਾ ਨਰਕ ਆਦਿ।

ਸੰਤਨ ਮੋ ਕਉ ਪੂੰਜੀ ਸਉਪੀ ਤਉ ਉਤਰਿਆ ਮਨ ਕਾ ਧੋਖਾ ॥
ਧਰਮ ਰਾਇ ਅਬ ਕਹਾ ਕਰੈਗੋ ਜਉ ਫਾਟਿਓ ਸਗਲੋ ਲੇਖਾ ॥੩॥ ਪੰਨਾ 614॥
ਧਰਮ ਰਾਇ ਹੈ ਹਰਿ ਕਾ ਕੀਆ ਹਰਿ ਜਨ ਸੇਵਕ ਨੇੜਿ ਨ ਆਵੈ ॥
ਜੋ ਹਰਿ ਕਾ ਪਿਆਰਾ ਸੋ ਸਭਨਾ ਕਾ ਪਿਆਰਾ ਹੋਰ ਕੇਤੀ ਝਖਿ ਝਖਿ ਆਵੈ ਜਾਵੈ ॥੧੭॥ ਪੰਨਾ 555, ਮ:4॥
ਧਰਮ ਰਾਇ ਤਿਨ ਕਾ ਮਿਤੁ ਹੈ ਜਮ ਮਗਿ ਨ ਪਾਵੈ ॥
ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵਹਿ ਦਿਨਸੁ ਰਾਤਿ ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਸਮਾਵੈ ॥੧੪॥ ਪੰਨਾ 1091, ਮ:3॥

ਉਪਰਲੀਆਂ ਤਿੰਨਾਂ ਉਦਾਰਹਣਾਂ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਕੋ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਸੱਚਾ-ਸੁਚਾ ਜੀਵਨ ਜਿਉਂਦੇ ਹਨ ਧਰਮ ਰਾਇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਿਤਰ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਮ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ। ਚੰਗੇ ਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਦਾ ਭਰਮ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਧਰਮ ਰਾਇ ਦਾ ਪੂਰਾ ਲੇਖਾ-ਜੋਖਾ ਹੀ ਫਾੜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਸਗੋਂ ਸੱਚੇ-ਸੁਚੇ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਧਰਮ ਰਾਇ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਮੁਤਾਬਕ ਧਰਮ ਰਾਇ ਵਗੈਰਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹਨ ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਨਾਮ ਵਰਤੇ ਹਨ। ਇਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ; " ਜਾਣੇ ਗਿਆਨ ਰਾਹੀ ਅਣਜਾਣੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣੀ "। ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਦੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨੀ ਵੀ ਇਹ ਤਰੀਕਾ ਵਰਤ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ 500-600 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਵਰਤਦੇ ਸਨ।

ਸਿੱਖ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਮੇਰਾ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਕ੍ਰਿਆ-ਕਰਮ ਕੀਤੇ ਜਾਣ। ਮੇਰਾ ਭੋਗ ਉਦੋਂ ਪੈ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਮਰ ਗਿਆ। ਉਪਰਲੀ ਸਾਰੀ ਲਿਖਤ ਮੁਤਾਬਕ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਵਾਉਣਾ, ਨਵੇਂ ਕਪੜੇ ਪਾਉਣੇ, ਅਰਦਾਸ ਕਰਾਉਣੀ, ਪਾਠ ਕਰਵਾਉਣਾ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅੰਨ-ਪਾਣੀ ਛਕਾਉਣਾ ਆਦਿ ਸਭ ਵਿਆਰਥ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਮਰਨ ਉਪਰੰਤ ਉਸੇ ਵਕਤ ਜਲਾਉਣ ਲਈ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਜੇ ਮੁਮਕਿਨ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਰੀਸਰਚ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੱਸਪਤਾਲ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਦੇਹ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਸੱਦਣ-ਸਦਾਉਣ ਤੇ ਦੱਸਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਜੇਕਰ ਪਾਠ ਆਪ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਲਈ ਕਰੋ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਸ ਕੀਤੇ ਪਠ ਦਾ ਫਲ ਜਿਵੇਂ ਅਰਦਾਸੀਏ ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ; "ਪੜ੍ਹੀ ਸੁਣੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਫਲ ਵਿਛੜੀ ਰੂਹ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ"। ਗਲਤ ਹੈ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੌਣ ਤੇ ਕਿਹੜੇ ਡੀ.ਐਚ.ਐਲ. ਰਾਹੀਂ, ਕਿਹੜੇ ਲੈਟਰਬਾਕਸ ਵਿੱਚ ਬੈਠੀ, ਵਿਛੜ ਚੁੱਕੀ ਰੂਹ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਾਉਣਗੇ। ਇਹ ਸਭ ਝੂਠ ਹੈ, ਪੈਸੇ ਬਟੋਰਨ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਬਚੋ ਜੇ ਹੋ ਸਕੇ ਤਾਂ। ਜੇਕਰ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੀ ਜਾਇਦਾਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਜਾਓ। ਜੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਜਾਇਦਾਦ ਕਿਸੇ ਚੈਰੀਟੀ ਨੂੰ ਦੇਣੀ ਹੀ ਮੁਨਾਸਬ ਹੈ। ਮਰਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਦਾ ਨਹੀਂ।

ਨਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵਹਿ ਆਪਣਾ ਸੇ ਜਨ ਸਚੇ ਪਰਵਾਣੁ ॥
ਹਰਿ ਕੈ ਨਾਇ ਸਮਾਇ ਰਹੇ ਚੂਕਾ ਆਵਣੁ ਜਾਣੁ ॥੨॥ ਪੰਨਾ 648, ਮ:3॥

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਦੱਸੀ ਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸੱਚੇ ਤੇ ਕਬੂਲ ਹਨ, ਉਹ ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜੰਮਣਾ ਮਰਣਾ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕੌਮ ਦਾ ਉਹ ਮਹਾਨ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਤੇ ਕੌਮ ਪ੍ਰਤੀ ਉਸ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ

ਇੰਦਰ ਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਕਾਨਪੁਰ

ਲਗਭਗ ਇਕ ਸਦੀ ਤੋਂ ਕੌਮ ਕੋਲ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਐਸਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆਇਆ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕੌਮ ਲਈ ਦਰਦ ਤੇ ਪਿਆਰ ਕੁਟ ਕੁਟ ਕੇ ਭਰਿਆ ਹੋਵੇ। ਦਾਸ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹਰ ਪੰਥਿਕ ਏਕਟੀਵਿਟੀ ਨੂੰ 1984 ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਬਾਰੀਕੀ ਨਾਲ ਵੇਖਦਾ ਤੇ ਸੁਣਦਾ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਹੀ ਪੰਥ ਦੇ ਕਥਾਕਾਰ ਗਿਆਨੀ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਮਸਕੀਨ ਵੀ ਪੰਥਿਕ ਚੇਤਨਾਂ ਲਈ ਕੁੱਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆਏ। ਲੇਕਿਨ ਕੁਝ ਲੋਗ ਕੇਵਲ ਤੇ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰੋਫੇਸ਼ਨਲ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਤੇ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੇਸ਼ਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਕੁਝ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਪ੍ਰੋਫੇਸ਼ਨਲ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ 'ਸੱਚੇ ਸਿੱਖ' ਤੇ 'ਪੰਥ ਦਰਦੀ' ਹੁੰਦੇ ਨੇ।

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ 1985 ਵਿਚ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਮਸਕੀਨ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤੇ ਗਏ, ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਮਸਕੀਨ ਦੋ ਤਿਨ ਦਿਨਾਂ ਬਾਦ ਜੋੜ ਤੋੜ ਕਕਰ ਕੇ ਬਾਹਰ ਆ ਗਏ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਸੁਰ ਵੀ ਬਦਲ ਗਇਆ। "ਹਿੰਦੂ ਅਨਾਂ ਤੁਰਕੂ ਕਾਣਾਂ " ਵਾਲੀ ਕਥਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਪਣੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਢੰਗ ਹੀ ਬਦਲ ਲਿਆ। ਬਲਕਿ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਉਹ ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹੀ ਕੈਲੰਡਰ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਡੇ ਵਿਰੋਧੀ ਬਣ ਗਏ ਤੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਅਸ਼ਲੀਲ ਕਵਿਤਾ "ਚਰਿਤ੍ਰਯੋ ਪਾਖੀਯਾਨ" ਨੂੰ ਜਸਟੀਫਾਈ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਵਲੋਂ ਕਿਤੀ ਗਈ "ਕਾਮ ਦੀ ਵਿਆਖੀਆ " ਸਾਬਿਤ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਲੇਕਿਨ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਉਸ ਫੌਲਾਦ ਦਾ ਇਨਸਾਨ ਸਾਬਿਤ ਹੋਇਆ ਜਿਸਨੂੰ ਨਿਡਰਤਾ ਤੇ ਸੱਚਾਈ ਨੂੰ "ਸੱਚ ਕੀ ਬੇਲਾ" ਵਿਚ ਕਹਿਨ ਦੀ ਗੁੜਤੀ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਕੋਲੋਂ ਮਿਲੀ ਸੀ। ਲਗਭਗ ਇਕ ਵਰ੍ਹੇ ਜੇਲ ਦੇ ਤਸੀਹੇ ਸਹਿਨ ਤੋਂ ਬਾਦ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਿਚ ਹੋਰ ਤਿੱਖਾ ਪਨ ਆ ਗਇਆ। ਭਾਵੇ ਕੋਈ ਕੌਮ ਦਾ ਗਦਾਰ ਸਿੱਖ ਆਗੂ ਹੋਵੇ ਭਾਵੇ ਕੋਈ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀ ਸਿੱਖ ਵਿਰੋਧੀ ਸਰਕਾਰ ਹੋਵੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸੱਚ ਤੇ ਖਰੀ ਖਰੀ ਕਹਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਛਡਿਆ ਤੇ ਲਗਾਤਾਰ "ਧਰਮ ਦੇ ਮਾਫੀਆ" ਤੋਂ ਪੰਥ ਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਜਾਰੀ ਰਖਿਆ।

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਪਹਿਲਾਂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਜਿਉ ਜਿਉ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧੈਅਨ ਦਾ ਦਾਇਰਾ ਵਧਦਾ ਗਇਆ ਉਹ 'ਸੁੰਦਰ ਗੁਟਕੇ ਦੀਆ ਬਾਣੀਆ' ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਇਸ 'ਕੂੜ ਗ੍ਰੰਥ " ਦੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਉਲ਼ਟ ਚੇਪਟਰਸ ਨੂੰ ਸੰਗਤ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਰਖਦੇ ਗਏ। ਇਹ ਪ੍ਰਚਾਰ "ਦੋ ਤਖਤਾਂ ਦੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀ ਪੁਜਾਰੀਆ ਨੂੰ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ "ਚੰਦਰੀ ਸਿਆਸਤ" ਜੋ ਗੰਗੂ ਦੇ ਵੰਸ਼ਜਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਗੱਦੀ ਨਸ਼ੀਨ ਹੋਈ ਸੀ ਨੂੰ , ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਇਹ ਪ੍ਰਚਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਛਾਤੀ ਤੇ ਚੱਕੀ ਦੇ ਪੁੜ ਵਾਂਗ ਭਾਰ ਬਣ ਕੇ ਪੈ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਤੇ ਆਰ. ਐਸ ਐਸ. ਜੋ "ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ" ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦਾ "ਹਿੰਦੂਕਰਣ" ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਤੇ ਨਮੋਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਸਕੀਮ ਦਾ ਖਾਕਾ ਉਲੀਕ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਲਤੂ ਕੇਸਾਧਾਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਪੁਜਾਰੀ ਇਸ ਕਮ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਲਗਾ ਦਿਤੇ ਗਏ। ਇਸ ਵਿਚ ਸਭਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੇ ਹਥ ਠੋਕੇ ਦਸ਼ਮ ਗ੍ਰੰਥੀਏ ਗੁਰਸ਼ਰਣ ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਲਾਂਬਾ ਨੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਇਕ ਸੀ. ਡੀ ਨੂੰ ਫੇਬ੍ਰੀਕੇਟ ਕਰ ਕੇ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਭੇਜਿਆ ਤੇ ਫੋਰਨ ਹੀ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਤੈਅ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸਾਜਿਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਤੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਪੰਥ ਤੋ ਛੇਕ ਦਿਤਾ ਗਇਆ।

ਕਿਸੇ ਸਰਕਾਰ, ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਇਹੋ ਜਹਿਆ "ਜੰਗਲ ਕਾਨੂਨ" ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੁਜਰਿਮ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਲਈ ਭੇਜੇ ਗਏ "ਸੱਮਨ" ਵਿਚ ਹੀ ਦੋਸ਼ੀ ਕਰਾਰ ਦੇ ਦਿਤਾ ਗਇਆ ਹੋਵੇ ਉਹ ਵੀ ਪੇਸ਼ੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ। ਲੇਕਿਨ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਰੋਲਦੇ ਹੋਏ, ਉਸ ਤੇ ਕਾਬਿਜ ਮਸੰਦਾ ਨੇ, ਇਹ ਕਮ ਵੀ ਕਰ ਵਖਾਇਆ। ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਭੇਜੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਣ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮਾਂ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾ ਦਿਤੀ ਗਈ। ਇਨਾਂ ਕੇਸਾਧਾਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੀ ਜੁੰਡਲੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਕਿਨਾਂ ਡਰ ਰਹੀ ਸੀ ਇਸ ਤੋਂ ਸਾਫ ਜਾਹਿਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਨਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀਆ ਨੇ ਇਨਾਂ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਰੁਕਵਾਉਣ ਲਈ ਉਨਾ ਸੂਬਿਆ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਅਫੀਸਰਾਂ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦੇ ਲੇਟਰ ਪੇਡ ਤੇ "ਘੋਰ ਆਨਰ" ਲਿਖ ਕੇ ਤਰਲੇ ਪਾਏ। ਜਦੋਂ ਫੇਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਾਲ ਨਹੀਂ ਗਲੀ ਤੇ ਇਨਾਂ ਨੇ ਅਪਣੇ ਗੁੰਡੇ ਭੇਜ ਕੇ ਆਸਨ ਸੋਲ ਜਿਲੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਕਾਤਿਲਾਨਾਂ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕਿਰਪਾਨ ਖੋਹ ਕੇ ਇਕ ਸਿੱਖ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਕੀਤਾ।ਇਹ ਹੋਛੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਅਜ ਵੀ ਜਾਰੀ ਹਨ।

ਪੰਥ ਵਿਚ ਸੁਚੇਤ ਤੇ ਜਾਗਰੂਕ ਸਿੱਖਾ ਤੇ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕੋਮਾਂਤਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਇਸ ਕੂੜਨਾਮੇ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਗਇਆ ਤੇ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮਕੜ ਦੇ ਪੁਤਲੇ ਸਾੜੇ ਗਏ। ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਵਧ ਚੜ ਕੇ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਹੋੜ ਹੀ ਲਗ ਗਈ ਤੇ ਇਨਾਂ 'ਧਰਮ ਮਾਫੀਆ" ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਇਕ ਲਹਿਰ ਚਲ ਪਈ। ਸਿੱਖ "ਅਖੋਤੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ "ਨਾਮ ਦੀ "ਕੂੜ ਕਿਤਾਬ" ਦਾ ਸੱਚ ਸਮਝ ਚੁਕੇ ਸਨ ਤੇ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦੇ ਮੁਕੱਦਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਜਿਸਨੂੰ ਆਪ ਗੁਰੂ ਨੇ ਸਿਰਜਿਆ, ਅਤੇ ਉਸ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਬੇਪਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕੇਸਾਧਾਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੀ ਸਾਜਿਸ਼ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਆਉਣ ਲਗ ਪਈ। ਇਸ ਕੂੜਨਾਮੇ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਨੇ ਇਕ "ਸੁਧਾਰ ਲਹਿਰ" ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿਤਾ।

ਇਸ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਝਟਕਾ ਉਸ ਵੇਲੇ ਲਗਾ ਜਦੋ ਇਸ ਲਹਿਰ ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੁਖਤਾ ਦੇ ਰਿਹਾ "ਸਪੋਕਸਮੈਨ ਅਖਬਾਰ" ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਹੀਰੋ ਬਣਦਾ ਵੇਖ ਅੰਦਰੋਂ ਸਾਬਿਤ ਨਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਜਹਿਰ ਉਗਲਣ ਲਗਾ। ਉਸ ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਇਕ ਬੰਦੇ ਚਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਰਾਵਾਂ ਤੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੇ ਬਾਰ ਇਕ ਝੂਠੀ ਤੇ ਜਹਿਰ ਭਰੀ ਖਬਰ ਲਾਈ। ਜਿਸਦੇ ਝੂਠੀ ਸਾਬਿਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਦ ਇਸ ਅਖਬਾਰ ਦੀ ਮੰਸ਼ਾ ਲੋਕਾਂ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਸਾਫ ਹੋ ਗਈ।

ਇਸ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਦੂਜਾ ਬਹੁਤ ਵਡਾ ਝਟਕਾ ਦਿੱਲੀ ਸਿੱਖ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਸਰਨਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਦਿਤਾ ਜਿਨਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਡੀਲ ਦੇ ਤਹਿਤ ਮਕੜ ਜੁਡਲੀ ਨਾਲ ਇਹ ਤੈ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਕੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮ ਤੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਗਲ ਦਿੱਲੀ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਸਟੇਜਾਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹੋਏਗੀ।ਸਰਨਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਐਸਾ ਹੀ ਕੀਤਾ ਤੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋ ਮਿਥੇ ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਕੇ ਮਨਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਕਾਨਪੁਰੀ ਨਾਮ ਦੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥੀਏ ਨੂੰ ਸਟੇਜਾਂ ਦੇ ਦਿਤੀਆਂ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਕੱਚੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਹੀ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਲਗਾ। ਇਨਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜੋ ਲਹਿਰ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਕਾਰਣ ਚਲੀ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕੈਸ਼ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਸਰਨਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਸਿਆਸੀ ਬੁੱਧੀ ਫੌਰਨ ਹਰਕਤ ਵਿਚ ਆ ਗਈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਵਰਡ ਸਿੱਖ ਕਾਨਫ੍ਰੇਂਸ ਬੁਲਾ ਲਈ। ਲੇਕਿਨ ਉਹ ਇਥੇ ਟਪਲਾ ਖਾ ਗਏ ਕੇ ਉਸ ਲਹਿਰ ਦੇ ਹੀਰੋ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਉਸ ਕਾਨਫ੍ਰੇਂਸ ਵਿਚੋ ਨਦਾਰਦ ਸੀ। ਕਾਨਫ੍ਰੇਂਸ ਵੀ ਫੇਲ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਉਹ "ਸੁਧਾਰ ਲਹਿਰ" ਵੀ ਮੂੰਦੇ ਮੂੰਹ ਜਾ ਡਿਗੀ। ਲੇਕਿਨ "ਸਰਨਾਂ ਮਕੱੜ ਟ੍ਰੀਟੀ" ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਈ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਰਨਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਤੋਂ ਜਿਆਦਾ "ਮਕੜ ਜੁੰਡਲੀ" ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਹੋਇਆ।ਦਾਸ ਇਹ ਐਵੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਇਹ ਗਲ ਸ਼ਕ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਵੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕੇ "ਲਖੀ ਸ਼ਾਂਹ ਵਣਜਾਰਾ ਹਾਲ" ਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਦੋਸ਼ਾ ਬਾਰੇ ਅਕਾਲ ਤੱਖਤ ਤੋਂ ਸਰਨਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਘਟੋਂ ਘਟ 10 ਨੋਟਿਸ ਭੇਜੇ ਗਏ ।ਲੇਕਿਨ ਸਰਨਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਜਾਂ ਤੇ ਦੂਰ ਦੀ ਗਲ, ਇਕ ਤੇ ਵੀ ਕਾਰਵਾਹੀ ਅਜ ਤਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਤੀਜਾ ਝਟਕਾ ਕੁਝ ਜਾਗਰੂਕ ਧਿਰਾਂ ਵਲੋ ਉਸ ਵੇਲੇ ਲਗਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ "ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਿਆਦਾ" ਦੇ ਉਲਟ "ਨਿਤਨੇਮ" ਦੀਆ ਬਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਨਾਂ ਚਾਹਿਆ ਤੇ ਅਪਣਾਂ ਸਟੈਂਡ ਜਨਤਕ ਤੌਰ ਤੇ ਕਲੀਅਰ ਕਰਨ ਤੇ ਹੀ ਨਾਲ ਚਲਣ ਲਈ ਮੁਖ ਸ਼ਰਤ ਰਖ ਦਿਤੀ। ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਮਝਾਇਆ ਕੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੰਥਕ ਨਿਰਣੈ ਲਈ ਇਕ ਵਡੇ ਇਕੱਠ ਦੀ ਪਰਵਾਨਗੀ ਬੇਹਦ ਜਰੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਬੰਦੇ ਦੀ ਕਹੀ ਗਲ ਕਾਨੂਨ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਇਕੱਠ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਪੈਨਲ ਜੋ ਨਿਰਣਾਂ ਕਹੇਗਾ ਉਹ ਸਭ ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ। ਲੇਕਿਨ ਇਹ ਗਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਈ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥੀਆਂ ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀਆਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸਕੀਮ ਕਾਮਯਾਬ ਹੁੰਦੀ ਗਈ ਤੇ ਉਸ ਸੁਧਾਰ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵਡੀ ਢਾਅ ਲਗਦੀ ਰਹੀ।

ਇਨਾਂ ਸਾਰੇ ਝਟਕਿਆਂ ਦੇ ਬਾਵਜੁਦ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦਾ ਉਹ ਮਹਾਨ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਅਪਣੀ ਸੇਹਤ ਖਰਾਬ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੁਦ ਅਪਣੀ ਮੰਜਿਲ ਵਲ ਇਕ ਮਜਬੂਤ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਅਗੇ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੱਚ ਦਾ ਸਾਥ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖ ਅਪਣੀ ਅਲੋਚਨਾਂ ਤੇ "ਵਿਅਕਤੀ ਪੂਜ" ਅਤੇ " ਵਿਅਕਤੀ ਸਮਰਥਕ" ਵਰਗੇ ਉਲਾਹਮਿਆਂ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵਡਾ ਕਾਫਿਲਾ ਬਣਾਂ ਕੇ ਚਲ ਰਹੇ ਨੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੰਥ ਦਰਦ ਤੇ ਸੱਚ ਤੇ ਪਹਿਰਾ ਦੇਣ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਾਗਰੂਕ ਧਿਰਾਂ ਦਾ ਜਰਾ ਵੀ ਮਣਖ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜਾਂਣਦੇ ਹਣ ਕੇ ਉਹ ਵੀਰ ਵੀ ਤੇ ਸਾਡੇ ਹੀ ਹਮਸਫਰ ਹਨ, ਤੇ ਕੇ ਉਹ ਸੱਚ ਤੇ ਪਹਿਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਵੀਰ ਕਦੋਂ ਤਕ "ਸੱਚ ਦੇ ਸਫਰ" ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ। ਸੱਚ 'ਤੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਵੀਰ ਸੱਚ ਨਾਲ ਇਕ ਦਿਨ ਜਰੂਰ ਰਲਣਗੇ, ਤੇ ਇਸ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਅਪਣਾਂ ਵਡਮੁੱਲਾ ਯੋਗਦਾਨ ਜਰੂਰ ਪਾਂਉਣਗੇ।

With courtesy from:
http://www.khalsanews.org/articles/2011/06June2011/29%20June%2011%20Article%20reg%20PDS%20-%20IS%20Kanpur.htm

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਬਨਾਮ 'ਗੁਰੂ ਪੰਥ'

ਗੁਰਪਰੀਤ ਸਿੰਘ ਬਾਹਰੇਨ
Email: gp1699@yahoo.com

"ਗੁਰੂ-ਗ੍ਰੰਥ ਅਤੇ ਗੁਰੂ-ਪੰਥ ਮਿਲਕੇ ਸੰਪੂਰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ"- ਇਹ ਅਖਾਣ ਅੱਜਕਲ ਸਟੇਜਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਸੁਣਨ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਭਰਮਾਉ ਵਿਚਾਰ ਪੰਥਕ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਇਤਨੀ ਵਾਰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕੀ ਆਮ ਸਿੱਖ ਦੀ ਮਾਨਸਕਤਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਹ ਬੈਠਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਠਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ 'ਗੁਰੂ-ਪੰਥ' ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਗਿਆਨਤਾ ਵਿੱਚੋਂ ਜਨਮੇ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਚੁਨੌਤੀ ਦੇਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕੀ ਸਿੱਖ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਦਾ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਭਾਵ ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਇੱਕ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਪੂਰਾ ਹੈ:

ਇਕਾ ਬਾਣੀ ਇਕੁ ਗੁਰੁ ਇਕੋ ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰਿ ॥ (ਪੰਨਾ ੬੪੬)
ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਮੇਰਾ ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ॥ (ਪੰਨਾ ੯੦੧)
ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਪੂਰੀ ਤਾ ਕੀ ਕਲਾ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੩੩੯)
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਉਤਰੀ ਮਨ ਕੀ ਚਿੰਤਾ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੦੦੨)

ਇਹ ਭਟਕਣਾ ਸਿਧਾਂਤਕ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ? ਸ਼ਬਦ-ਗੁਰੂ ਇੱਕ ਨਿਵੇਕਲਾ ਅਤੇ ਵਿਲੱਖਣ ਸੰਕਲਪ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਗੰਭੀਰ ਵਿਚਾਰ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਫ਼ਸੋਸ, ਅੱਜ ਸਿੱਖ ਜੀਵਨ ਜਾਚ ਵਿੱਚ ਗੁਰਬਾਣੀ-ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਸਥਾਨ ਅਤੇ ਸਮਾਂ ਘਟਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਐਸੇ ਵਿਚਾਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਕਤਾ ਵਿੱਚ ਘਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜੋ ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਕੂਲ ਨਹੀਂ।

ਮਨੁਖ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦੇਹਧਾਰੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਉਸਨੂੰ ਪਰਮਾਰਥ ਦੇ ਰੱਸਤੇ ਲਈ ਸੌਖਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਉਸਦੇ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਚਾਹੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਕੀ ਸਿੱਖੀ ਵਿੱਚ ਦੇਹਧਾਰੀ ਪਰੰਪਰਾ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਹੈ, ਪਰ ਸ਼ਬਦ-ਗੁਰੂ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨੂੰ ਨਾ ਸਮਝਣ ਕਾਰਨ, 'ਪੰਥ' ਨੂੰ ਹੀ ਗੁਰੂ ਬਣਾ ਦੇਣਾ ਦੇਹਧਾਰੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਲਈ ਭਟਕਣਾ ਹੈ।

ਪਰ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤਕ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪਰਿਪੇਖ ਅਧੀਨ ਸਿੱਧ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

੧) ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਗੁਰੂ ਨੇ ਆਪ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਖੰਡੇ ਬਾਟੇ ਦੀ ਪਾਹੁਲ ਲਈ ਅਤੇ 'ਆਪੇ ਗੁਰ ਚੇਲਾ' ਨਾਲ ਪੰਜ ਪਿਆਰੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ।

ਧਿਆਨ ਰਹੇ, ਖ਼ਾਲਸੇ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਮਨੁਖੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਬੇਮਿਸਾਲ ਅਧਿਆਇ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਨਾਲ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਗੁਰੂ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਵਰਤਾਰੇ ਨਾਲ ਆਮ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਹੀ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਫੈਲਾਅ ਦੀ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੁਜਾਰੀ ਨੂੰ ਸੰਸਥਾਪਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੱਢਿਆ ਹੈ। ਸੰਗਤ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚੋਂ ਖੰਡੇ-ਬਾਟੇ ਦੀ ਪਾਹੁਲ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਪੰਜ ਸਿੰਘ ਜਾਂ ਕੌਰ ਚੁਣ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਾਹੁਲ ਦੀ ਦਾਤ ਦੇਣ। ਇਹ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰੀ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਗੁਰੂ ਆਪ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਉਪਮਾ ਵਿੱਚ ਚਰਣ ਧੁੜ ਮੰਗਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ "ਅਵਰਹ ਨਾਮੁ ਜਪਾਵੈ" ਭਾਵ ਗੁਰਬਾਣੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਫੈਲਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰੀ ਵੱਜੋਂ ਹੈ, ਗੁਰਸਿੱਖ ਕਦੇ ਆਪ ਆਪਣੀ ਧੂੜ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਛੂਹਣ ਦਿੰਦਾ:

ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਧੂੜਿ ਮੰਗੈ ਤਿਸੁ ਗੁਰਸਿਖ ਕੀ ਜੋ ਆਪਿ ਜਪੈ ਅਵਰਹ ਨਾਮੁ ਜਪਾਵੈ ॥ (ਪੰਨਾ ੩੦੫)
ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਮਾਗੈ ਧੂੜਿ ਤਿਨ ਜੋ ਗੁਰਸਿਖ ਮਿਤ ਪਿਆਰੇ ॥ (ਪੰਨਾ ੩੦੭)

੨) ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕੀ ਉਹ ਕਮਕੌਰ ਦੀ ਗੜ੍ਹੀ ਛੱਡ ਜਾਣ।

ਇਹ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਅਤੇ ਲੋੜ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਇੱਕ ਯੁਧ ਨੀਤੀ ਸੀ ਜਿਸਦੀ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਸਲਾਹ ਨਾਲ ਫੈਸਲਾ ਲਿਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਨਾਲ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋ ਜਾਣਾ ਅੱਤਕਥਨੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਵੀ (ਗੁਰੂ) ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਾਸਤੇ ਦਿਵਾਨ ਚੰਦੂ ਦੀ ਲੜਕੀ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਮੋੜਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਂਦੇ।

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਫੈਸਲੇ ਲੈਣ ਲੱਗਿਆਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸਲਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੰਗੀ। ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਸਮਾਪਤ ਕਰਕੇ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰਿਆਈ ਦੇਣ ਲੱਗਿਆਂ ਉਹਨਾਂ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਨਹੀਂ ਪੁਛਿਆ। ਇਹ ਸਿੱਖ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਕੀ ਗੁਰੂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਪੰਚ-ਪ੍ਰਧਾਨੀ ਸੰਕਲਪ ਰਾਹੀਂ ਪੰਥਕ ਮੱਸਲੇ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦਾ ਰਾਹ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ। ਪਰ, ਪੰਚ-ਪ੍ਰਧਾਨੀ ਜਾਂ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਸੇਧ ਲੈਣੀ ਹੈ ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਕੋਲੋਂ ਸੇਧ ਲੈਣੀ ਹੈ, ਆਪ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਣਾ।

ਭਟਕਣਾ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦੀ ਲੋੜ। ਪਰ, ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ 'ਗੁਰੂ-ਪੰਥ' ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਸਿੱਖ ਆਪ ਗੁਰੂ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਕੁਝ ਇਹ ਦਲੀਲ ਵੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕੀ ਗੁਰੂ-ਗ੍ਰੰਥ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ 'ਗੁਰੂ-ਪੰਥ' ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ-ਗ੍ਰੰਥ ਅਤੇ 'ਗੁਰੂ-ਪੰਥ' ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ।

ਇਹ ਬਹੁਤ ਨੀਵੇਂ ਪੱਧਰ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਹੈ। ਭਲਾ, ਗੁਰਸਿੱਖ ਬਣ ਕੇ ਉਹ ਕਾਰਜ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ? ਅਗਰ ਸੰਗਤੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚੰਗੇ ਫੈਸਲੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਤਾਂ ਗੁਰਸਿੱਖ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵੀ ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਿਉਂ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ?

ਇਸਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਐਸੇ ਕਾਰਜ ਅਤੇ ਫੈਸਲੇ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਸਮਝ ਲਈ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ-ਗ੍ਰੰਥ ਅਨੁਕੂਲ ਨਹੀਂ, 'ਗੁਰੂ-ਪੰਥ' ਇਸੇ ਲੋੜ ਦੀ ਉਪਜ ਹੈ। ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਛੇਕਣ ਦੇ ਹੁਕਨਾਮੇ ਇਹਨਾ ਕਾਰਜਾਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਿੱਖ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਨੂੰ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਦੇ ਨਾਮ ਹੇਠ ਉਹ ਕੁਝ ਪਰਵਾਣ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਕੂਲ ਨਹੀਂ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕੀ ਸਭ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਨੂੰ 'ਗੁਰੂ-ਪੰਥ' ਵੱਲੋਂ ਪਰਵਾਣਗੀ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਫ਼ਿਰ ਵੀ ਕਿਸੇ ਦੀ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਨਾ ਤਾਂ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾਲ।

'ਪੰਥ' ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਆਸ਼ੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ 'ਪੰਥ' ਹਮੇਸ਼ਾ ਰਸਤੇ ਵਾਸਤੇ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰਾਂ 'ਗੁਰੂ-ਪੰਥ' ਦਾ ਅੱਖਰੀ ਅਰਥ ਗੁਰੂ ਵੱਲੋਂ ਦਰਸਾਇਆ ਰਸਤਾ ਹੋਇਆ, ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਜੱਥਾ ਨਹੀਂ। ਰਸਤੇ ਤੇ ਚਲਣ ਵਾਲੇ ਪੰਥਕ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਪੰਥ ਨਹੀਂ। ਸਿੱਖ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਪੰਥ ਭਾਵ ਰਸਤੇ ਤੇ ਚਲਣਾ ਹੈ, ਆਪ ਪੰਥ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਣਾ:

ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਪੰਥੁ ਨ ਸੂਝਈ ਕਿਤੁ ਬਿਧਿ ਨਿਰਬਹੀਐ ॥ (ਪੰਨਾ ੨੨੯)

ਗੁਰੂ ਦੇ ਕਾਰਜ। ਆਉ ਗੁਰੂ ਦੇ ਕੁਝ ਮੁੱਖ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਿਏ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਿਏ ਕਿ ਇਹ ਕਾਰਜ 'ਗੁਰੂ-ਪੰਥ' ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ?

ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਿਖ ਕੀ ਕਰੈ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ ॥ ਸੇਵਕ ਕਉ ਗੁਰੁ ਸਦਾ ਦਇਆਲ ॥
ਸਿਖ ਕੀ ਗੁਰੁ ਦੁਰਮਤਿ ਮਲੁ ਹਿਰੈ ॥ ਗੁਰ ਬਚਨੀ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਉਚਰੈ ॥
ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਿਖ ਕੇ ਬੰਧਨ ਕਾਟੈ ॥ ਗੁਰ ਕਾ ਸਿਖੁ ਬਿਕਾਰ ਤੇ ਹਾਟੈ ॥
ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਿਖ ਕਉ ਨਾਮ ਧਨੁ ਦੇਇ ॥ ਗੁਰ ਕਾ ਸਿਖੁ ਵਡਭਾਗੀ ਹੇ ॥
ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਿਖ ਕਾ ਹਲਤੁ ਪਲਤੁ ਸਵਾਰੈ ॥
ਨਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਿਖ ਕਉ ਜੀਅ ਨਾਲਿ ਸਮਾਰੈ ॥ (ਪੰਨਾ ੨੮੬)

ਸਤਿਗੁਰੁ ਦਾਤਾ ਨਾਮ ਕਾ ਪੂਰਾ ਜਿਸੁ ਭੰਡਾਰੁ ॥ (ਪੰਨਾ ੪੯)

ਬਿਨੁ ਸਬਦੈ ਭਰਮੁ ਨ ਚੂਕਈ ਨਾ ਵਿਚਹੁ ਹਉਮੈ ਜਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ ੬੬)

ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਰੱਬੀ ਗੁਣਾ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਮ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖ ਦੀ ਦੁਰਮਤਿ ਅਤੇ ਵਿਕਾਰ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਭਰਮ ਰੂਪੀ ਬੰਧਨ ਕੱਟੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਰਾਹੀਂ ਭਰਮ ਰਹਿਤ ਹੋਕੇ ਹਉਮੈ ਮੁਕਤ ਹੋਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਅੱਜ ਸਿੱਖ ਸਮਾਜ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਭਰਮਾਂ ਅਤੇ ਕਰਮਕਾਂਡਾਂ ਵਿੱਚ ਫੱਸਿਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਇਹਨਾ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ 'ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ' ਖੁਦ ਨੂੰ ਕਦੇ 'ਦਲ ਪੰਥ ਖ਼ਾਲਸਾ' ਅੱਖਵਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਦੇ 'ਗੁਰੂ-ਪੰਥ' ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋਕੇ, ਸਿੱਖੀ ਕਿਵੇਂ ਵੱਧ-ਫ਼ੁੱਲ ਸਕੇਗੀ?

ਆਉ, ਅਸੀਂ ਨਿਮਾਣੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਰਹਿ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕਾਰਜ ਸਵਾਰਨਾ ਸਿੱਖਿਏ:

ਮਨੁ ਬੇਚੈ ਸਤਿਗੁਰ ਕੈ ਪਾਸਿ ॥ ਤਿਸੁ ਸੇਵਕ ਕੇ ਕਾਰਜ ਰਾਸਿ ॥ (ਪੰਨਾ ੨੮੬)

ਬਾਲਾ ਸੰਧੂ ਬਨਾਮ ਬਾਲਾ ਘਣਘਸ

ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੈਕਰਾਮੈਂਟੋ

ਸਿੱਖ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਹਿਮ ਅਸਥਾਨ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੁਖ ਤੌਰ ਤੇ ਚਾਰ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ (ਮਿਹਰਵਾਨ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ, ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ, ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ, ਅਤੇ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ) ਚਰਚਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸੱਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਚਾਰ,ਪਸਾਰ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜਾਣੀ ਜਾਂਦੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸ ਇਹ ਵੀ ਸੱਚ ਹੈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਲੋਚਨਾ ਵੀ ਇਸੇ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਬਾਲਾ ਸੰਧੂ:- ਪ੍ਰਚਲੱਤ ਰਵਾਇਤ ਮੁਤਾਬਕ ਇਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਸਫਰਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀ ਸੀ। ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਨੇ, ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਸਬੰਧੀ ਸਾਖੀਆਂ ਸੁਣਾਈਆਂ ਸਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੋਖੇ ਪੈੜੇ ਨੇ ਲਿਖਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਧੂ ਗੋਤ ਦਾ ਜੱਟ, ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਦਾ ਜਨਮ 1523 ਬਿਕ੍ਰਮੀ (1466 ਈ:) ਨੂੰ ਚੰਦਰ ਭਾਨ ਸੰਧੂ ਦੇ ਘਰ, ਰਾਇ ਭੋਇ ਕੀ ਤਲਵੰਡੀ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਅਸੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਸ ਮੁਤਾਬਕ ਬਾਲੇ ਦੇ ਜਨਮ ਸਾਲ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਬੈਠਦਾ, " ਜੀ ਮੇਥੋ ਤ੍ਰੈ ਵਰ੍ਹੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਵਡਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲਿ ਪਿਛੇ ਲਗਾ ਫਿਰਦਾ ਸੀ"। (ਡਾ ਸੁਖਦਿਆਲ ਸਿੰਘ, ਜੀਵਨ-ਇਤਿਹਾਸ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ 48) ਇਸ ਮੁਤਾਬਕ ਤਾਂ ਬਾਲੇ ਦਾ ਜਨਮ 1529 ਬਿਕ੍ਰਮੀ (1472 ਈ:) ਬਣਦਾ ਹੈ। ਬਾਲੇ ਸੰਧੂ ਦਾ ਦਿਹਾਤ 1601 ਬਿਕ੍ਰਮੀ, (1544 ਈ:) ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਦੇਹਾਂਤ ਤੋਂ **ਪੰਜ** ਵਰ੍ਹੇ ਪਿੱਛੋਂ। ਇਸ ਦਾ ਅੰਤਿਮ ਸੰਸਕਾਰ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਤਪਿਆਣਾ ਸਾਹਿਬ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਕੁਲ ਉਮਰ 78 ਸਾਲ ਜਾਂ 72 ਸਾਲ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਮੰਨਣੀ ਪਵੇਗੀ।

ਬਾਲਾ ਘਣਘਸ:- ਬਾਲ ਚੰਦ ਉਰਫ ਬਾਲਾ, ਬਾਬਾ ਹੰਦਾਲ (1630-1705 ਬਿ:) ਦਾ ਜੇਠਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਜਨਮ 1657 ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਵਿਧੀ ਚੰਦ ਦਾ ਜਨਮ 1660 ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦਾ ਮੁਖ ਪਾਤਰ ਭਾਈ ਬਾਲਾ, ਇਹ ਬਾਲ ਚੰਦ ਹੀ ਹੈ। ਮੌਜੂਦਾ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਬਾਲੇ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਵਿਧੀ ਚੰਦ ਨੇ, ਲਹੌਰ ਨਿਵਾਸੀ ਗੋਰਖਦਾਸ ਤੋਂ ਲਿਖਵਾਈ ਸੀ। ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਮੁਖ ਮਾਤਰ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਬਾਲ ਚੰਦ ਨੂੰ ਰੱਖਿਆ ਸੀ।

"ਬਾਲਾ, ਇਸ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਾਤਰ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ ਸਾਥੀ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਲਿਖਾਉਣ ਵਾਲਾ ਸਿੱਧ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦੀਆਂ ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਗਵਾਹੀਈਆਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਉੱਤੇ ਸਿੱਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਕੋਈ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਸਾਰੇ ਛੜ ਜੰਤਰ ਨੂੰ ਰਚਣ ਦਾ ਕੰਮ, ਬੜੀ ਚਤਰਾਈ ਨਾਲ, ਹੰਦਾਲ ਦੇ ਜੇਠੇ ਲੜਕੇ 'ਬਾਲ ਚੰਦ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਨਵੀਂ ਲੱਭਤ ਹੈ" । (ਡਾ. ਗੁਰਬਚਨ ਕੌਰ, ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਦਾ ਪਾਠ-ਪ੍ਰਮਾਣੀਕਰਣ ਤੇ ਆਲੋਚਨਾਤਮਿਕ ਸੰਪਾਦਨ,ਪੰਨਾ 146)

ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗ੍ਰੰਥ 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੂਰਬਾਰਦ' ਦੇ 37ਵੇਂ ਅਧਿਆਇ "ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਤੋਂ ਬਣਿਆ" ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਸਰੋਤਾਂ ਦਾ ਜਿਕਰ ਕਰਦੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:

ਪੂਰਬ ਪੋਥੀ ਜੋ ਲਿਖੀ ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਇਤਿਹਾਸ। ਲਿਖਵਾਈ ਅੰਗਦ ਗੁਰੂ ਬਾਲੇ ਬਦਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼।।੧੩।।

ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਪੰਗਤੀ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਕਵੀ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦਾ ਜਿਕਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਰੋਤ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਕਵੀ ਜੀ, ਹੰਦਾਲ ਦਾ ਜਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੰਦਾਲ ਦੇ ਘਰ ਇਕ ਨੀਚ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਦੇ ਹੱਥ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਲਿਖਵਾਈ ਪੋਥੀ ਆ ਗਈ। ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਕਬੀਰ ਪੰਥੀ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਮਿਲਾਵਟੀ ਪੋਥੀ ਤਿਆਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੇ ਹੰਦਾਲ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਸਬੰਧੀ ਅਯੋਗ ਸਾਖੀਆਂ ਇਸ ਆਸ ਨਾਲ ਲਿਖ ਦਿੱਤੀਆਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਸਾਨੂੰ ਮੰਨਣ ਲੱਗ ਪੈਣਗੇ। ਅਸਲ ਪੋਥੀ ਨੂੰ ਪਾੜ ਕੇ ਬਿਆਸ ਦਰਿਆ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਹਮਕੋ ਮਨਹਿੰਗੇ ਬਹੁ ਮਾਨਵ। ਲਿਖੀ ਅਧਿਕਤਾ ਉਰ ਆਨਵ।
ਪੂਰਬ ਪੋਥੀ ਹੁਤੀ ਜੋ ਸੋਈ ਦਈ ਬਿਆਸ ਬੀਚ ਡਬੋਇ।।੨੭।।
ਪੰਨੇ ਛੇਦੇ ਦਈ ਬਹਾਈ। ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਲਿਖਵਾਈ।

ਤਿਹ ਕੋ ਤਾਤਪਰਜ ਸਭਿ ਚੀਨੇ। ਅਧਿਕ ਬਚਨ ਅਪਨੇ ਲਿਖਿ ਦੀਨੇ।।੨੮।।

ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਦੀ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਲਿਖਤ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ, ਕਵੀ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਾ ਵਸੀਲਾ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਮਿਲਾਵਟੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਹੈ। "ਕਰਿ ਕੁਕਰਮ ਅਨਸ਼ੋਧ ਬਨਾਈ ਅਪਨ ਵਡਿਨ ਕੀ ਕੀਰਤਿ ਪਾਈ"। ਕਵੀ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੰਦਾਲੀਆਂ ਨੇ ਅਸਲ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਨੂੰ ਪਾੜ ਕੇ ਬਿਆਸ ਦਰਿਆ `ਚ ਰੋੜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਜੇ ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਘਟਨਾ ਸੰਮਤ 1715 ਬਿਕ੍ਰਮੀ (1658 ਈ:) ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਦੀ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਵੀ ਜੀ ਖੁਦ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਰੋਤ ਹੰਦਾਲੀਆਂ ਵਾਲੀ ਮਿਲਾਵਟੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਹੈ ਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਿਖਤ 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਯੋਗ ਕਿਵੇਂ ਮੰਨੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ?

ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜਾਣੀ ਜਾਂਦੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੇ ਕੱਟੜ ਹਮਾਇਤੀ , ਮੌਜੂਦਾ ਸਾਰੇ ਵਿਦਵਾਨ / ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਇਹ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ , ਮੌਜੂਦਾ ਜਨਮਸਾਖੀ ਹਿੰਦਾਲੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਈ ਹੋਈ ਹੈ।

ਡਾ ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਪੰਨੂ, ਜੋ ਇਕ ਵੀਡੀਓ ਵਿੱਚ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚੌਹਾ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ Ph.D ਵੀ ਕਰਵਾਈ ਹੈ। ਅੱਜ ਵੀ ਉਹ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਲੇਖ, "ਕੋਹਿਨੂਰ ਦਾ ਪਾਰਖੂ, ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਖਾਨ ਸਾਹਿਬ" (ਗੋਤਮ ਤੋਂ ਤਾਸਕੀ ਤੱਕ, ਪੰਨਾ 99) ਵਿੱਚ, ਭਾਈ 'ਬਾਲੇ ਸੰਧੂ' ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। 'ਬਾਲੇ ਘਣਘਸ' ਵਾਲੀ ਮੌਜੂਦਾ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹਵਾਲੇ ਦੇਣ ਲਈ ਜਰੂਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।

"ਬਾਕੀ ਸੰਸਾਰ ਜਿਸ ਤੋਂ ਵੰਚਿਤ ਸੀ, ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ ਜੀ, ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਅਤੇ ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਖ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਰੱਬ ਨੇ ਉਹ ਨਜ਼ਰ ਦਿੱਤੀ। ਅਸੀਂ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਜਾਣ ਕੇ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਸੰਖੇਪ ਨਿਬੰਧ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਨਹੀਂ, ਸਿੱਖ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਦੇਖਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਾਂਗੇ। ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਬਚਪਨ ਦੀ ਸਾਦਗੀ ਅਤੇ ਮਾਸੂਮੀਅਤ ਵਿਚੋਂ ਅਨੰਤ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਦਾ ਸੂਰਜ ਉਦੈ ਹੁੰਦਿਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦੇਖਿਆ। ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਤੋਂ ਚਾਰ ਸਾਲ ਵੱਡੇ ਸਨ, ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਦਸ ਸਾਲ ਅਤੇ ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਸਾਹਿਬ ਪੱਚੀ ਸਾਲ ਦੇ ਕਰੀਬ ਵੱਡੇ ਸਨ। ਤਿੰਨੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਉਪਰ ਫ਼ਿਦਾ ਸਨ। ਸਾਖੀ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਧੁਰ ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਡੂੰਘਾਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਬਿਖੜੇ ਪੰਧ ਵਿਚ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਲੋੜੀਂਦੀ ਵਸਤੂ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਨਾਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਸਨ"। (ਉਹੀ ਪੰਨਾ 99)

"ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ ਦੀ ਮੰਗਣੀ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹਵੇਲੀ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਦਰਜ ਹਨ-ਚੇਤ ਵਸਾਖ ਦੇ ਦਿਨ ਆਹੇ। ਵਾਰ ਛਨਿਛਰ ਦਿਨ। ਜੈਰਾਮ ਅਤੇ ਨਾਨਕੀ ਦੀ ਕੁੜਮਾਈ ਹੋਈ। ਮੱਘਰ ਵਿਚ ਵਿਆਹ ਹੋਇਆ"। (ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 103)

"ਫਿਰ ਰਾਏ ਨੇ ਹਮੀਦੇ ਨੌਕਰ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਤੇ ਕਿਹਾ, "ਸੁਧੇ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਲਿਆ। ਕਮਾਲ ਖਾਣਾ ਉਹੋ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ।" ਹਮੀਦਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਪੁੱਛਿਆ, "ਦਸੋ ਬਾਬਾ ਜੀ ਕੀ ਛਕਣਾ ਹੈ।" ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਕਰਤਾਰ ਜੋ ਭੇਜਦਾ ਹੈ ਖਾ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ।" ਰਾਇ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਆਗਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬੱਕਰਾ ਬਣਾ ਲਈਏ?" ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਪੁੱਛਣ ਦੱਸਣ ਫਰਮਾਇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਇਥੇ। ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਜੋ ਖੁਆਓਗੇ ਖਾਵਾਂਗੇ । ਜੋ ਤੁਸਾਂ ਨੂੰ ਭਾਵੇ ਸੋਈ ਅਸਾਂ ਲਈ ਅੱਛਾ ਹੈ।" ਰਾਇ ਨੇ ਰਸੋਈਏ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, "ਪਹਿਲੋਂ ਮਿੱਠਾ ਬਣਾਉ। ਸਲੂਣਾ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਛਕਾਂਗੇ।" ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਜੀ ਦੀ ਸਾਖੀ ਵਿਚੋਂ ਹੈ"। (ਉਹੀ ਪੰਨਾ 107)

ਇਸੇ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਬਾਰੇ ਤਾਂ 11 ਪੰਨਿਆ ਦਾ ਲੇਖ ਹੈ ਪਰ ਬਾਲਾ ਸੰਧੂ ਇਥੇ ਵੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰ ਹੈ। ਹਾਂ, ਇਕ ਵਾਰ ਬਾਲੇ ਦਾ ਜਿਕਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਚਲ ਰਹੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ।

"ਸਿੱਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੀ ਇਕੱਲਿਆਂ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਰਬਾਬ ਮੋਢੇ ਤੇ ਲਟਕਾਈ ਉਹ ਅਨੰਤ ਦੇ ਸਫ਼ਰ ਵਿਚ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹਨ ਹਮੇਸਾ ਇਕ ਪਾਸੇ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਮਰਦਾਨਾ"। (ਉਹੀ ਪੰਨਾ 124)

ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਬੈਠ ਕੇ ਡਾ ਪਨੂੰ ਇਹ ਲੇਖ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਉਥੇ ਕੰਧ ਤੇ ਕੈਲੰਡਰ ਟੰਗਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਫੋਟੋ ਦਾ ਜਿਕਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ। ਉਝ ਦੋਵਾਂ ਲੇਖਾਂ ਵਿੱਚ ਬਾਲੇ ਸੰਧੂ ਦਾ ਜਿਕਰ ਨਾ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਬਾਲੇ ਸੰਧੂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸਿੱਖ ਨਾ ਮੰਨਣਾ, ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹੈ ਕਿ ਡਾ ਪਨੂੰ ਵੀ ਬਾਲਾ ਸੰਧੂ ਨੂੰ ਫਰਜੀ ਪਾਤਰ ਹੀ ਮੰਨਦਾ ਹੈ।

ਹੁਣ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦੋ ਪਾਤਰ ਬਾਲਾ ਸੰਧੂ ਅਤੇ ਬਾਲਾ ਘਣਘਸ ਹਨ। ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਜਨਮਸਾਖੀ ਭਾਈ ਬਾਲਾ , ਹਿੰਦਾਲੀਆਂ ਵੱਲੋਂ 1715 ਬਿ: (1658 ਈ:) ਵਿੱਚ ਲਿਖਵਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਮੁਖ ਪਾਤਰ ਬਾਲਾ ਘਣਘਸ ਹੈ। ਬਾਲਾ ਸੰਧੂ ਫਰਜੀ ਪਾਤਰ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਕੋਈ ਜਨਮਸਾਖੀ ਨਹੀਂ ਲਿਖਵਾਈ। ਇਹ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਬਾਲੇ ਘਣਘਸ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਘੜੀ ਗਈ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਸ ਦੀ ਪਰਖ-ਪੜਤਾਲ ਹੋਈ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਰੇਤ ਦੇ ਮਹਿਲ ਵਾਗੂੰ ਢਹਿ ਢੇਰੀ ਹੋ ਗਈ। ਇਸ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦੇ ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਗਵਾਹੀਈਆਂ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫੀ ਹਨ। ਬਾਲਾ ਸੰਧੂ, ਇਕ ਕਾਲਪਨਿਕ ਪਾਤਰ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜਾਣੀ ਜਾਂਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਝੂਠੀ ਅਤੇ ਜਾਹਲੀ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਇਹ ਦਾਵਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਕਾਇਮ ਰਹੇਗਾ, ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਸਬੰਧਿਤ ਧਿਰਾਂ ਸੰਮਤ 1597 ਬਿਕ੍ਰਮੀ (1540 ਈ:) ਦੀ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਸੰਧੂ ਦੀ ਅਸਲ ਲਿਖਤ ਪੇਸ਼ ਨਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ।

NEW BOOKS

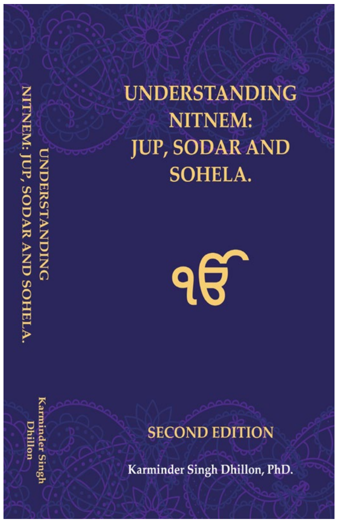

UNDERSTANDING NITNEM: JUP. SODAR AND SOHELA

Hard Cover. 346 Pages.

Complete English Translation and Interpretation of the Nitnem Banis of Jup, Sodar and Sohela.

NEW BOOKS

Must Have in Every Sikh Home

Every word used in the verse is provided its literal and spiritual meanings. Where appropriate idiomatic and metaphorical meanings are provided. Ample notes are provided to enable reader to grasp the Tatt Gurmat messages within the verses. The methodology used is termed Gurbani Framework which consists of ten principles – the primary one being the use of Gurbani to explain Gurbani.

Order Online From

https://sikhivicharforum.org/store/

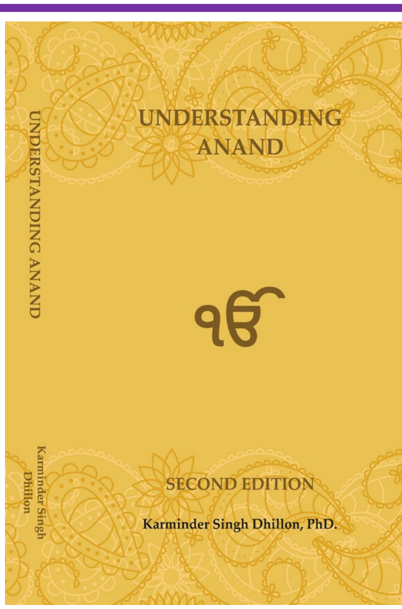

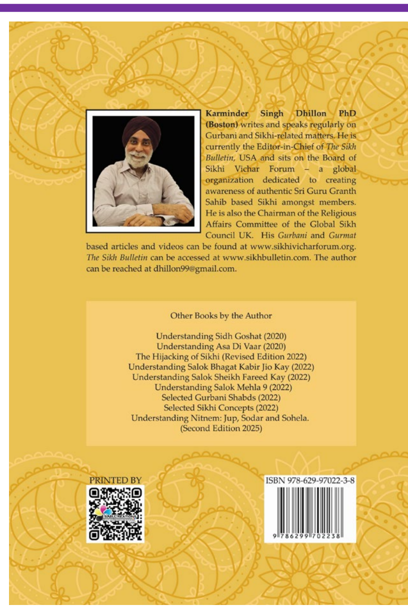

UNDERSTANDING ANAND

Hard Cover. 179 Pages.

Complete English Translation and Interpretation of all 40 stanzas of Guru Amardas ji's discourse on the Spirituality of Bliss titled Anand.

Note to Contributors

The Sikh Bulletin invites articles on matters relating to *Sikhi*. Essays that adopt CRITICAL approaches towards Sikh matters and issues are given priority for publication. Articles devoted towards exploring the messages of Gurbani as contained within the Aad Guru Granth Sahib (AGGS) are particularly welcome.

Manuscripts must be in English or Gurmukhi and must begin with a title page that includes the names, e-mail addresses, and affiliations of all authors. References must be properly cited.

Manuscripts need to be submitted online to editor@sikhbulletin.com or dhillon99@gmail.com and must be in Microsoft Word (.doc). The preffered font for English characters is Calibri font size 11. Gurbani and Gurmukhi characters must be in Unicode (Nirmla UI).

The maximum length for each article in a regular issue is 5,000 words.

Note on Use of Gurbani Verses and Translations by Authors

When quoting Gurbani in their articles, authors are required to provide the Gurmukhi version of the full verse and a romanised version. Mention musts be made of the page where it is to be found in the AGGS. In line with the aspirations of *The Sikh Bulletin*, authors must provide translations of Gurbani verses that break from the mould of vedantic, yogic and literal slants prevalent in orthrodox translations. Articles relying solely on Gurbani translations as provided by Sant Singh Khalsa MD's English Translation will NOT be published.

Note to Readers

The Sikh Bulletin is published in electronic format and is being sent to readers whose e-mail addresses are in our distribution list. Please feel free to forward this issue to your contacts. Alternatively, you may provide us the e-mail addresses of friends and family who would like to receive The Sikh Bulletin regularly.

The Sikh Bulletin (including past issues) may be accessed at www.sikhbulletin.com. More recent issues can also be accessed at www.sikhivicharforum.org. Archived copies of the Sikh Bulletin can be retrieved here: https://archive.org/details/sikh-bulletin.

The views expressed by authors are their own. Please send feedback at editor@sikhbulletin.com

Thank you for your continued support of The Sikh Bulletin. *Editor*.

One of the most tragic things I know about human nature is that all of us tend to put off living. We are all dreaming of some magical rose garden over the horizon instead of enjoying the roses that are blooming outside our windows today.

Dale Carnegie, American Writer (1811 – 1955)